

REVISTA MUZEELOR SI MONUMENTELOR

2 • 1988

muzee

Muzee

2 • 1988

**Revista
muzeelor și
monumentelor**

apar 12 numere pe an:

10 — MUZEE (nr. 1-10)

2 — MONUMENTE ISTORICE
ȘI DE ARTĂ (nr. 1-2)

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Argentina FIRUȚĂ, Ion GRIGORESCU,
dr. Cristian MOISESCU, dr. Lucian
ROȘU, Elisabeta RUȘINARU,
Gavră SARAFOLEAN, **redactor-șef**

•

REDACTORI:

Ion GRIGORESCU, Maria IGNAT,
Anghel PAVEL, Elisabeta RUȘINARU,
Decebal ȚOCA

•

Prezentarea grafică și tehnică:
Cornelia MOLDOVEANU

•

Corectura asigurată de serviciul de
corectură al I.S.I.A.P. (Întreprinderea
de stat pentru imprimare și adminis-
trarea publicațiilor)

•

COPERTA I: Reprezentări antropo-
morfice din patrimoniul Muzeului
Județean Vaslui
COPERTA a IV-a: Vas decorativ din
sticlă, atelier rusesc, secolul al XIX-lea,
aflat în patrimoniul Muzeului de Artă
al R. S. România

•

Redacția: Calea Victoriei nr. 174, cod
71101, sector 1, București, telefon
504868

Administrația: Întreprinderea de stat
pentru imprimare și administrarea pu-
blicațiilor, Piața Școlii nr. 1, cod
71554, sector 1, București, telefon
17 60 10, interior 1405

•

Abonamentele se fac la administrație
— prin poștă sau virament, I.S.I.A.P.
(Întreprinderea de stat pentru im-
primate și administrarea publicațiilor)
cont 64 51 202 30 B.N.R.S.R. Filiala
sector 1 București și la oficiile poștale sau
difuzorii de presă. Costul unui abona-
ment (10 numere „Muzeu” și 2 numere
„Monumente istorice și de artă”) lei
400 anual.

Cititorii din străinătate se pot abona
prin „ROMPRESFILATELIA” sectorul
export-import presă P. O. Box 21201,
telex 10376 prsfir București, Calea
Griviței nr. 64-66.

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ
„INFORMAȚIA” BUCUREȘTI c. 2006

muzeu, colecții, expoziții

EXPOZIȚIA NAȚIONALĂ OMAGIALĂ CONSACRATĂ ANIVERSĂRII ZILEI DE NAȘTERE ȘI A PESTE 55 DE ANI DE ACTIVITATE REVOLUȚIONARĂ ALE TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU

GHEORGHE PÎRVULESCU

Într-o atmosferă de înaltă, inflăcărată angajare patriotică, întregul popor a omagiat, cu profund respect, aleasă dragoste, pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, cu prilejul aniversării zilei de naștere și a peste 55 de ani de eroică activitate revoluționară.

Manifestările omagiale au constituit un nou și minunat prilej de a exprima admirația, dragostea și recunoștința unanimă față de marele erou și ctitor de țară și istorie nouă, militantul neobosit și neabătut pentru cauza partidului și poporului, pentru triumful țelurilor nobile ale socialismului, progresului și păcii. Cu acest prilej, în dimineața zilei de 26 ianuarie 1988, a fost deschisă Expoziția națională omagială. Expoziția se constituie într-un vibrant omagiu, nețărmită dragoste, profundă stimă, fierbinte recunoștință adresate secretarului general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu — Erou între eroii neamului, inflăcărat patriot și revoluționar consecvent, strălucit gânditor și om politic de largă recunoaștere mondială, conducătorul incer-

cat al mersului nostru înainte spre împlinirea destinului socialist și comunist al patriei.

La loc de cinste este înfățișat crezul de viață și de luptă revoluționară al secretarului general al partidului nostru: „Dacă în vreun fel aș fi pus în situația de a-mi relua de la început activitatea, declar în fața partidului și poporului că aș merge fără șovăire pe aceeași cale, pe calea luptei revoluționare, a apărării demnității, libertății și fericirii naștunii mele”.

Expoziția începe prin a ilustra, cu ajutorul unor impresionante mărturii de epocă, îndelungată luptă revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu, drumul unei v. e. ț. pilduitoare de slujire inflăcărată a cauzei partidului și poporului, de eroică abnegație comunistă. Pe primul panou este înscrisă o dată memorabilă: 26 ianuarie 1918. Ziua în care, în comuna Scornicești, străveche așezare din județul Olt, în familia lui Andruța și Alexandra Ceaușescu, s-a născut tovarășul Nicolae Ceaușescu. În secvențele următoare, o imagine document relevantă pentru istoria neamului românesc, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, pentru a ne aminti

AFIRMAREA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU ÎN VILTOAREA MARILOR BATALII DE CLASĂ DIN ANII 1929-1936

faptul că datele biografiei tovarășului Nicolae Ceaușescu se leagă nemijlocit de momentele fundamentale ale vieții poporului român, în perioada contemporană, ale luptei acestuia pentru libertate și demnitate.

În cuprinsul mai multor panouri, sub titlul „Afirmarea tovarășului Nicolae Ceaușescu în viltoarea marilor bătălii de clasă din anii 1929—1936”, documentele și fotografiile subliniază că tovarășul Nicolae Ceaușescu a intrat în mișcarea comunistă și muncitorească la o vîrstă fragedă, cînd se prefigurează cele mai nobile idealuri și se cristalizează viitorul. Ajuns în Capitala țării în anul 1929, tînărul Nicolae Ceaușescu cunoaște de la început anii grei ai crizei economice. La vîrsta de 12 ani, prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu se face activ remarcată în viața și lupta tineretului revoluționar, la marile desfășurări de forțe muncitorești, la grevele și demonstrațiile oame-nilor muncii din București. În anul 1933, tovarășul Nicolae Ceaușescu a devenit membru al Partidului Comunist Român. Tînărul militant comunist s-a implicat cu hotărîre în lupta poporului român pentru apărarea hotarelor țării întregite, a independenței și suveranității ei. Documentele timpului înfățișează faptul că dintre zecile de mii de membrii

ai Organizației comuniste a tineretului, Partidul Comunist Român l-a desemnat să facă parte din Comitetul Național Antifascist pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, al cărui talent de organizator și conducător revoluționar se călisc în activitatea Uniunii Tineretului Comunist. Un extras din presa vremii schițează portretul tînărului revoluționar din care reies calitățile morale ale stimatului și iubitului nostru conducător, convingerea sa nestrămutată în justetea cauzei pentru care luptă: „Un tînăr cu părul negru, cuminte, liniștit și cuviincios, Jără să se ploconească în fața nimănui dintre noi, dîtai bărbații în toată Jirca, bătrîni pentru el, profesori universitari, ni s-a prezentat în calitatea care a fost trimis. I s-a dat apoi cuvîntul și a vorbit cu o hotărîre care pornea din sinceritatea sa, din convingerea justetei tezei pe care o susținea, din însăși crezul său căruia se vede lesne că i se dăruiește”.

Intruchipind spiritul patriotic, revoluționar, democratic al muncitorilor, militantul revoluționar Nicolae Ceaușescu susține neînfricat primele confruntări cu reprezentanții autorităților represive. Într-un Raport se prezintă repetatele arestări la care a fost supus în anii 1933—1934 : 23 noiembrie 1933, 26 august, 30 septembrie, 6 octombrie și 24 octombrie 1934.

Un proces verbal din 27 iunie 1934 atestă arestarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Craiova, unde venise ca reprezentant al tineretului pentru a depune mărturie în procesul conducătorilor luptelor muncitorești din ianuarie-februarie 1933. În perioada ce a urmat, tovarășul Nicolae Ceaușescu a acționat cu aceeași neînfricare și înaltă dăruire pentru triumful cauzei comuniste. Documente de epocă prezintă procesul de la Brașov din 27 mai – 5 iunie 1936 intentat unui grup de militanți comuniști și antifasciști în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu. Ecourile și aprecierile din presa vremii, din cotidienele de mare tiraj „Dimineața”, „Adevărul”, „Universal”, „Zorile”, sau din presa democratică „Cuvintul liber”, „Arena”, cărora li se adaugă opiniile și apelurile organizațiilor internaționale democratice, sînt dovezi grăitoare ale militantismului revoluționar, patriotic, afirmat cu o înaltă conștiință de tovarășul Nicolae Ceaușescu, care pune mai presus de orice datoria față de interesele supreme ale poporului.

O fotografie prezintă temuta temniță Doftana, între zidurile căreia a fost adus, la 15 august 1936, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ca urmare a sentinței pronunțate împotriva sa în procesul de la Brașov. Întemnițarea la Doftana a reprezentat o perioadă în care luptătorul revoluționar a continuat să studieze cu

îndirjire, să participe la organizarea mai multor acțiuni cultural-educative. Tovarășul Nicolae Ceaușescu se afla la Doftana cînd s-au desfășurat acțiunile de protest ale organizației de partid în urma cărora a fost obținut regimul politic pentru deținuții revoluționari.

Reunite sub genericul „Activitatea eroică, revoluționară, patriotică a tovarășului Nicolae Ceaușescu în lupta împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea independenței și integrității României”, pe o suită de panouri, fotografii și documente ale vremii înfățișează activitatea desfășurată de tovarășul Nicolae Ceaușescu după ieșirea din Doftana, în decembrie 1938, cînd se avîntă cu însuflețire în noi și noi acțiuni. În acele împrejurări dramatice în care se afla România, direct amenințată de agresiunea statelor fasciste și revizioniste, militantul comunist Nicolae Ceaușescu mobilizează tinerii muncitori din fabrici și uzine la realizarea unității clasei muncitoare, a unui larg front de luptă împotriva pericolului fascismului și războiului. Documente și fotografii prezintă marea manifestație și demonstrație patriotică antifascistă și antirăzboinică de la 1 Mai 1939. Ele amintesc că reușita acestei acțiuni se leagă nemijlocit de munca desfășurată pentru pregătirea ei de către tovarășul Nicolae Ceaușescu împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu. Alte documente con-

semnează activitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu în cadrul Cercului cultural al muncitorilor din industria textilă și pielărie. Într-o notă informativă se menționează că la 13 august 1939, pe stadionul muncitoresc din Parcul Veseliei, a avut loc o serbare cimpenească la care au luat parte peste 1000 de muncitori, care au transformat-o în „manifestație comunistă”, acțiune în cadrul căreia tovarășul Nicolae Ceaușescu a avut un rol important. O altă mărturie, din 10 februarie 1939, consemna ținerea unei ședințe conspirative unde s-a constituit o comisie însărcinată să coordoneze acțiunea de organizare a tineretului comunist. O recunoaștere a înaltelei calități ale militantului comunist o constituie alegerea sa, în 1939, în conducerea Uniunii Tineretului Comunist.

O serie de materiale pun în evidență faptul că în condițiile dezlănțuirii celei de-a doua mari conflagrații mondiale, de izolare a României pe plan internațional și de impunere a cesiunilor teritoriale, iar ulterior de instaurare a dictaturii militare-fasciste, de intrare a trupelor hitleriste în țară și apoi de împingerea țării, contrar voinței poporului, în războiul hitlerist împotriva Uniunii Sovietice, Partidul Comunist Român, militanții săi se situează în fruntea luptei de rezistență națională, antibitleristă și antiantonesciană. În contextul acestor evenimente, care au cerut de multe ori răspunsuri și atitudini de maximă urgență și amplă cuprindere, se

află fapta și gândirea militantului comunist Nicolae Ceaușescu. Începând cu iulie 1940 a trebuit să suporte din nou rigorile închisorilor Văcărești, Jilava, Caransebeș, ale Lagărului de Internați Politici de la Tg. Jiu; aici și în acei ani a contribuit la definirea direcțiilor principale privind organizarea și desfășurarea mișcării de rezistență antifascistă, pregătirea actului istoric din August 1944.

În condițiile victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944, ale luptei pentru transformări revoluționare și cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare și aliații săi, personalitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu se impune prin vasta activitate teoretică și practică, prin dăruire și pasiune revoluționară. O suită de fotografii ilustrează faptul că, în zilele de 30—31 august 1944, tovarășul Nicolae Ceaușescu organizează și participă la marile mitinguri muncitorești din Capitală.

Reunite sub titlul „Rolul tovarășului Nicolae Ceaușescu în înfăptuirea procesului revoluționar de dezvoltare democratică și socialistă a României”, fotografii, documente, ziarele timpului menționează activitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu ca secretar general al U.T.C., ca membru al C.C. al P.C.R., ales în octombrie 1945, la Conferința Națională a P.C.R., ca activist al partidului cu răspunderi importante în regiunile Dobrogea și Oltenia, în anii 1944—1947, ca

deputat în Parlamentul țării, ca ministru adjunct la Ministerul Agriculturii, aducându-și, în acest sens, contribuția la elaborarea, în martie 1949, a programului cooperativizării agriculturii, ca ministru adjunct al Forțelor armate și Șef al Direcției Politice Superioare a Armatei, din 1950 până în 1954. Pretutindeni s-a afirmat ca om politic cu mare capacitate politico-organizatorică, ca un militant hotărât pentru adevăr și dreptate, pentru apărarea libertății și demnității poporului.

O secțiune importantă din expoziție re-lievează faptul că în ceasul de răscruce al Congresului al IX-lea, partidul și țara l-au investit pe tovarășul Nicolae Ceaușescu în funcția supremă de secretar general al partidului, iar ulterior, în cea de președinte al Republicii Socialiste România. Imensul prestigiu pe care și-l dobândise, prin strălucitele sale activități de conducător politic și organizator, de strateg și vizionar, legitimă pe deplin și definitiv această opțiune și dădea comuniștilor și întregii noastre națiuni ferma încredințare că România va merge neîntrerupt spre cele mai înalte culmi ale civilizației și progresului. Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, din iulie 1965, a deschis în istoria țării noastre epoca unor mari trans-

formări revoluționare în întreaga viață economico-socială, a creșterii fără precedent a avuției naționale, a înnoirii chipului țării, a schimbării calitative a muncii și vieții poporului. Cu acest Congres, înscris cu litere de aur în istoria României, începe „epoca de glorie și măreție a României socialiste, „Epoca Nicolae Ceaușescu”.

Sub titlul „Tovarășul Nicolae Ceaușescu, strategul dezvoltării multilaterale armonioase a economiei naționale”, expoziția surprinde aspecte concludente ale dezvoltării impetuoase, ale modernizării industriei și agriculturii. Un citat semnificativ, prezent pe unul din panouri, ilustrează rolul central al industrializării socialiste în programul de dezvoltare și modernizare a economiei naționale: „*Experiența poporului român ca și istoria societății omenestii demonstrează că industrializarea este singura cale care duce spre progres și civilizație, ridicarea standardului de viață, asigură în fapt independența și suveranitatea națională*”.

Fotografii și diapositive, machete, grafice, scheme înfățișează dezvoltarea rapidă a forțelor de producție, apariția unor noi și moderne platforme industriale în toate județele țării. Pe o hartă sint evidențiate creșterile înregistrate la principalii indicatori ai dezvoltării

economice, de fiecare județ în perioada 1965—1987. Zone rămase în urmă în trecut au cunoscut în acești ani o impresionantă sporire a forței lor economice, exprimată în creșterea numărului personalului muncitor în industrie, a fondurilor fixe din unitățile socialiste, a producției industriale și agricole. Numeroase fotografii ilustrează prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, a tovarășei Elena Ceaușescu în mijlocul unor colective de oameni ai muncii, secvențe memorabile ale inaugurării unor obiective economice. Ca urmare a dezvoltării prioritare a forțelor de producție, creării unei puternice baze tehnico-materiale pentru întreaga economie, producția industrială a fost în 1987 de 120 de ori mai mare decât în 1945, iar cea agricolă de aproape 9 ori. Au fost puse în funcțiune circa 2500 de noi capacități în toate județele țării.

Un alt capitol al expoziției subliniază că din inițiativa și sub conducerea nemijlocită a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, au fost elaborate într-o perspectivă îndelungată o serie de programe de o deosebită

importanță pentru dezvoltarea științei, învățămîntului și culturii. Din cuprinsul materialelor prezente în expoziție rezultă că sub îndrumarea de înaltă competență a tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu s-au obținut rezultate remarcabile în domeniul cercetării științifice, învățămîntului și culturii, care, organic legate de producție, au contribuit decisiv la dezvoltarea și modernizarea mijloacelor de producție.

Alte exponate vorbesc despre ample acțiuni din cadrul Festivalului național „Cîntarea României”, festival al muncii și creației libere, larg cadru de manifestare a spiritului creator al poporului român.

Sub genericul „Bunăstarea poporului — țelul suprem al politicii partidului” sînt prezentate procesele innoitoare din fiecare localitate a țării, noile edificii de învățămînt, sănătate, cultură, magazine și piețe agroalimentare. Rețin atenția macheta noului centru civic al Capitalei și cea privind deschiderea unor noi artere magistrale, flancate cu impunătoare edificii și noi construcții de locuințe în București.

Imaginile revelatoare care domină fundalul acestei săli prezintă mari ctitorii ale „Epocei Nicolae Ceaușescu”, între care: Hidrocentrala de la Porțile de Fier, Transfăgărășanul, Canalul Dunăre-Marea Neagră, ansamblul de poduri feroviare și rutiere și autostrada Fetești-Cernavodă, amenajarea complexă a râului Dimbovița, metroul bucureștean, platforme industriale, sistemul de hidroameliorații Mosti-

ștea, edificiile de învățămînt, cultură și sănătate, toate oglindind noua înfățișare a României socialiste.

Un capitol deosebit în cadrul expoziției îl constituie cel privind „Contribuția hotărîtoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu la afirmarea Partidului Comunist Român ca centru vital al întregii națiuni”. Partidul constituie conștiința revoluționară a poporului nostru de la

care radiază energiile creatoare ale întregii națiuni, care luminează calea spre înaltele piscuri ale civilizației comuniste. Această realitate politică este ilustrată prin creșterea puternică a rindurilor partidului în anii ce au trecut de la Eliberare. Astăzi, partidul numără în rindurile sale peste 3 700 000 membri cuprinși în peste 76 000 organizații de bază. Unitatea de voință și acțiune, coeziunea moral-politică a întregului popor în jurul partidului reprezintă o uriașă forță motrice în accelerarea progresului societății noastre socialiste. O cifră sugestivă menționează că din 1965 tovarășul Nicolae Ceaușescu a întreprins peste 700 de vizite

de lucru în toate județele țării și în Capitală. Cu acest prilej s-a întâlnit cu oameni ai muncii, specialiști și cadre de conducere din peste 2500 de unități de producție, social-culturale, de învățămînt și cercetare științifică.

Impresionante exponate relevă că secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a inițiat și condus amplul și complexul proces de făurire în țara noastră a unui cadru larg, unic în felul său, al democrației muncitorești revoluționare, perfecționat continuu, care asigură participarea largă și eficientă a clasei muncitoare, a țărănimii, intelectualiității, a întregului popor la elaborarea,

adoptarea și înfăptuirea hotărârilor, la conducerea tuturor sectoarelor de activitate economico-socială.

Un alt capitol intitulat „Tovarășul Nicolae Ceaușescu — fondator al doctrinei militare românești” evidențiază faptul că doctrina militară națională pornește de la necesitatea apărării patriei de către toți cetățenii României socialiste. Imagini revelatoare redau aspecte din pregătirea politică și militară a ostașilor patriei, participarea armatei la realizarea marilor obiective economice ale construcției socialiste.

Sub titlurile generice „Epoca Nicolae Ceaușescu, epocă de strălucită afirmare internațională a României”, „Contribuția președintelui României la făurirea unei concepții originale în relațiile internaționale”, „Președintele Nicolae Ceaușescu — Erou al păcii” sunt prezentate concepția, acțiunile și inițiativele tovarășului Nicolae Ceaușescu în viața internațională. Sub impulsul hotărâtor al gândirii și acțiunii practice ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, România și-a extins neîntrerupt relațiile cu toate statele, și-a sporit continuu participarea activă la viața internațională, la eforturile pentru soluționarea constructivă a marilor și complexelor probleme ale lumii contemporane. Graficele, textele relevă activitatea neobosită a tovarășului Nicolae Ceaușescu pe plan internațional în scopul împlinirii aspirațiilor popoarelor de a trăi în pace, securitate și colaborare. Sub titlul „Înalt omagiu internațional”, documentele aflate în această parte a expoziției menționează că din anul cînd a fost ales în fruntea partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, a efectuat

peste 200 de vizite oficiale la nivel înalt, a avut peste 300 de întâlniri cu șefi de state și guverne, iar ca o recunoaștere a excepționalelor sale merite ca personalitate de mare prestigiu internațional i-au fost decernate 130 înalte distincții și ordine; în țări de pe toate continentele au apărut 170 de volume de scrieri alese din opera sa sau consacrate personalității sale. Datorită politicii consecvente și active pentru pace, independență națională și colaborare cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială, România se bucură de un binemeritat prestigiu internațional, are prieteni pe toate meridianele planetei.

În ultima parte a expoziției, sub genericul „Perspective luminoase de dezvoltare a României socialiste”, sint înfățișate hotărârile Congresului al XIII-lea și ale Conferinței Naționale ale P.C.R. privind făurirea societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintarea României spre comunism.

Întreaga expoziție omagială se constituie într-o vibrantă expresie a sentimentelor de aleasă dragoste și profundă recunoștință pe care comuniștii, întregul nostru popor și partid le nutresc față de secretarul general al partidului, președintele României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit fiu al națiunii, față de contribuția și rolul său decisiv în conceperea și fundamentarea științifică a tuturor planurilor și programelor de dezvoltare economico-socială a patriei, precum și înfăptuirea lor practică, spre ridicarea României pe culmile cele mai înalte ale civilizației comuniste.

O RECENȚĂ REALIZARE A MUZEOGRAFIEI ROMĂNEȘTI : NOUA EXPOZIȚIE DE ISTORIE A COMPLEXULUI MUZEAL JUDEȚEAN BIHOR

DOINA IGNAȚ, dr. SEVER DUMITRAȘCU,
GHEORGHE GORUN, dr. VTOREL FAUR, LUCIA GORNEA

Expoziția de istorie a Complexului Muzeal Județean Bihor constituie una din recente realizări ale muzeografiei românești, avînd la bază o concepție științifică modernă, care constă într-o integrare concludentă a istoriei Bihorului — cu tot ce are aceasta mai semnificativ — în cadrul istoriei noastre naționale, adevăratul ei spațiu de manifestare. Prezentînd vizitatorilor un material muzeistic variat (obiecte originale, documente, cărți, fotografii, mulate, machete etc.), expoziția contribuie la reliefaarea dimensiunilor majore ale existenței poporului român — și în acest context, a locuitorilor Bihorului — din antichitate și pînă în anii socializmului. Ea reflectă, în mod concludent, ideea permanenței și continuității neîntrerupte a românilor și a strămoșilor lor în spațiul carpatodanubiano-pontic.

Istoria străveche a Bihorului este prezentată cronologic, în raport cu descoperirile similare din țară, dovedindu-se unitatea culturală pe un spațiu vast, precum și o locuire intensă și permanentă încă din paleolitic. Imagini ale șantiereelor de la Bugiu-lești și Ripiceni, toporașe de mină de la Dirjov, răzuitoare descoperite în stațiunea de la Mitoc, alături de unelte din piatră cioplită descoperite în așezarea de la Iosășel (pe Crișul Alb) și de unelte cioplite din os, descoperite în peșterile din defileul Crișului Repede, dovedesc că îndelungatul proces al devenirii umane a avut loc și pe teritoriul patriei noastre. Alături de aceste unelte cioplite din piatră sau os au fost expuse fragmente osteologice ale faunei contemporane: oase de mamut și de urs de peșteră descoperite în județul Bihor.

Descoperirile arheologice provenite din așezările neolitice oglindesc unitatea culturilor create de comunitățile umane ale acestei epoci, precum și legăturile neîntrerupte cu civilizațiile ce se dezvoltau în Europa centrală și răsăriteană, în lumea mediteraneană și în Orientul Apropiat. Pentru ilustrarea acestei teme au fost expuse atît piese descoperite în județul Bihor, cît și piese sau imagini ale unor piese tipice pentru diferite culturi neolitice de pe cuprinsul patriei noastre.

Cultura Criș — cea mai veche cultură neolitică — este prezentată prin descoperirile din așezarea de la Suplacu de Barcău (jud. Bihor) și printr-o imagine a unui vas cu gura lobată de la Valea Lupului (jud. Iași). O suită de unelte din piatră șlefuită (dălți, topoare, tesle), topoare din piatră perforată, săpăliși din corn de cerb ilustrează progresul realizat în prelucrarea uneltelor din piatră. Alături de acestea, nuclee din silex și obsidian, cușite cioplite din aceeași rocă atestă menținerea în continuare a uneltelor din piatră cioplită.

Imagini ale unor piese din ceramică aparținînd culturilor Boian, Vădastra, Hamangia, Turdaș, Petrești și Cucuteni, piese originale provenind din așezarea de la Frumușica (cultura Cucuteni) și Iclod au menirea de a demonstra o locuire intensă și o unitate culturală pe un spațiu vast.

În continuare, este prezentată așezarea neolitică de la Suplacu de Barcău. Pe fundalul unei imagini de săpătură în această stațiune, sînt expuse tipuri de vase (oale, cupe cu picior, străchini, farfurii) de dimensiuni obișnuite, dar și miniaturale, precum și tipuri de unelte

Rișniță și unelte din piatră șlefuită descoperite în așezarea neolitică de la Suplacu de Barcău

Inventarul primelor morminte de incineratie datind din epoca neolitică, descoperite la Tășad și Suplacu de Barcău

din piatră șlefuită. O rișniță de mină și gama diversă de unelte din piatră sugerează abundența acestor unelte în așezarea de la Suplac, care era de fapt specializată în confecționarea uneltelor.

Arta epocii neolitice este ilustrată prin figurine antropomorfe și zoomorfe descoperite în așezările din județul Bihor (Suplacu de Barcău, Ripa, Oradea-Salca), prin replici ale Gînditorului și perechii

sale, descoperite la Cernavodă și prin ceramica pictată descoperită la Vărzari, Suplacu de Barcău, Oradea-Salca și Săcuieni.

Într-o vitrină specială sînt expuse inventarele celor două morminte neolitice de incineratie descoperite la Tășad și Suplacu de Barcău, primele și deocamdată singurele dovezi ale practicării incineratiei pe teritoriul patriei noastre încă

Inventarul unui atelier
de turnat piese din
bronz

din epoca neolitică. A fost reconstituit și un război de țesut vertical, alături de care sînt expuse ustensilele folosite pentru țesut și confecționarea îmbrăcăminții.

A doua jumătate a mileniului al III-lea și începutul mileniului al II-lea î.e.n. constituie perioada cînd, odată cu dezvoltarea metalurgiei cuprului, cu răspîndirea uneltelor și armelor din cupru, se petrec procese complexe de transformări social-economice și lingvistice în urma cărora străvechiul fond neolitic autohton este încorporat în geneza neamurilor tracice. Existența unor bogate zăcăminte de aramă în Munții Apuseni a favorizat dezvoltarea unor numeroase așezări și în județul Bihor (Sălacea, Tarcea, Șimian, Valea lui Mihai ș.a.), de unde provin și numeroase piese din aramă. Alături de ceramică specifică acestor perioade sînt expuse unelte din aramă (tîrnăcoape și dălți), dintre care o mențiune specială merită tîrnăcopul de la Tarcea, care, prin dimensiuni și greutate, este unic în Europa.

Perioada de trecere spre epoca bronzului (culturile Coțofeni și Baden) este reprezentată prin ceramica descoperită la Oradea-Salca, Valea lui Mihai, peștera Igrița ș.a.

Pe teritoriul județului Bihor au fost descoperite numeroase așezări, necropole, depozite de bronzuri, dovadă că această zonă a fost locuită de o populație numeroasă de agricultori, crescători de vite și meșteșugari.

Pentru județul Bihor, cultura Otomani este cea mai reprezentativă. Cunoscutele așezări de la Otomani, Sălacea, Girișu de Criș, Săcuieni au furnizat materiale și date deosebit de importante care permit reconstituirea vieții materiale și spirituale a purtătorilor acestei culturi. Cultura Wietenberg, caracteristică pentru podișul Transilvaniei, este documentată și în zona Crișurilor. În epoca bronzului, pe un spațiu geografic larg, evoluează culturi cu trăsături distincte, care se influențează reciproc. Sînt expuse imagini ale unor vase aparținînd culturilor Monteoru (Muntenia), Verbicioara (Oltenia), Gîrla Mare (Oltenia), Suciul de Sus (Maramureș și Transilvania). Imaginea așezării de la Teleac (jud. Brașov), aparținînd culturii Tei, cești descoperite la București-Tei oferă date suplimentare despre civilizația bronzului pe cuprinsul patriei noastre.

Sînt expuse obiecte din bronz: unelte agricole, arme, pozoabe, ustensile lucrate din bronz. Piesele au fost descoperite fie în așezări, fie în depozite de piese din

Momentul „Statul dac centralizat și independent condus de Burebista”

bronz din preajma așezărilor. Pe un fundal, care reproduce decorul unui vas aparținând culturii Otomani, sînt expuse piese din bronz, ceramică, obiecte de podoaabă descoperite la Sălăcea, Otomani, Valea lui Mihai. Un depozit de seceri din bronz, tipare din gresie pentru turnat piese, alături de piesele finite, un vas de turnat minereu și citeva turte din bronz sugerează un atelier de turnat bronzuri. În așezarea de la Sălăcea a fost descoperit un templu de tip megaron prezentat astfel în expoziție: desen prin care se reconstituie acest templu, piesele descoperite în interior — altare miniaturale, greutateți de lut, cuțite curbe din piatră, fragmente de frize. Sînt expuse, de asemenea, vase de influență miceniană, descoperite la Sălăcea, cărucioare miniaturale, idoli cu cap mobil, dovedind strînse legături cu civilizația epocii bronzului din zonele sudice. Alături de ceramica aparținând culturilor Otomani și Wietenberg-Sighișoara, un panou reproduce motivele decorative caracteristice așezărilor tracice din județul Bihor.

Descoperirile arheologice din perioada de tranziție spre epoca fierului provin în

majoritate din peșteri. Pe un fundal care redă un aspect dintr-o peșteră sînt prezentate vase aparținînd acestei perioade, provenite din peșterile Izbindiș și Igrîța.

Civilizația și cultura traco-geto-dacilor debutează în prima vîrstă a epocii fierului (Hallstatt) printr-un șir de descoperiri din județul Bihor, de manieră să implice o discuție nouă, neabînută a întregii problematice a acestei etape din istoria veche a României, cu răsfrîngerii și asupra cercetării din întreg centrul și sud-estul Europei.

Amintim, pe de o parte, depozitele de bronzuri — unelte, arme, piese de harnașament, podoaabe, descoperite la Mișca, Biharea, Galoșpetreu, Sinnicolau Român și, pe de altă parte, vestigiile de cultură descoperite în stațiunile arheologice bihorene de la Biharea (Br CD — Ha A₁ — Reinecke), peștera Igrîța din

Aspect parțial al momentului „Statul dac în vîremea regelui erou Decabal”

defileul de la Vad, pe Crișul Repede, și Tășad (Ha A₁). Piesele de excepție explică în mod neechivoc transformările, evoluția neîntreruptă și consolidările de structură internă ce conduc spre înțelegerea aspectului culturii materiale unitare geto-dacice din Hallstattul mijlociu (Ha C), impunându-i vigoarea și originalitatea pe parcursul întregului mileniu ce a pregătit apariția civilizației și culturii dacice „clasice”, în sens mediteranean, și a statului geto-dac în vremea lui Burebista.

Pomenirii luptei geților de la Mare (Pontus Euxinus), din Dobrogea, în anul 514, cu armata imensă a regelui persan Darius, de către părintele istoriei, Herodot, îi este dedicat un moment specific, care marchează și sărbătorirea acestui eveniment cu ocazia împlinirii a peste două milenii și jumătate. Ceramică și arme de epocă prezintă stadiul civilizației și culturii geto-dacilor în acel moment istoric și dialogul cultural, și nu numai cultural, ce l-au împlinit în raport cu marile civilizații contemporane: celtică și illyră spre vest și sud-vest, scitică, greacă, iraniană și tracă spre est și sud-est.

Geto-dacii au fost — la fel ca alte popoare antice europene — mai presus de toate agricultori și meșteșugari și, la nevoie, ostași, apărându-și cu strășnicie propria și nestrămutata lor glie pe care trăiau și munceau de milenii. Sint, astfel, înfățișate în expoziția de bază uneltele agricole folosite pe pământul-grînar al Daciei: brăzdare de plug, greble, sape, coase și un întreg depozit de seceri de fier găsite în așezarea dacică de la Tășad. Toate acestea sînt produse de metalurgia dacică, un capitol deosebit, original, al civilizației fierului la geto-daci: imagini de „furnale” (cuptoare de extras metalul din minereu) și unelte de fierărie dintre cele mai diverse redau, cu descoperiri din Bihor, imaginea acestui meșteșug și în nord-vestul Daciei.

Argintăria dacică se bucură, pe pământul dacilor nord-vestici, în Bihor, de o descoperire de excepție: vestigiile unui atelier de argintar găsite în așezarea de la Tășad. Orfevrăria dacică mai e ilustrată prin somptuoase fibule de argint,

Ilustrarea momentului „Biharea — vatră de locuire neîntreruptă”

briuri, pandantive. O mențiune aparte impune brățara cu capete de șarpe găsită în cetățuia dacică de la Săcălășău Nou (județul Bihor). Aceste piese, și mai ales cele care compun tezaurul de podoabe dacice de argint găsite în vatra istorică a orașului Oradea — caz unic: trei tezaure —, le-au dat puțință muzeografilor să înfățișeze — în lumina arheologiei și a imaginilor de pe Columna Traiană și Monumentul de la Adamclisi — portul dacilor.

Arhitectura civilă, militară și religioasă, în contextul Europei și al lumii antice mediteraneene contemporane, e de natură să impună cu limpezime locul bine definit al civilizației dacice în context universal. Arhitectură în piatră, folosită în cetățile din munți, arhitectura dacică e înfățișată prin imagini aerofotografice, machete de cetăți (Sarmizegetusa Regia, Blidaru, Piatra Roșie) și

Grupul statuar „Glad, Gelu, Memurorut”

piese de arhitectură. Cetățile dacice de pe Crișuri și Barcău, Marca, Clit, Săcălășău Nou, așezările de tip opidan de la Berindia, Tășad, Oradea-Dealul Viilor se înscriu ca monumente notabile în acest context.

Marelui rege Burebista i-a fost dedicat un loc de perspectivă în expoziție, moment ce marchează și sărbătorirea națională a împlinirii a peste două milenii de la înfăptuirile sale, cind toate pămînturile poporului dac și locuitorii lor au format o singură și impresionantă alcătuire politică: statul dac centralizat și independent.

Tezaurile monetare dacice, a căror răspindire e înfățișată pe o sugestivă hartă, alături de descoperirile de la Șilindia, Feniș, Almaș, Sinnicolau Român, arată puterea economică a Daciei. Alte tezaurе — denari romani republicani și monede grecești —, de la Dieci, Tășad, Drăgești, reflectă legăturile comerciale ale dacilor, rolul lor în schimbul de bunuri din Europa centrală și sud-estică.

Cultura dacică, astronomia, medicina, religia, ce au stîrnit interesul viu al lumii antice și uimirea cercetătorilor moderni, precum și cunoștințele filozofice, scrisul cu caractere latine și grecești se constituie într-un capitol notabil al istoriei strămoșilor poporului român.

Un ultim capitol al civilizației dacice — ceramica — subliniază durata milenară în timp a geto-dacilor. O hartă ce ilustrează răspindirea ceștii dacice (design, Ion Cuciurcă, de la I. S. Decorativa — București) înscrie întreaga arie de locuire a geto-dacilor. Tot ceramica — olărie modelată cu mina și la roată —

Ilustrarea Bătăliei de la Posada (noiembrie, 1330)

Evocarea domniei Marelui Mircea Voievod

dovedește, pe lângă un meșteșug statornic, prezența geto-dacilor în epoca romană, atât a dacilor din provinciile imperiale dunărene — Dacia, Moesia, Pannonia —, cit și a dacilor liberi. Istorico-arheologic, muzeografic, ceramica constituie proba permanentă a prezenței în spațiul Europei a etnicului geto-dacic și de aici valoarea sa științifică deosebită.

Timpului întâlnirii dintre daci și romani, a impactului celor două civilizații și culturi, care va avea drept consecință istorică împletire a celor două civilizații și culturi și formarea poporului român și a limbii sale, războaiele daco-romane le este dedicat un important moment muzeografic. Încleștarea militară, rezistența și dirzenia geto-dacă, efortul roman sint prezentate prin exponate de o mare forță sugestivă: busturile celor doi conducători, regele erou Decebal și împăratul Traian, scene de pe Columna Traiană și metope de pe monumentul triumfal de la Adamclisi.

Gradual și temeinic e prezentată — prin hărți, fotografii aeriene, citate din autori antici, tablele cu descoperiri, material arheologic — întreaga dezvoltare

a Daciei în epoca romană, sub o îndoită înfățișare, a dacilor și coloniștilor din Dacia romană și a dacilor liberi din vestul și nord-vestul vetrei vechii Dacie. Prin ceramică și piese de metal e înfățișată concret continuitatea dacică în provincia Dacia: în castre, așezări, necropole, în întreaga viață economică, socială și culturală, la sate și la orașe. Cultura materială a dacilor liberi din Crișana — ca peste tot în Dacia liberă din epoca romană — se metamorfozează în sens daco-roman provincial: brăzdarul de plug roman se generalizează, apare ceramica zgrunțuroasă de factură provincială, arsă în cuptoare de tip roman, ca cele de la Medieșul Aurit din nordul Crișanei, produsele romane sint frecvente în mediul dacic, ca de altfel și cele dacice în mediul roman din provincie.

Remarcăm o întreagă serie de chiupuri dacice — pentru provizii și apă, cum remarcă încă Vasile Pârvan — descoperite la Oradea și acoperind spațiul temporal din secolul I până în secolul VI e.n. și dovedind concret practicarea necurmată a acestui meșteșug în manieră tradițională, autohtonă, timp de secole, de către meșterii olari daci și apoi daco-romani și români. Sint, de asemenea, deosebit de sugestive descoperirile de podoabe feminine, mărgel, pandantive, brățări și altele, produse de atelierele romane de la Tibiscum sau Prolissum, ca accesorii de metal romane ale portului dac.

Hărții cu descoperiri autohtone din Bihor (secolele III—XIII) i se asociază harta cu descoperirile arheologice din întreg spațiul românesc. Pentru ilustrarea concretă a istoriei secolelor III—XIII e notabilă o hartă cu descoperirile arheologice de pe Crișul Repede care marchează locuirea necurmată și în acest spațiu românesc a autohtonilor daci, daco-romani și români, din antichitatea cea mai îndepărtată și până azi. Fapt remarcant, de altfel, și de izvoarele literare, care amintesc Crișul (Iordanes, secolul VI; Anonimul din Ravenna, secolul VII, și Constantin Porfirogenetul, secolul X) ca riu curgând prin țara dacilor, al cărui nume a fost păstrat neîntrerupt în limba celor care i-au locuit mereu malurile — dacia

Ilustrarea în muzeu a
epocii lui Ștefan Veel
Mare

și urmașii lor direcți — românii daco-romani.

Pe fundalul imaginii fotografice, de pe șantier, a unei locuințe-atelier de lucrat piepteni de tip roman, datînd din secolele IV—VI e.n., dezvelite la Biharea, și a unui atelier de făurar datînd din secolele IX—X, din aceeași stațiune arheologică, sînt expuse numeroase descoperiri bihorene ce marchează statornicia românilor și indeletnicirile lor strămoșești — agricultura și meșteșugurile (metalurgia fierului — se impune și aici brăzdarul de plug de tip roman; olăria de factură daco-romană, cu ceramică ce se deosebește tehnologic și calitativ de produsele specifice ale populațiilor în migrație: germani, slavi, unguri și turci).

Săpăturile și cercetările efectuate la Biharea timp de peste un deceniu și jumătate și valorificarea critică a vechilor vestigii arheologice au facilitat prezentarea unei coloane cronologice de monumente arheologice ce arată necurmata locuire a stațiunii de daci, daco-romani și români, pe parcursul a peste trei milenii și jumătate de viață autohtonă — Biharea fiind numai un monument în rețeaua pinzei de descoperiri românești din Bihor, din vestul Munților Apuseni — din

a cărei realitate economică, socială, culturală și politică se va ridica alcătuirea voievodală din vremea lui Menumorut.

Mai multe panouri și vitrine prezintă organizarea politică, civilizația și cultura de sine stătătoare a românilor în a doua jumătate a mileniului I și primele secole din mileniul II. Ceramica subliniază mereu unitatea etno-demografică și cultural-istorică a românilor din Bihor cu frații lor din întreg spațiul românesc. O hartă și exponatele aferente arată pinza descoperirilor arheologice din spațiul românesc și neamurile în migrație care îl traversează în drumul lor spre alte regiuni și zone ale Europei centrale și de sud-est.

Un moment special e dedicat afirmării românilor conduși de cei trei voievozi — Gelu, Glad și Menumorut — luptei lor cu triburile ungare în mișcările lor dinainte de formarea statului și respingerii acestei invazii printr-o rezistență legendară și un sacrificiu de neuitat. Înțelețea și dramatismul acelor vremi de luptă sînt înscrise în paginile cronicilor medievale — cea latino-ungară a lui Anonymus (*Gesta Hungarorum*) și cea slavă a lui Nestor (*Povest vremeni let.*).

Aspect parțial al momentului „Unirea politică a țărilor române sub Mihai Vodă Viteazul”

Vasele de alură voievodală și aulică, lucrate din foiță de argint în tradiție veche mediteraneană, romano-bizantină, descoperite la Tăuteu în Bihor și cele din tezaurul de la Sinnicolau Mare (replici din argint) sînt expozate ce vădesc cota civilizației și culturii de pe teritoriul vechii Dacii, locuit necurmat de daco-romani și români, în zorii zămicerii evului mediu românesc și a statului feudal la românii din spațiul carpatodanubiano-pontic. Imaginile aerofotografice ale cetăților românești și bizantine de la Biharea, Dăbica, Fundu Herții, Păciul lui Soare reflectă efortul popular și agerimea politică a conducătorilor pentru afirmarea poporului român în propria sa țară și, totodată, constituie o pagină de istorie europeană și universală, cea a efortului propriu pentru o viață de sine stătătoare și pentru neatîrnare politică.

Constituirea statului feudal românesc și afirmarea sa puternică în arena politică europeană a marcat decisiv secolul al XIV-lea la români. În toamna anului 1330, oastea românească, condusă de voievodul muntean Basarab, înfrînge la Posada oastea regelui Ungariei, Carol Robert de Anjou, consacînd independența Țării Românești. Cele două imagini ale istorice bătălii din trecătoarea

Carpaților, precum și descrierea evenimentelor anului 1330 ne-au fost perpetuate de *Cronica pictată de la Viena*, al cărei facsimil este prezent în expoziție. Existența celor trei state feudale românești este ilustrată muzeistic prin stemele acestora și prin imagini ce redau aspecte din cele două capitale — Tirgoviște și Suceava — alături de alte fortificații românești de epocă: Mălăiești (jud. Hunedoara), Poienari (jud. Argeș), Cheresig, Adrian, Tâmașda și Finiș (jud. Bihor), fiecare înscîriînd pagini glorioase de luptă pentru neatîrnarea țărilor române.

Pe măsura cuceririi Transilvaniei de către regatul Ungariei (secolele XII—XIII), procesul de feudalizare a societății locale se accentuează. Astfel, în anul 1113 este menționat documentar Bihorul, ca prim comitat al Transilvaniei. Harta comitatului Bihor din această perioadă ilustrează ordinea atestării documentare a așezărilor bihorene pînă în secolul al XIV-lea, cînd rețeaua așezărilor bihorene este, în linii mari, definitivată, în ciuda unor cataclisme de proporții, cum a fost invazia tătară din 1241, care a afectat foarte grav Bihorul. Dezvoltarea economică și socială a bihorenilor este ilustrată, printre altele, și de tezaurul de monede de argint descoperit la Să-

Momentul „Revoluția condusă de Horea, Cloșca și Crișan”

leaca, precum și de o cunoscută plachetă din bronz, turnată într-un atelier bizantin.

Dezvoltarea economico-socială și politică înregistrează în cursul feudalismului dezvoltat (secolele XIV—XVI) progrese notabile, mai ales datorită foarte strinselor legături dintre cele trei țări române. Ca dovadă a bunelor relații sînt expuse numeroase privilegii comerciale acordate de domnii români negustorilor din celelalte țări române — dintre care amintim privilegiul comercial dat de Vladislav (Vlaicu) negustorilor din Brașov și Țara Birsei (1368) și privilegiul dat de Dan al II-lea negustorilor brașoveni, prin care reinnoiește vechiul privilegiu acordat de Mircea cel Mare în 1413 (1431) — ce au trasat cadrul juridic al colaborării economice românești. Dezvoltarea agriculturii, a meșteșugurilor și comerțului sînt prezentate pe larg, ca realizări importante ale întregului spațiu românesc.

Viața politică românească din secolele XIV—XVI se desfășoară între aceleași coordonate comune, de unitate și de luptă pentru neatîrnare. Sînt prezentați principalii eroi ai luptei antiotomane — Mircea cel Mare, Alexandru cel Bun, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare — care au fost cei mai de

seamă conducători ai românilor din secolele XIV—XVI, în lupta unită pentru libertatea și neatîrnarea tuturor românilor.

Voievodatul Transilvaniei, format în urma cuceririi de către regalitatea ungară a vechiului voievodat românesc, îi are, pînă la 1365, și pe români printre cei chemați să hotărască — alături de cei nou veniți — asupra treburilor țării. Sînt prezentate documentele din 1291 și 1355, conform cărora românii sînt prezenți la lucrările sfatului țării și documentul din 1365 emis de regele Ludovic de Anjou, care îi consideră pe români demni de a fi dați morții, fără a fi nevoie de dovezi de vinovăție. Este prezentat și actul încheiat la Căpîlna, în 14 septembrie 1437, prin care se pun bazele noului sistem politic al Transilvaniei și prin care românii sînt excluși dintre cei care au drepturi politice, cu toate că, așa după cum reiese și din tabelul intitulat *Populația Transilvaniei în secolele XIV—XVI* (intocmit pe baza conscrierilor domeniiale din acel timp), majoritatea populației Transilvaniei o constituie românii. Sînt prezentate și vechile structuri specifice românilor — cnezatele și voievodatele —, care dăinuie în tot timpul existenței voievodatului Transilvaniei și chiar în epoca

Panouri ce ilustrează momentul Unirii Principatelor din anul 1859

Momentul „1877 — cucerirea independenței depline de stat a României”

principatului. Sînt expuse hărțile a patru asemenea voievodate românești din Bihor — Borod, Cărăndeni, Remetca și Suplac — ce au dăinuit pînă prin secolul al XVIII-lea.

Cultura românească din secolele XIV — XVI este prezentată, pe de o parte, prin cultura populară, a cărei unitate — pe întreg teritoriul românesc — este ilus-

trată prin arhitectura populară și prin motivele ceramice unice iar, pe de altă parte, prin cultura livrescă. În expoziție și-au găsit locul: primele cărți tipărite pe teritoriul țării noastre de Macarie (1508 — 1512); cărțile tipărite de Coresi în limba română, care au circulat și în Bihor; prima însemnare manuscrisă în limba română din Bihor, din anul 1571,

Marcarea momentului
făuririi partidului poli-
tic al clasei muncitoare
din România (1893)

ce ni s-a păstrat, precum și prima carte tipărită în limba română, cu caractere latine. Dintre intelectualii de frunte ai secolului al XVI-lea, ce și-au găsit locul în expoziție, îi amintim pe umanistul român Nicolaus Olahus și opera sa, precum și cărturarul ardelean Ioan Honterus, autorul unei cunoscute hărți a Transilvaniei.

Principatul Transilvaniei (1541—1691), constituit în urma dispariției de pe harta Europei a fostei puteri suzerane, regatul Ungariei, este prezentat în împrejurările politice specifice mijlocului de secol XVI. Noul principat autonom s-a dezvoltat pe aceleași coordonate social-economice și politice ca și Țara Românească și Moldova, creîndu-și propriile instituții și jucînd, totodată, un rol important în viața politică europeană, inclusiv în lupta anti-otomană.

Momentul „Unirea politică a țărilor române sub Mihai Vodă Viteazul” se bucură de o atenție specială. Întregul moment este dominat de tabloul ilustrînd intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia, drept cel mai semnificativ eveniment al întregii domnii a voievodului unificator. Imagini și schițe de bătălii, pe care Mihai le-a susținut în cadrul campaniilor sale antiotomane și pentru unifi-

carea tuturor pămînturilor locuite de români, sînt subsumate imaginii-simbol de pe panoul central. În fine, ecoul european al faptelor sale de arme întregeste imaginea despre această strălucită domnie, care a marcat decisiv viața politică românească din secolele următoare.

Ilustrarea dezvoltării economice în secolele XVII—XVIII subliniază cadrul unificat în care evoluează viața economică a celor trei țări române. Sînt subliniate noile progrese din agricultură, meșteșuguri, minerit și comerț, în efortul general al tuturor românilor de a rezista presiunilor externe, extrem de grave, de pe tot parcursul secolelor XVII—XVIII.

Exemplul politic al lui Mihai Viteazul domină gîndirea politică românească din secolele XVII—XVIII. În expoziție sînt prezentați domnitorii ce au urmat — într-un fel sau altul — exemplul lui Mihai, încercînd realizarea unificării: Matei Basarab, Vasile Lupu, Gabriel Bethlen, Gh. Rákóczi I, Mihnea al III-lea ș.a., precum și ultimele zvicniri ofensive ale otomanilor: cucerirea Oradei în 1660 și transformarea Bihorului în pašalic; asediul Vienei din 1683, a cărei înfrîngere atrage după sine ofensiva austriacă asupra Transilvaniei și supunerea ei habsburgilor.

Ilustrarea muzeistică a războiului pentru reînțregirea neamului, din anii 1916—1918

Cultura românească din secolele XVII—XVIII a constituit un factor decisiv pentru întărirea unității naționale a tuturor românilor. Sînt prezentate cărțile românești tipărite în Țara Românească și Moldova care au circulat în Transilvania și, implicit, în Bihor, precum și unele din produsele celor 71 de copiiști care au copiat în Bihor 230 de cărți numai în secolul al XVIII-lea. Dezvoltarea istoriografiei românești din această epocă este ilustrată de manuscrisele lui Grigore Ureche, Miron Costin, Dimitrie Cantemir, Constantin Cantacuzino și Radu Popescu, cu rosturi însemnate în edificarea conștiinței unității de neam și de limbă a tuturor românilor.

Dezvoltarea economică din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea ilustrează importanțele schimbări de structură ce debutează acum, prin răspîndirea manufacturilor, activitatea reformatoare a lui Constantin Mavrocordat și a altor domnitori, precum și prin extinderea acestor relații noi în Bihor, pînă la nivelul satelor, care se specializează în unele meșteșuguri ce devin apoi tradiționale.

Inaugurînd o epocă de remarcabile acțiuni social-politice românești, revoluția din 1784 — condusă de Horea, Cloșca și Crișan — este, în mod adecvat, reprezentată în contextul expozițional general,

fiindu-i consacrate mai multe panouri care conțin materiale diverse ce atestă caracterul social și național al evenimentului, forța sa de iradiere și ecourile europene. Rețin atenția „scenele” din timpul revoluției, precum și punctele programului acestora, cu deosebire cel care proclama desființarea clasei nobiliare, de ziderat formulat cu cinci ani mai devreme decît în cadrul revoluției franceze de la 1789. Apreciat de K. Marx ca fiind „un simbol al renașterii Daciei”, Horea intra în eternitate cu expresia semnificativă „Mor pentru națiune”, atestînd și prin aceasta o conștiință politică modernă, așa cum bine au intuit unii dintre contemporanii săi, care au pus în circulație numeroase comentarii și tipărituri, numîndu-l *Horea Rex Daciae*.

Aflată într-o firească continuitate de sens politic major, mișcarea *Supplexului* este prezentată prin intermediul unor documente concludente, pe două panouri. Se insistă asupra faptului că forma finală a documentului programatic al românilor — *Supplex Libellus Valachorum* — a fost elaborată, în primăvara anului 1791, la curtea cărturarului orădean Ignatie Darabant, orașul de pe Crișul Repede așezîndu-se încă de la finele secolului al XVIII-lea pe coordonatele vieții politice și culturale naționale. Re-

Momentul „1918 — făurirea statului național unitar român”

vendicările politice ale românilor transilvăneni formulate în acest document de o excepțională însemnătate sînt reliefate, pentru a putea fi parcurse și fixate în memoria vizitatorilor.

Cultura românească din epoca luminilor beneficiază de o justificată relevare cu mijloace expoziționale. Pot fi văzute în vitrine toate operele de seamă ale corifeilor Școlii Ardelene — întemeietorii ideologiei naționale —, ca și cele ale cărturarilor români din Moldova și Muntenia. Se constată o sincronizare cu mișcarea de idei a continentului, menită să afirme disponibilitățile spirituale ale românilor de pe ambele versante ale Carpaților. Reiese, de asemenea, faptul că această mișcare este concomitent de natură culturală și politică, fiind un produs semnificativ și specific al solului autohton, o expresie a tendințelor spre progres și înnoiri în societatea românească.

Revoluția din anul 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, este ilustrată cu ajutorul unor imagini și documente care se referă la modul de desfășurare a acesteia și la ecoul ei în Moldova și Transilvania, unde autoritățile se arătau alarmate de faptul că efectul evenimentului este resimțit de locuitorii români, care pot reedita întâmplările din anul 1784, de confruntare energică cu oprimatorii.

Sînt expuse proclamațiile lui Tudor Vladimirescu, ca mărturii ale spiritului revoluționar care a determinat acțiunea sa politică.

Un necesar accent este pus pe precedentele revoluției române de la 1848, care au pregătit conștiințele pentru marile desfășurări revoluționare de la mijlocul veacului trecut. Materialele documentare, citatele și imaginile au fost de o asemenea manieră incluse în spațiul expozițional, încît ele să demonstreze caracterul unitar al revoluției române, sesizabil în partea esențială a documentelor programatice, ca și în demersurile comune menite să afirme drepturile și libertățile națiunii noastre, spiritul său de independență și unitate. Se desprinde din context rolul maselor în revoluție, atît de pregnant în manifestările de o amploare fără precedent, cum au fost: Adunarea Națională de la 3/15 mai de pe Cîmpia Libertății din Blaj, Adunarea populară de la Islaz din 9 iunie și adunările de la București din 11 și 15 iunie 1848. O sigură intuiție a viitorului poporului român a dovedit-o ziarul „Constituționalul”, care — în numărul său din 8 iulie 1848 — publica următoarele considerații: „*Toate țările locuite de români trebuie să se numească Îndeobște România și să formeze un stat, pentru că toate sînt patria româ-*

Tema „Consolidarea
statului național unitar
român”

nilor și pentru că toți patrioții români, locuitori pe dinsele formează nația română, care cere să fie una și nedespărțită”. Într-adevăr, acesta era unul din obiectivele fundamentale ale revoluției române de la 1848, care n-a fost însă realizat datorită intervenției armate a imperiilor vecine, profund ostile tendințelor de emancipare a poporului nostru și unirii tuturor românilor într-un singur stat.

Generația pașoptistă și-a continuat, cu o admirabilă tenacitate, lupta pentru unitate și independență națională, pentru asigurarea progresului general al poporului nostru. A avut, peste numai un deceniu, satisfacția de a proceda la înfăptuiri concrete, care au culminat cu dubla alegere, în 24 ianuarie 1859, ca domnitor al Principatelor Unite, a colonelului patriot Alexandru Ioan Cuza, izbindă istorică la care se referă multiple documente din vitrinele expoziției. Au fost puse bazele statului național român, care s-a modernizat rapid, reușind să se afirme ca o prezență activă pe scena politică a continentului. Români din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina au trăit, cu aceeași intensitate, imensa bucurie — din 24 ianuarie 1859 — a întregului nostru popor. Alexandru Papiu-Ilarian observa că: „Românii din Transilvania numai la Principate privesc,

numai de acolo își așteaptă scăparea..., iar când s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii din Transilvania era poate mai mare decât în Principate”. Era limpede pentru orice om cu viziune politică exactă că „soarele pentru românii din Transilvania la București răsare”.

După proclamarea independenței României, la 9 Mai 1877, a fost nevoie de cucerirea neatirnării pe cimpurile de luptă din sudul Dunării. Războiul pentru cucerirea independenței absolute de stat a României (1877—1878), ca eveniment de o importanță decisivă pentru destinele națiunii noastre, a fost susținut — cu impresionante sacrificii umane și materiale — de românii din țară, ca și de cei din provinciile asuprite de imperiile vecine. După cum o demonstrează multitudinea de materiale documentare aflate în vitrine, armata română a combătut inamicul cu o rară energie, remarcându-se în celebrele bătălii de la Plevna, Grivița, Rahova, Smirdan și Vidin. Presa europeană, prin trimiși speciali, a luat act de capacitatea de luptă a ostașilor români, al căror eroism a fost elogiat fără rezerve. Acesta izvoră din invincibila voință de libertate, de cucerire a independenței țării cu forțe proprii. În cadrul efortului general este remarcată și contribuția românilor bihoreni, a revistei

Marcarea momentului
făuririi Partidului
Comunist Român din
mai-1921

„Familia” din Oradea și a redactorului responsabil al acesteia, cărturarul Iosif Vulcan, care a publicat peste 1500 de articole, note și comentarii despre război și consecințele sale, informându-i pe cei interesați despre manifestările de solidaritate națională.

România independentă va cunoaște certe progrese economice, marcate expozițional prin grafice, imagini, texte și obiecte. Mișcarea muncitorească a intrat într-o fază superioară de organizare, fiind creat — în anul 1893 — *partidul politic al clasei muncitoare* — P.S.D.M.R., eveniment cărui i s-a acordat o atenție deosebită în expoziția de bază.

O temă căreia i s-a conferit o justificată relevanță — prin intermediul unor documente, citate din presă, comentarii ale unor personalități, cărți, articole, imagini etc. — se referă la efectele profund negative ale celor 51 de ani de stăpânire austro-ungară asupra Transilvaniei, cînd politica de deznaționalizare a românilor a fost împinsă pînă la forme absurde, utilizîndu-se pentru atingerea unui asemenea scop procedee incalificabile, reacționare. Importante personalități străine — între care scriitorii L. N. Tolstoi și B. Björnson, care au primit Premiul Nobel pentru literatură — au luat o atitudine fermă față de măsurile de deznațio-

nalizare preconizate de liderii politici budapeșteni, cu deosebire față de contele Apponyi, care a introdus, în 1907, cunoscutele legi de maghiarizare a școlilor elementare românești.

Lupta românilor transilvăneni împotriva oprimării străine — relevată prin valoroase mărturii documentare — a înregistrat, mai ales după cucerirea independenței de stat a României, momente de reală efervescență, care au dus la constituirea Partidului Național Român (1881), în al cărui program au figurat revendicări politice importante, precum și faptul că românii vor milita pentru recuștigarea autonomiei Transilvaniei, provincie românească inclusă în Ungaria, la 1867, pe baza pactului dualist austro-ungar.

O amploare fără precedent a cunoscut această luptă antidualistă în anii mișcării memorandiste (1892—1894), ca și în perioada de la începutul secolului al XX-lea, mai ales după anul 1905, cînd a fost adoptată tactica activismului politic, de combatere deschisă și fără menajamente a politicii distructive și naționaliste a autorităților locale și a guvernanților de la Budapesta.

Expoziția prezintă, argumentat și într-o manieră modernă, modalitățile prin care cultura militantă s-a pus în slujba

Ilustrarea procesului luptătorilor comuniști și antifasciști, de la Brașov, din anul 1936

unității noastre naționale. Remarcabile strădanii în această direcție au dovedit societatea „Astra”, Academia Română și Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor, precum și asociațiile culturale locale: Societatea de lectură din Oradea (1852—1875), Societatea de lectură a elevilor gimnaziului românesc „Samuil Vulcan” din Beiuș (1862—1918), Casina Română din Beiuș (1871—1918), Reuniunea de cîntări „Hilaria” din Oradea (1875—1918), Reuniunea de cîntări „Lira” din Beiuș (1905—1918), Reuniunea învățătorilor români din Bihor, despărțămintele orădene ale „Astrei” (de la Beiuș, Oradea, Ceica, Marghita, Salonta) și filialele din Oradea și Beiuș ale Societății pentru fond de teatru român. De asemenea, o contribuție majoră la consolidarea unității noastre a avut-o revista „Familia”, despre care Octavian Goga afirma că este „un certificat pururi reinnoit al unității” noastre culturale.

Participarea României la primul război mondial (1916—1918) — cu scopul declarat de a-i elibera pe românii din

Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina de sub stăpînire austro-ungară — este relictată cu mijloace muzeistice pe deplin edificatoare. Accentul este pus, desigur, pe eroicele bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz, care s-au constituit în pagini de glorie ale istoriei poporului român, în mărturie semnificative ale spiritului său de independență și unitate, de altfel coordonatele fundamentale ale întregii sale deveniri istorice.

Momentul de apogeu, împlinire și de o covârșitoare însemnătate în istoria patriei — Unirea din 1918 — este reconstituit cu multă rigoare și la dimensiunile sale reale. De aceea, evenimentelor din 1918 li s-a destinat o întreagă sală — Sala Unirii — fiind așezată în prim-planul expunerii istorice adunare de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. Este, și de această dată, bine conturată imaginea prezenței istorice locale în context național. Astfel, rețin interesul vizitatorilor: *Declarația de independență* (elaborată la Oradea, în 12 octombrie 1918) a celor

Panoul central al momentului „23 August 1944 — Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă”

Fotografiile grăitoare ce surprind momente din participarea armatei române la luptele pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei în perioada 25 octombrie 1944—12 mai 1945

trei milioane și jumătate de români; casa doctorului Aurel Lazăr, în care a fost conceput importantul document, apreciat ca o veritabilă prefață a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia; personalități bihorene care au exprimat voința de unire cu patria-mamă a românilor bihoreni; documentele (procesele-verbale ale adunărilor de alegere a delegaților la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia și mandatele sau „credenționalele” acestora) cu care s-au prezentat reprezentanții bihorenilor la Alba Iulia, obiecte care au aparținut unor militanți bihoreni pentru emancipare de sub dominația străină și unire cu frații de peste Carpați. Concepută într-o formulă grafică de excepție, Sala Unirii impresionează și convinge în legătură cu semnificațiile excepționale ale actului istoric de la 1 Decembrie 1918.

După realizarea Marii Uniri, consolidarea statului național unitar român a constituit un obiectiv politic și economic deosebit de important. Au fost elaborate legi care au oferit un cadru unitar dezvoltării economiei, vieții politice și culturale, precum și organizării administrative: legea agrară, legea electorală, legea minelor, legea învățământului, legea energiei și legea organizării administrative. A fost elaborată, de asemenea, o nouă

Constituție. Pentru ilustrarea expozițională a consolidării statului național unitar român au fost expuse materiale fotografice reprezentându-i pe membrii Adunării constituante, precum și primele articole din Constituție și legile amintite mai sus.

Deosebit de importantă, în perioada imediat următoare actului Unirii, este unificarea întregii mișcări socialiste, creșterea numerică a proletariatului, ca și a numărului membrilor Partidului Socialist. Salturile calitative din sinul mișcării democratice și socialiste românești vor dirija procesul întregii mișcări muncitorești spre făurirea Partidului Comunist Român, prin transformarea Partidului Socialist, la Congresul din 8—12 mai 1921, în partid comunist. Făurirea Partidului Comunist Român este prezentată în expoziție ca un moment important, utilizându-se documente de arhivă, facsimile ale ziarului „Socialismul”, mandate de delegat la congres, telegrame de adeziune și harta centrelor muncitorești care au trimis delegați la congres.

Unificarea tuturor teritoriilor românești a dus, de asemenea, la creșterea populației țării, ceea ce a contribuit, implicit, la sporirea forței de muncă. Se dezvoltă noi ramuri industriale privind exploatarea bogățiilor solului și subsolu-

Dialogul permanent al tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al P.C.R., cu poporul, cu reprezentanții ai oamenilor muncii din toate domeniile de activitate

lui. Dominantă în cadrul economiei a fost, totuși, agricultura, care, după reforma agrară din 1921, a întărit mica proprietate funciară și a dus la slăbirea puterii economice și politice a moșierimii. Se dezvoltă puternic sectorul financiar și bancar. Pentru ilustrarea dezvoltării industriei, agriculturii și băncilor s-a recurs la fotografii de uzine și mașini industriale, grafice, tabele, dar și la obiecte originale (printre care o mașină de efectuat operații bancare, monede și bancnote românești), precum și la documente.

De un real interes sînt lucrările originale din domeniul științelor exacte și istorice, geografice, din creația literară și artistică.

Politica externă a României a fost caracterizată de o puternică dorință a respectării tratatelor de pace de la Paris, a combaterii politicii revizioniste și fasciste, țara noastră devenind membră a Ligii Națiunilor. De remarcat aportul deosebit al ministrului de externe Nicolae

Titulescu, privind promovarea unui climat de pace, prietenie și colaborare între statele lumii. Sînt prezentate momente ale ședințelor Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice, organe de presă, reviste ce aduc informații despre politica României în perioada interbelică.

La loc de cinste este prezentată lupta Partidului Comunist Român, a celor mai buni fii ai poporului, pentru libertate socială și națională, afirmarea tovarășului Nicolae Ceaușescu în mișcarea muncitorească, cîm cea mai fragedă tinerete.

Procesul comuniștilor, în frunte cu militantul revoluționar Nicolae Ceaușescu, desfășurat la Brașov în anul 1936, este ilustrat prin fotografiile și documentele care vorbesc despre justetea luptei tinerilor îndrumați de partid, dusă împotriva regimului burghezo-moșieresc.

Anul 1939 este sugestiv prezentat prin aspecte de la Marea demonstrație anti-fascistă și antirăzboinică a maselor populare din București cu prilejul zilei de 1 Mai, în desfășurarea căreia un rol determinant l-a avut tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Petrescu-Ceaușescu, după cum o dovedesc documentele expuse.

Odiosul Dictat fascist de la Viena, din 30 august 1940, care a răpit României partea de nord-vest, este sugestiv redat prin harta cu cesiunile teritoriale din 1940, imagini ale marilor demonstrații populare din Cluj și Sibiu, prin facsimile ale organelor de presă care au protestat împotriva hotărîrii nedrepte ce știrbea integritatea țării. Multitudinea fotografiilor-document, a articolelor din presa vremii oglindesc suferințele românilor din teritoriul românesc cedat Ungariei horthyste, iar cifrele aduc dovezi cu privire la numărul persoanelor ce au avut de suferit jugul ocupației străine. Monumentul eroilor de la Moisei, casa în care s-a săvîrșit masacrul și fotografiile celor uciși vin să aducă o imagine cît mai veridică asupra regimului de teroare și crimă instituit în nord-vestul României de către regimul horthysto-fascist de ocupație.

Reprezentativ este ilustrat și calvarul populației evreiești de sub ocupația horthystă, prin texte și fotografii documentare.

Capitol de sinteză ilustrând principalele repere ale dezvoltării economico-sociale a României în „Epoa Nicolae Ceaușescu”

Un capitol deosebit al expoziției, prin mesajul pe care îl transmite, este rezistența antifascistă condusă de către Partidul Comunist Român, perioadă, din lupta poporului, viu ilustrată prin documente, manifeste, rapoarte ale poliției despre activitatea comunistă în toate categoriile sociale.

Organizarea, declanșarea și desfășurarea, sub conducerea P.C.R., a Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944, este convingător demonstrată prin documentele expuse, articolele din presa vremii, o hartă electronică luminoasă, alături de știri ale marilor cotidiene internaționale, oglindind ecoul extern al marelui eveniment.

Prin lupte pline de eroism și sacrificiu, trupele române au reușit eliberarea Capitalei și a împrejurimilor, apoi a întregului teritoriu al patriei. Fotografii de arhivă aduc la lumină momente din timpul luptelor din Transilvania, alături de imagini în care populația românească primește cu bucurie trupele eliberatoare. Alte documente vorbesc despre ajutorul dat armatei române de către populația

transilvăneană. Ca o sinteză a marilor bătălii stă dovadă o hartă luminoasă redând luptele purtate pentru eliberarea întregului teritoriu al patriei.

Alături de trupele sovietice, armata română a luat parte la marile operații militare pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei. Stau mărturie a sacrificiului ostașului român în luptele de la Debrețin, de pe Tisa sau din Budapesta, miile de eroi căzuți în luptă. Aceste croice făpte de arme sint ilustrate pe tot parcursul prezentării acestui moment prin fotografii redând scene de luptă, marșuri spre noi poziții și obiecte tridimensionale: medalii, decorații, caiete cu însemnări personale ce au aparținut veteranilor de război, alături de armament românesc din dotarea trupelor române.

Întoarcerea trupelor eliberatoare, intrarea lor în Oradea și București sint oglindite prin același bogat material foto-documentar. Ca sinteză a aportului armatei române la victoria asupra fascismului stă tabelul intitulat *Contribuția României la războiul antifascist*.

Panouri consacrate evidențierii întreprinderilor bi-horene fruntașe în întrecerea socialistă

Spațiu de expunere consacrat dezvoltării științei și învățămîntului, înfloririi culturii socialiste

Concretizarea programului de democratizare a țării, înstaurarea guvernului revoluționar democratic de la 6 martie 1945 sînt redate, din punct de vedere muzeografic, cu ajutorul documentelor programatice semnificative ale acestei perioade (proiectul de platformă și programul de guvernare al F.N.D., decretul-legi pentru înfăptuirea reformei agrare din 1945, platforma-program a B.P.D. din 1946 etc.), al imaginilor fotografice de epocă, dar și cu ajutorul inventarului documentar local (documente originale, fotografii, extrase din presa locală).

Un loc de seamă îl ocupă în economia acestei săli momentul proclamării Republicii Populare (30 Decembrie 1947), urmat îndeaproape de înfăptuirea unității politice a clasei muncitoare (realizată la Congresul din februarie 1948) și de realizarea actului naționalizării principalelor mijloace de producție — creatorul premiselor dezvoltării industriale ulterioare a țării. Punerea bazelor unei industrii socialiste din ce în ce mai puternice, crearea sectorului socialist în agricultură, rezultatele obținute de aceasta pe calea mecanizării și chimizării sînt realități oglindite într-o suită de documente, fotografii și date statistice care ocupă aproape jumătate din spațiul unei întregi săli.

Momentul consacrat Congresului al IX-lea al partidului, ca deschizător de epocă nouă în istoria României, introduce pe vizitator în realitățile zilelor noastre, întregul spațiu expozițional, începînd din acest moment, fiind consacrat excepționalelor realizări ale epocii care, cu îndreptățită mîndrie patriotică, a fost numită „Epoca Nicolae Ceaușescu”.

Cu ajutorul unor texte, grafice și, mai ales, imagini fotografice, se urmărește ascensiunea puternică a ideii asigurării unei noi calități în toate sectoarele de activitate, afirmării și promovării factorilor calitativi în vasta activitate desfășurată de partid pentru organizarea și conducerea științifică a întregii activități economico-sociale și politice în țara noastră. Prin modalități muzeografice specifice, această parte a expoziției conturează imaginea unui partid puternic, unit în jurul secretarului său general, partid ce-și exercită, la un nivel tot mai înalt, rolul de forță politică conducătoare a societății românești. Un loc aparte se acordă modalității specifice promovate de partid, în frunte cu secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de a-și elabora politica bazîndu-se pe cunoașterea directă a realităților din întreaga țară, pe dialogul permanent, nemijlocit cu oamenii muncii.

Moment consacrat Congresului al XIII-lea al P.C.R. și orientărilor de perspectivă stabilite cu acest prilej

După un scurt capitol de sinteză, consacrat formei actuale de existență a statului socialist (proclamarea Republicii Socialiste România — 1965, alegerea primului ei președinte — 1974), urmează un șir de vitrine cuprinzând o întreagă latură a acestei săli vaste și ilustrând democrația muncitorească revoluționară ca atribut emblematic al societății noastre socialiste. În centrul acestei teme este reprezentat Frontul Democrației și Unității Socialiste, nucleul acestui sistem, formă superioară de unire și coordonare a eforturilor unei întregi națiuni, inconjurat de alte aspecte privitoare la principalele forme instituționalizate de participare a oamenilor muncii la conducerea vieții economice, politice și obștești. Fotografii, date statistice, volume vin să argumenteze, pe plan muzeografic, conținuta perfecționare a structurilor social-politice în țara noastră, modalitățile concrete de asigurare a unei democrații largi și autentice, asumarea conștientă a unor mari răspunderi sociale.

Tematica sălii următoare se încheie cu capitolul consacrat apărării patriei — cauză a întregului popor — materialul muzeografic ilustrând concepția comandantului suprem al forțelor noastre armate, tovarășul Nicolae Ceaușescu,

potrivit căreia apărarea țării constituie sarcina întregului popor.

Etalarea continuă cu o scurtă prezentare a județului Bihor, prin intermediul hărții administrative și al citorva date generale sugestive ce evidențiază specificul acestei unități administrativ-teritoriale. Mulajul reprezentând stemele județului Bihor și municipiului Oradea, o listă cu datele cele mai reprezentative privind situația geografică, demografică și ponderea economică a județului fac cunoștință vizitatorului cu acest județ.

Circuitul expozițional se continuă cu un sumar de date sintetice, subordonate ideii dezvoltării economico-sociale a României în „Epoca Nicolae Ceaușescu”. Imagini fotografice concludente, grafice ce redau dinamica principalilor indicatori la nivel național, dublate de cele ce înfățișează situația la nivel local, argumentează, în valori absolute, sau prin comparație cu perioadele anterioare, ideea dezvoltării excepționale, sub raport cantitativ și calitativ, a țării noastre în perioada ultimelor două decenii, conturând imaginea unei economii moderne, armonioase, dinamice.

Urmează detalierea informației pe ramuri economice. Scopul acestui tronson din expoziție este de a prezenta Bihorul

pe coordonatele societății socialiste multilateral dezvoltate, aportul său specific în context național, ca rod al politicii partidului de amplasare rațională a forțelor de producție pe întregul teritoriu al patriei. Acordind atenție sporită unor ramuri de vîrf, purtătoare de progres, ramurile și unitățile industriale reprezentative pentru județul Bihor au fost încadrate în ansamblul industriei românești în etapa actuală. Sînt subliniate prioritățile, sînt scoase în evidență locurile fruntașe deținute de județul Bihor în economia anumitor industrii sau în fabricarea anumitor produse.

După epuizarea prezentării dezvoltării industriei pe principale ramuri, tematica înfățișează dezvoltarea transporturilor, o pondere importantă din spațiul de expunere deținînd-o și problemele dezvoltării și modernizării agriculturii noastre socialiste, ale realizării noii revoluții agrare, menită a duce la sporirea productivității muncii, a nivelului tehnic, a întregii eficiențe economice a acestei importante ramuri a economiei noastre naționale.

O temă de mare forță emoțională o constituie cea intitulată sugestiv *Cinstea muncii*, consacrată prezentării întreprinderilor bihorene fruntașe, distinse cu înalte ordine și medalii în întrecerea socialistă.

În penultima sală este expusă tema „Bunăstarea poporului — țel suprem al

politicii partidului”. Grafice care reflectă creșterea în ritmuri înalte a venitului național, amplificarea cheltuielilor sociale ale statului, realizarea unui amplu program de construcții de locuințe și social-edilitare stau alături de imagini fotografice dintre cele mai convingătoare, majoritatea prezentînd realități locale.

Dezvoltării științei și învățămîntului în „Epoca Nicolae Ceaușescu”, înfloririi culturii ca factor de modelare a conștiinței socialiste le este consacrat un alt spațiu expozițional. Reține atenția îndeosebi prezentarea impresionantă a marilor cîtorii ale „Eporii Nicolae Ceaușescu” și înaltele distincții acordate județului Bihor, unor unități economice și instituții fruntașe din județ.

Tematica sălii se încheie cu momentul consacrat Congresului al XIII-lea al partidului, importantelor sale hotărîri, temelie a unei noi etape pe care patria noastră a inaugurat-o în mersul său spre comunism.

Ultima sală a expoziției este consacrată rodniceii și neobositei activității internaționale, care a adus României, președintelui său, o largă apreciere pe toate meridianele globului, un loc de cinste în marea familie a națiunilor lumii. O suită de frumoase imagini, reflectînd unitatea întregului popor în jurul partidului, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, încheie etalarea expozițională.

RÉSUMÉ

Les auteurs présentent l'Exposition d'Histoire du Complexe Muséal Départemental Bihor, l'une des réalisations récentes de la muséographie roumaine ayant à sa base une conception scientifique moderne qui consiste dans une intégration concluante de l'histoire du Bihor au sein de notre histoire nationale, son véritable espace de manifestation. Offrant aux visiteurs un matériel muséistique varié (objets originels, documents, livres,

photos, moulages, maquettes) l'exposition met en évidence les dimensions majeures de l'existence du peuple roumain et, dans ce contexte, des habitants du Bihor, depuis l'antiquité jusqu'aux années du socialisme. Elle reflète de manière concluante l'idée de la permanence et de la continuité ininterrompue des Roumains et de leurs ancêtres dans l'espace carpatodanubien.

evidență, conservare, restaurare

METODE DE ANALIZĂ PRIN ACTIVARE CU NEUTRONI ȘI FLUORESCENȚĂ DE RAZE X UTILIZATE ÎN RESTAURAREA ȘI PRELUCRAREA MATERIALULUI ARHEOLOGIC

DORIN ALICU, LIVIU DĂRĂBAN, TRANDAFIR FIAT

Metoda de analiză prin activare cu neutroni este o metodă nedistructivă de analiză chimică, calitativă și cantitativă. Ea constă în iradierea probei de cercetat cu un fascicul de neutroni ce poate proveni din canalul unui reactor nuclear, accelerator de particule, sau sursă izotopică. În urma capturării neutronilor, din fasciculul cu care se iradiază proba, de către nucleele atomilor ce intră în compoziția probei, se formează în aceasta izotopi radioactivi. Analizând cu un spectrometru gamma de înaltă rezoluție radiația emisă de acești izotopi radioactivi, se poate stabili identitatea tipurilor de izotopi emițători și în cele din urmă a elementelor chimice care, în urma bombardamentului neutronic, i-au generat pe baza spectrului de radiație gamma înregistrat. Acest spectru gamma constă dintr-o reprezentare a intensității radiației în funcție de energie și prezintă niște maxime numite „picuri”. Poziția picului pe scara de energie ne dă informații despre identitatea izotopilor radioactivi care au emis radiația indusă de către fenomenul de capturare a neutronilor — reacție nucleară (analiză calitativă). Aria picului, fiind direct proporțională cu numărul de izotopi radioactivi care au contribuit la apariția sa în spectru, ne va da indicații asupra concentrației elementului țintă care a format radioizotopul analizat de spectrometru (analiză cantitativă). Menționăm că, după

un timp determinat, radioactivitatea probei dispare și ea poate fi reintrodusă în circuitul obișnuit (restaurare sau cercetare arheologică), fără a fi afectată morfologic și fizic.

Avantajul esențial al metodei de analiză prin activare cu neutroni este caracterul său nedistructiv, la care se adaugă deosebita sa sensibilitate, ajungându-se până la detecția unor urme de elemente în concentrație de părți pe milion (p.p.m.). În arheologie acest lucru este important deoarece pentru determinarea sursei de proveniență a materialului din care este confecționat obiectul, fapt posibil intrucit există o amprentă de elemente însoțitoare la nivel de p.p.m. tipică fiecărei surse originare. Determinarea surselor poate arunca o lumină nouă asupra relațiilor comerciale, în preistorie sau în antichitatea clasică, cit și asupra migrației unor grupuri mari de populații. De asemenea, se pot pune în evidență exploatrile antice, importul sau exportul pieselor finite sau ale minereurilor.

Elementele majoritare ușor detectabile prin această metodă sînt utile în depistarea falsurilor, la monedele antice, la obiectele de artă sau picturi. În studiul istoric se pot evidenția, prin analiza cantitativă a metalului prețios din monede și bijuterii, perioadele de inflorire sau de decadentă economică ale unei epoci. În procesul de restaurare, cunoașterea compoziției materialului aflat în lucru

asigură adoptarea metodelor tehnologice și a substanțelor optime în procesul de completare și conservare a obiectului.

Metoda de analiză prin activare cu neutroni dă o compoziție foarte precisă, mediată pe masa întregului obiect iradiat. Distribuția elementelor în masa obiectului se poate determina numai prin prelevarea de probă de la suprafață și din profunzime, ceea ce presupune afectarea probei. Distribuția componentelor unui aliaj ne poate informa asupra tehnicii de execuție. În cazul în care distribuția este neomogenă (metalele grele migrează spre limita obiectului), se poate avea certitudinea că piesa este rezultatul unei turnări în tipar. În caz contrar (compoziție omogenă), obiectul a rezultat în urma unei prelucrări la rece.

Informații asemănătoare sînt puse în evidență fără a distruge obiectul prin metoda caracteristică analizelor de suprafață, numită analiză prin fluorescență de raze X.

Metoda constă în iradierea cu un fascicul de raze X a obiectului și măsurarea radiației emise de atomii care intră în compoziția lui. Radiația din fasciculul primar excită electronii de pe straturile interne ale atomilor care intră în compoziția obiectului cercetat în așa fel încît în urma reazăării straturilor de electroni prin tranziții cuantice se emit raze X cu energie caracteristică nivelelor de energie din atomii care le-au emis.

Analizînd printr-o anumită metodă (cu detectori specializați pe raze X de înaltă rezoluție energetică sau difracție pe un cristal) spectrul razelor X emise de probă se obține o spectrogramă care prezintă picuri în poziții caracteristice energiei emise și deci a tipului de atomi care le-au emis. În acest fel se poate stabili identitatea atomilor care au generat spectrul înregistrat (analiză calitativă), iar după înălțimea picului se poate calcula concentrația de elemente.

Metoda de analiză prin fluorescență de raze X are o sensibilitate redusă în comparație cu analiza prin activare cu neutroni, mergînd pînă la 0,01%, și este dependentă de matricea în care se află elementul analizat (efectul de matrice).

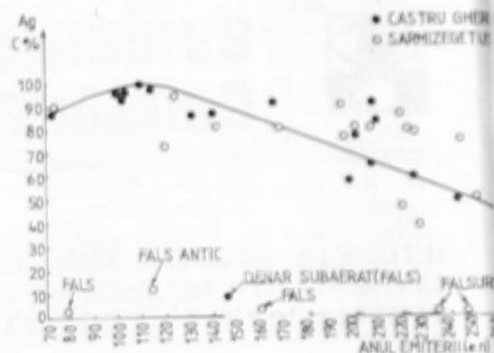

Fig. 1 Variația în timp a concentrației argintului în monede antice de la Gherla și Sarmizegetusa.

Din această cauză analiza cantitativă se face prin compararea cu o probă etalon, a cărei compoziție este cunoscută, și cu nivelele de concentrație apropiate de cea a probei de analizat.

Avantajele metodei constau în rapiditatea de a face analiza punctiformă a unei suprafețe.

Primele încercări de implementare a acestor două metode în restaurare și cercetare arheologică au fost începute prin colaborarea Muzeului de Istorie și a Laboratorului zonal de conservare-restaurare a patrimoniului cultural național din Cluj-Napoca cu Facultatea de Fizică din Cluj-Napoca (cercetători Trandafir Fiat și Constantin Cosma), Institutul de Tehnologie Izotopică și Moleculară din Cluj-Napoca (fizician Liviu Dărăban) și Institutul de Fizică Nucleară București (fizicieni Măria Sălăgean și Ana Pantelică).

Din multitudinea de analize efectuate am ales spre exemplificare câteva mai interesante.

Prima analiză cu titlu experimental, pentru determinarea concentrației de argint, s-a efectuat, prin ambele metode, asupra unor loturi de monede romane de la Gherla (castrul roman) și Ulpia Traiana Sarmizegetusa (orașul antic), obținîndu-se valori ordonate în graficul de la fig. 1. Cantitatea relativ redusă de monede analizate (cite 20 din fiecare sit arheologic), nereprezentînd nici de departe totalitatea monedelor de argint descoperite

rite în așezările respective, ne obligă la rezerve în emiterea unor concluzii general-istorice privind circulația monetară la Gherla și Sarmizegetusa în antichitatea romană. Se poate totuși observa o circulație mai intensă a monedei cu slab conținut de Ag și a unor falsuri (concentrație între 2 și 12 % Ag) în metropola Daciei, unde moneda pătrundea prin relații comerciale, spre deosebire de castrul de la Gherla, unde plățile erau efectuate de către stat. Un maxim de concentrație de argint apare la monedele emise în perioada Traian-Hadrian, epocă de înflorire a Imperiului roman, urmată apoi de o scădere continuă până spre sfârșitul secolului al III-lea, cu o ușoară revenire în epoca Severilor.

Prin extinderea analizelor și asupra altor loturi de monede, provenite din mai multe așezări din Dacia, selecționate astfel încât să acopere un cit mai mare număr de emisiuni, s-ar putea obține informații mai sigure privind viața economică a provinciei, anumite relații între așezările cu caracter militar și așezările civile, centrele de producție a falsurilor, evoluția economică a Imperiului, relația Roma — provincie.

O altă analiză prin activare cu neutroni a fost efectuată la reactorul nuclear VVR—S din București asupra unei statuete de metal descoperită întâmplător, cu prilejul unor lucrări de terasament, în localitatea Silvaș, județul Hunedoara. Statueta, reprezentând un signifer roman, a fost trimisă Laboratorului de restaurare din Cluj-Napoca spre curățire și conservare, ca fiind de argint. La o simplă analiză de laborator s-a demonstrat inexistența argintului în aliajul din care era confecționată statueta și prezența aluminiului. Piesa nu mai reprezenta o valoare arheologică și a fost retrasă din Laborator. Un reporter al revistei „Flacăra” află de statueta și o publică drept o curiozitate confecționată dintr-un aliaj necunoscut, suscitând astfel interesul publicului. Pentru a elimina cele mai extravagante supoziții, s-a efectuat analiza aliajului prin metoda amintită și s-au obținut rezultatele din tabelul de mai jos:

Element analizat	Concentrația în	Metal statueta	Glazură depusă pe statueta
Elemente majoritare			
Al	%	92,8 ± 4	13,8 ± 07
Cu	%	7,1	0,71
Ni	%	0,09	—
Ti	%	—	0,23
Ca	%	—	3,8
Fe	%	0,18	1,75
K	%	—	0,92
Na	%	0,0059	0,46
Elemente în urme			
As	ppm	1,6	4,5
Ba	ppm	—	331
Br	ppm	23	11
Ce	ppm	0,3	35
Co	ppm	4,8	8
Cr	ppm	11,2	43
Cs	ppm	—	1,4
Eu	ppm	—	0,33
Hf	ppm	0,46	3,5
La	ppm	0,55	12,6
Lu	ppm	—	0,18
Rb	ppm	—	43
Sb	ppm	16,5	2,04
Se	ppm	0,16	5,1
Sm	ppm	0,59	2,47
Ta	ppm	—	0,69
Ag	ppm	1	—
Au	ppm	37	39

În acest fel s-a dovedit că avem de-a face cu un produs comercial de aluminiu, confecționat, probabil, în primele decenii ale secolului nostru. Printr-o extindere a studiului pe baza concentrației elementelor insoțitoare se poate depista proveniența materialului din care a fost confecționată statueta.

Deseori în țesăturile medievale aduse în laborator pentru restaurare s-a observat prezența unor fire metalice colorate. Nu întotdeauna analizele chimice obișnuite au dat rezultate și, de aceea, s-a apelat la analize prin bombardare cu neutroni. Rezultatele unei astfel de analize sint cuprinse în tabelul următor:

Proba	Fire metalice din țesătură		Bandă metalică colorată pe suport metallic	
	I	II	III	IV
Au (%)	0,1286	0,8632	0,7691	1,0446
Ag (%)	82,57	77,62	101,19	89,08
C _{Ag} /C _{Au}	642	90	131	85

Valoarea Ag de 101,19% în proba III este un efect al propagării erorilor la elementele cu o concentrație de peste 99%. Rezultatul analizelor a fost utilizat de restauratori în procesul de curățire și conservare a țesăturilor respective.

Un alt domeniu în care s-a experimentat analiza prin activare cu neutroni îl constituie determinarea calității pigmentilor din picturi, pentru stabilirea vârstei acestora. Vârsta unui tablou se mai poate determina și prin analiza albului de plumb, a cărui tehnologie de obținere variază de la o epocă la alta. Experimentul s-a efectuat asupra a două tablouri aflate în curs de restaurare, dar rezultatele, din păcate, datorită prelevării defectuoase a probelor, a amestecării albului de plumb cu albul de zinc, nu sînt concludente. Prezența albului de zinc presupune însă o intervenție asupra unuia dintre tablouri la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

Rezultatele obținute, deocamdată experimental, prin metodele de analiză descrise mai sus sînt încurajatoare și oferă noi posibilități arheologului, istoricului sau restauratorului, de informare, studiu și cercetare.

RÉSUMÉ

Les auteurs de l'article présentent deux méthodes utilisées dans la restauration et l'étude du matériel archéologique, fruit de la collaboration du Muséum d'Histoire et du Laboratoire zonal de conservation-restauration du patrimoine culturel national de Cluj-Napoca avec la Faculté de Physique Nucléaire de Bucarest. La méthode d'analyse par activation avec des neutrons est une méthode non-destructive d'analyse chimique, qualitative et quantitative, d'une sensibilité particulière, pouvant détecter même des traces d'éléments en concentration de p.p.m.

Un deuxième méthode l'analyse par fluorescence de rayons X consiste dans l'irradiation de l'objet avec un faisceau de rayons X et la mensuration de la radiation émise par les atomes qui entrent dans sa composition. Les avantages de cette méthode résident dans la rapidité et la possibilité de faire l'analyse ponctiforme d'une superficie.

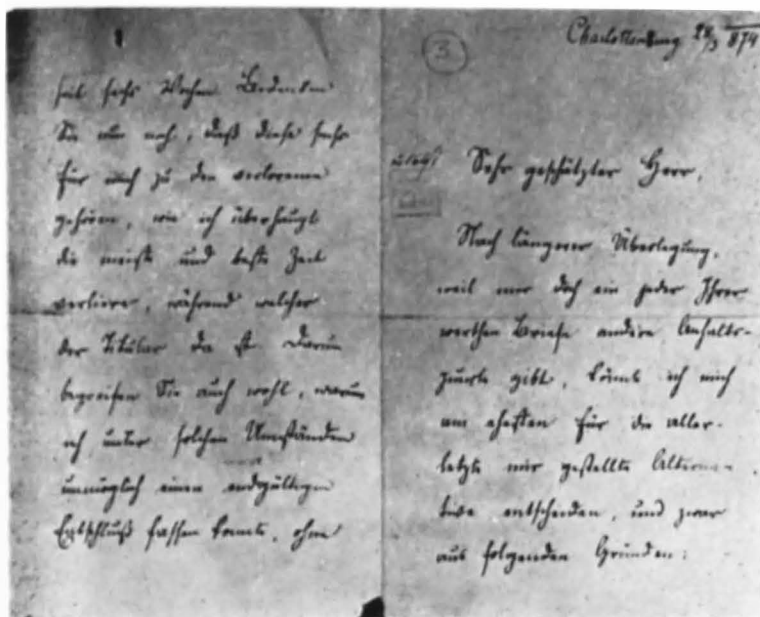
VIATA ȘI DRAMELE MANUSCRISELOF ȘI TIPĂRITURILOR

ADRIANA DAIA

De-a lungul timpului, suportul fizic al mesajului cultural a cunoscut o mare diversitate, așa cum o atestă bibliotecile antichității (de pildă, cea a lui Ramses al II-lea, anul 1200 î.e.n.), în care s-au păstrat mărturii scrise pe plăci de argilă și lemn, pe foi de palmier, pe scoarță de copac, pe pînză de in și pe piatră. Mai tirziu, scrisul s-a așternut pe papirus (aprox. 500 î.e.n.) și pe piei tîbăcite (pergament, folosit cam pe la anul 200 î.e.n.), ca și pe hirtie (descoperită în China în secolul al II-lea și pătrunsă în Europa în secolul al XII-lea).

Majoritatea acestor materiale fiind ușor degradabile sub influența factorilor destructivi ai mediului ambiant — viermii alterează argila, uscăciunea și umezeala atacă papirusul și pergamentul, termitele, scoarța de copac și foile de palmier, bacteriile, mușegaiurile și insectele distrug pînză, pielea și hirtia — practica păstrării documentelor „în statu quo ante” a confruntat pe deținătorii lor, dintotdeauna, cu mari dificultăți. De aceea, pentru protejarea lor, sumerienii și mesopotamienii, egiptenii, grecii și romanii și, de la ei, toate comunitățile posesoare de astfel de bunuri culturale au folosit o gamă largă de metode de conservare profilactice, de prevenire a „îmbolnăvirilor” și curative, mai tirziu, cînd acestea au fost posibile. Măsurile empirice luate sînt în măsură să ne impresioneze și astăzi. Teracotele asiriene (unele aflate în prezent la British Museum) * se păstrau în ambalaje de argilă, care se spîrgeau pentru a se putea cerceta textul din interior, plăcuțele de ceară se păstrau tot în recipiente închise, etichetate (tot cu plăcuțe de ceară) și așezate într-o anumită ordine pe rafturi, foile de papirus, rulate pe cilindri de lemn, erau protejate de teci de piele sau pînză, plăcuțele de bambus sau alt lemn, purtă-

Scrisoare a lui Mihai Eminescu către Titu Maiorescu (manuscris înainte de restaurare)

toare de text, erau reunite la capete, sub formă de pliant, pentru a fi ușor de depozitat, papirusul era impregnat cu ulei de cedru, pentru a fi protejat de atacul insectelor.

După ce pergamentul și velumul au devenit materiale obișnuite de scris, problema păstrării lor s-a simplificat, datorită durabilității mari a pieilor tratate cu var. Totuși, problema formei acestora care să le asigure o corectă depozitare a constituit o preocupare majoră, în urma căreia au apărut codexurile. Mai ales după apariția hirtiei, atenția deținătorilor a fost îndreptată spre prezervarea volumelor și a legăturilor lor.

Hirtia, deosebit de importantă în răspindirea masivă a scrierii, a fost manufacturată inițial în China din cirpe de cinepă, zdrențe de țesături, cilti, bumbac, sfori. În Europa, din bumbac, in și cinepă. Astfel obținută, hirtia era un material durabil, capabil să înfrunte secolele, așa cum unele incunabule au și făcut-o. La aceasta s-au adăugat și materialele de legătorie, scoarțe solide de lemn, îmbrăcate în piele rezistentă, tăbăcită vegetal. Și astfel, după cum observă Cunha **, aceste cărți, care au su-

prăvățuit timpul, sint „o mărturie dramatică a importanței pe care o are în conservare calitatea materialelor”. Afirmăția se bazează pe constatarea că, puse în condiții similare, cărțile vechi s-au comportat mult mai bine decât cele noi. Hirtia modernă, fabricată din pastă de lemn, alaun și colofoniu (în locul zdrențelor, a gelatinei și a amidonului) este un produs cu caracteristici inferioare, fragil, mult mai vulnerabil la acțiunea factorilor distructivi și a mediului înconjurător. De asemenea, folosirea acizilor în tăbăcirea pieilor, pentru obținerea unei mari varietăți de culori și nuanțe, a avut consecințe dezastruoase în conservarea copertelor de piele. Pinza, folosită mai târziu ca legătură (din motive economice), ca și legătoria mecanică au scăzut și mai mult șansele de supraviețuire a cărților. Dacă avem în vedere și calitatea inferioară a cernelurilor manuscriselor moderne, dar și a cernelurilor tipografice, putem fi de acord întru totul cu același cercetător, G.D.M. Cunha, care afirmă că 90% din cărțile secolului al XX-lea nu vor rezista dacă nu se vor lua măsuri severe de conservare. Desigur, el are în vedere și noile caracteristici ale mediului

1
 Ich habe diesen Brief
 in die Hand genommen, daß ich
 für mich in die Welt
 gehen, um ich selbst
 die mich sind bester Zeit
 zu sehen, während welcher
 der Brief die in der
 kommen die mich wohl, wenn
 auf weiter folgen Klugheit
 beweisend, wenn er
 selbst in seinen Namen, ja!

Dieser gottseliger Herr.

Das langweilige Überleben,
 weil mir das ein guter Herr
 was ich davon machen kann
 nicht gibt. Ich bin ich
 um abzuwarten für die aller-
 beste mir gedulde. Ich
 habe aufgegeben, und jetzt
 mit folgenden Gründen:

Scrisoare a lui Mihai
 Eminescu către Titu
 Maiorescu (manuscris
 după restaurare)

ambiental, ca și creșterea excesivă a factorilor de atac fizici, chimici, biologici și chiar sociali, pericole reale pentru colecțiile noastre, atât cele mai vechi, cât și cele noi. Căci, temperatura și umiditatea relativă, la parametri incorecți, radiațiile spectrului vizibil și invizibil, aerul poluat, deci factorii de degradare chimică sau cei biologici (bacterii, mușcagii, insecte, rozătoare, unele păsări și, oricât ar părea de paradoxal, oamenii) sînt tot atitea cauze ale îmbolnăvirii sau modificării, de multe ori, ireversibile, dramatice, a stării sau structurii acestor obiecte atât de fragile.

Atunci cînd nu s-au luat măsuri preventive, sau cînd din ignoranță sau neglijență acestea s-au aplicat incorect sub acțiunea (independentă sau corelată) a agenților deterioranți, hirtia se poate gonfla, poate deveni pisloasă, friabilă, se imbrunțește sau se pătează, se cimentează în formă de bloc (într-un volum), își pierde rezistența fizică pînă la pulverizare. Cernelurile se întinează, se exfoliază, pot „dantela” hirtia sub scris, pot dispărea cu desăvîrșire. Pergamentul devine rigid sau se lichefiază, transformîndu-se într-o masă informă, greu de

recuperat. Mătasea și pinza se taie, se pătează, putrezesc. Culorile miniaturilor se exfoliază și se descompun. Pielea se deformează, se pătează, își schimbă culoarea, poate deveni de consistența bitumului. Adezivii crapă, sînt consumați de mușcagii, insecte și rozătoare, se usucă excesiv și cad etc. Iată numai cîteva dintre efectele nefaste ale dăunătorilor materialelor de arhivă, care pun pe restoratori, uneori, în situații fără ieșire.

O privire retrospectivă asupra situației acordate de om vieții și sănătății cărților (manuscrite sau tipărite) ne duce departe în timp, la un reprezentant al antichității, Vitruviu, care, în lucrarea sa, „De architectura” recomandă instalarea bibliotecilor în partea de est a edificiilor, pentru a fi ferite de vinturile umede de sud și de vest, producătoare de îmbolnăviri cu ciuperci. În secolul al XII-lea, circula prin bibliotecii un manuscris intitulat „Remedium contra vermes librorum”. În 1774, Societatea regală din Göttingen l-a premiat pe dr. Johann Herman pentru contribuția adusă la descoperirea insectelor devastatoare de materiale de arhivă și a modalităților de atacare a acestora.

Estetic urban

Oraşul seara ...

Lăutiera în repans.

Şi firme scrisse

Din becuri instalate.

Oraşul seara ...

Pe-o piaţă cu chipuri de pe

Clacior, armonic, a sunat.

Foburgul au bachice derinzi, -

Şi cergetări

De sperce văgăute,

Oraşul seara ...

Din statica uitării, -

Destul frumoz, destul departe.

Gh. Bacovia

George Bacovia, *Estetic urban* (manuscris înainte de restaurare)

O lucrare științifică în domeniu a fost însă posibilă de-abia în secolul nostru, în 1919, și a fost realizată de Pierre Seé sub forma unei teze de doctorat. De-abia acum se vor lua măsuri preventive și curative cu adevărat eficiente și în deplină cunoștință a cauzelor imbolnăvirilor, pentru protecția manuscriselor și a cărților. Ele au fost favorizate de apariția a numeroase inițiative, cum ar fi laboratoarele de conservare și restaurare, ca și a unor asociații cu caracter internațional: „Centre international d'études pour la conservation des biens culturels”, cu sediul la Roma, instituit în 1958, ca urmare a acordului Italo-UNESCO, „International Institute for the Conservation of Artistic and Historic Object”, fondat în 1950, „Conseil International des Musées” (ICOM), „Conseil International des Monuments Historiques et des Sites” (ICOMOS) ș.a.

La noi în țară, lucrarea Olgăi Săvescu, intitulată „Bolile cărților și combaterea lor” și cea a lui V. P. Brădescu, „Flora și fauna parazitărilor în arhive și biblioteci”, publicate în 1943 și respectiv 1950, pot fi considerate precursorii teoriei conservării științifice românești.

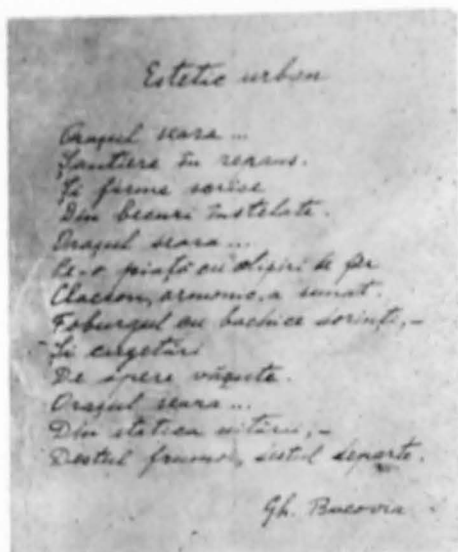
Un prim laborator de restaurare carte a luat ființă pe lângă Biblioteca Centrală de Stat, care scoate și un ciclu de volume, „Probleme de patologia cărții”, cuprinzând prelucrări ale principalelor lucrări străine în domeniu. Apoi au proliferat, pe lângă arhive, muzee și biblioteci, o serie de laboratoare de cercetare și restaurare zonale sau muzeale.

* * *

În cei treizeci de ani de existență, arhiva Muzeului Literaturii Române a adunat valoroase manuscrise și tipărituri, carte veche și rară, obiecte de artă plastică și decorativă, fotografii, multe dintre ele fiind mărturii unice ale existenței marilor noștri scriitori și cărturari. Păstrător al unor dovezi ale existenței spirituale a poporului român, Muzeul Literaturii Române — alături de celelalte muzee și de arhive — este păstrătorul însuși al ființei noastre naționale. De aceea, activitatea de conservare a căpătat, în cadrul muzeului, valențe majore, întărite și de apariția, în 1974, a Legii 63, care stipulează că: „Ocrotirea patrimoniului național este o necesitate imperioasă a progresului spiritual al țării, constituie parte componentă a întregii activități de înflorire a civilizației socialiste și comuniste în România”.

Din totalul obiectelor muzeale deținute, 98% sînt de natură organică, deci susceptibile de degradări fizice, chimice și biologice.

Era firesc, așadar, ca în Muzeul Literaturii Române să ia ființă un laborator de conservare-restaurare care și-a asumat dificila sarcină a asigurării unor condiții optime de păstrare a bunurilor de patrimoniu, în conformitate cu normele conservării științifice, a salvării celor în pericol de dispariție prin imbolnăvire și a securității lor fizice.

George Bacovia, *Estetic urban* (manuscris după restaurare)

Un prim obiectiv al activității acestui laborator a fost stabilirea mobilierului adecvat pentru depozite și organizarea lor pe criteriul tipodimensionării, organizare care, prin așezarea manuscriselor în casete modulate și în poziție orizontală, le asigură o stare de repaus total. Fiecare manuscris, document sau fotografie sint protejate, în afară de casetă, de o folie de hirtie neacidă, care le izolează între ele și față de acțiunea nocivă la mediul ambiant.

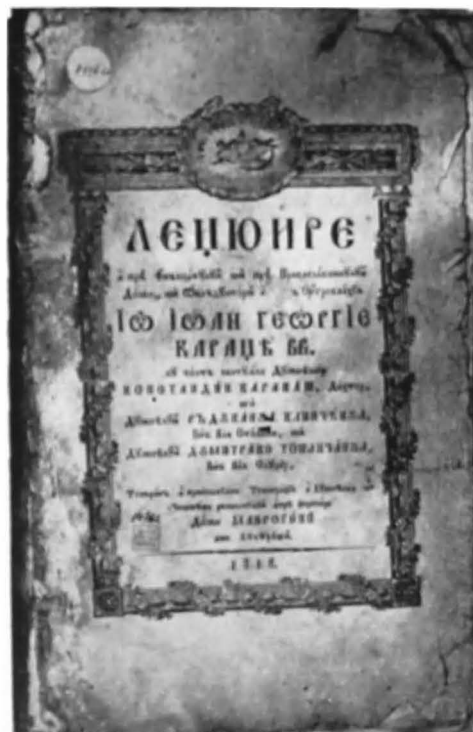
Controlul parametrilor de microclimat și măsurile de corectare care se iau, cînd sint necesare, fac ca depozitul de manuscrite al Muzeului Literaturii Române să ofere bune condiții de păstrare, prevenind apariția unor noxe sau a unor focare de infecție.

Manuscritele și tipăriturile, atacate înainte de a fi intrat în muzeu, au făcut obiectul unor liste de priorități de restaurare, în care ordinea a fost stabilită în funcție atît de valoarea intrinsecă a bunului respectiv, cit și de gravitatea atacului și, mai ales, de caracterul lui evolutiv. Au intrat deci în procesul de restaurare obiecte cu deteriorări biologice evolutive, aciditate crescută a hirtiei sau a cernelii sau cu deteriorări grave

mecanice, care, deși neevolutive, puteau duce, prin manevrare neatență, la pierderea integrității lor. S-au restaurat astfel: scrisori ale lui Mihai Eminescu către Titu Maiorescu, manuscrite Al. Macedonski, O. Goga, D. Anghel, G. Bacovia, scrisori V. Alecsandri și Martha Bibescu, dar și „Cartea românească de învățătură” a lui Varlaam (1643), „Legiuirea lui Caragea” (1818), „Magazin istoric pentru Dacia” (1847), sau periodicalul pașoptist „Pruncul român”.

Nu dorim să intrăm în amănuntele complicatului și delicatului proces de restaurare. Se știe că este un proces laborios, care necesită timp și răbdare și, mai ales, dăruire și înțelegerea celui adevăr, care nu este un simplu truism, că este un domeniu unde nu ai voie să greșești (ca în chirurgie sau aviație). Acesta este motivul pentru care restauratorii muzeului nu au abordat încă un document de valoarea unei scrisori a lui M. Eminescu către I. Slavici (Iași, 20 sept. 1877), care are scrisul aproape dispărut. Ei caută, prin investigații de laborator și consultarea revistelor de specialitate la zi, metoda, necunoscută încă, a reinvierii cernelurilor moderne. Cercetările de laborator au în vedere și alte aspecte, cum sint: aciditatea hirtiei și a cernelurilor, ca și găsirea unei metode noi de neutralizare a ei, lavabilitatea textului, comportamentul hirtii folosite drept anvelope pentru documente în condiții microclimatice diferite etc.

S-a desprins, credem, din cele prezentate pînă acum, grija muzeului față de obiectele teaurizate, cunoscînd multitudinea și nocivitatea factorilor deterioranți. S-a mai desprins, credem, și faptul că excesiva creștere a acestora depășește capacitatea tehnicilor de preservare existente, în pofida faptului că nici acestea nu sint neglijabile și se depun permanente eforturi pentru perfecționarea lor. Procesul de îmbătrînire naturală, agenții externi de degradare, însuși statutul lor de obiecte destinate „consumului social”, vizionării sau manevrării în vederea valorificării sint cauze care duc la nedorita împușinare și degradare a

Legiuire din 1818 (manuscris înainte de restaurare)

tezaurului muzeistic, nu numai de tipul celui prezervat de muzeul nostru, ci a întregului tezaur de valori creat de omenire de-a lungul celor citeva milenii de civilizație parcurse. Consecința, ușor de întrevăzut și care neliniștește, de mulți ani, factorii responsabili este că, într-un viitor, mai mult sau mai puțin îndepărtat, acest tezaur va fi în cea mai mare parte pierdut. Indiferent de faptul că generația noastră nu va asista la formele majore ale procesului de degradare, responsabilitatea pentru generația noastră, ca și pentru cele viitoare, impune căutarea de soluții definitive care nu sînt asigurate de modalitatea actuală în care se concepe perpetuarea lor, conservarea originalului. Deoarece, chiar în ipoteza că se iau cele mai severe măsuri de conservare (inchiderea în containere, în camere special climatizate, ambalarea în anvelope de materiale speciale etc.), toate acestea nu se pot face decît în detrimen-

Legiuire din 1818 (manuscris după restaurare)

tul valorii lor circulatorii, de bunuri existente în și prin conștiința colectivității. Ele se desființează astfel ca valori culturale prin nevalorificare sau, în celălalt caz, accesul la ele, chiar într-o formă restrînsă, face degradarea inevitabilă. Ambele alternative au aceeași finalizare: dispariția obiectului din circuitul cultural.

Știința modernă a adus soluții ipotetice, care înlătură antagonismul dintre imperativul circulației sociale și cel al păstrării obiectului muzeal. Este vorba de conservarea pe calculator***, pe discuri optice și holograme. Aceste noi metode implică mutații în însăși concepția actuală despre modul de existență, pentru noi, a obiectului muzeal. Căci, din cele patru modalități de existență ale acestuia: latura fizică, latura psiho-afectivă, cea comercială și cea morfo-semantică, numai ultima — e drept cea mai importantă sub raport social — este cea care s-ar imprima definitiv în memoria calculatorului. Această latură morfo-semantică este de fapt ceea ce contempla-

torul „consumă” din obiectul muzeal, singurul aspect de care beneficiază realmente îmbogățindu-și conștiința culturală.

Acest lucru este confirmat nu numai de realitatea relației exponat (original) — contemplator, dar și de faptul că majoritatea muzeelor contemporane tind să devină muzee de facsimile, de substitute ale originalelor, tocmai în scopul prelungirii vieții fizice a celor din urmă. Or, în facsimil nu trece din original decît latura morfo-semantică, celelalte trei moduri de existență fiind caracteristice, în exclusivitate originalelor. Cercetătorii români consideră astfel că, dat fiind primordialitatea laturii morfo-semantice în economia ontică a obiectului muzeal, ea reprezintă baza culturii patrimoniale a viitorului, fiind cea care trebuie să se înregistreze definitiv pentru a se putea oferi generațiilor viitoare.

Sub acest raport, holografia are, la rîndul ei, proprietăți ideale. Holograma reproduce imaginea stereoscopică a obiec-

tului, fără nici un fel de pierdere a informației, în timp ce fotografia pierde cea de a treia dimensiune și alterează culorile. În caz de distrugerii, este suficient să se păstreze un fragment cit de mic pentru ca imaginea să se poată recompune în întregime cu ajutorul holografiei. De aceea poate fi considerată una dintre modalitățile de conservare în viitor.

Discurile optice sînt deja folosite în marile biblioteci ale lumii, fie pentru cărțile cele mai solicitate, fie pentru cartea veche și rară. Cu ajutorul lor se poate consulta pe ecranul consolei televizor orice filă de manuscris sau carte, gravură sau fotografie, fără a atinge originalul. La Library of Congress există în prezent cca 100 000 de volume înregistrate pe discuri optice, care se pot consulta prompt, inclusiv la domiciliul cititorului, prin computer.

În felul acesta, conservarea viitorului pare a fi conservarea care înregistrează definitiv imaginea obiectului dintr-un anumit moment al existenței lui.

BIBLIOGRAFIE

1. „Restaurator”, Munskaard — Copenhagen, 1984—1985.
2. „Bolletino dell Istituto di Patologia del Libro”, Roma, 1985—1986.
3. „Probleme de patologia cărții”. (Culegere de material documentar), Biblioteca Centrală de Stat, București, vol. 1—21.
4. Luhan, Marshal, *Galaxia Gutenberg. Omul și arta tiparului*, Editura Politică, București, 1975.
5. Mašek, Victor Ernest, *Entropia estetică și viitorul artei*, „Revista de filosofie”, nr. 4, 15 (1968).

6. Bagdasar, Radu — *Informatica mirabilis. Artă și literatură de calculator*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982.
7. Toffler, Alvin — *Șocul viitorului*, Editura Politică, București, 1973.

NOTE

* G. D. M. Cunha, *Conservation of Library Materials*, Meluchen, The Scarecrow Press, Inc., 1967.

** G. D. M. Cunha, *Ibidem*.

*** R. Bagdasar, *Informatica mirabilis*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982.

RÉSUMÉ

On présente l'évolution du support physique du message culturel à travers les années. On montre les effets de l'action des agents détériorants sur les matériels d'archive et les méthodes empiriques de préservation. Les premiers tentatives de systématisation des notions de conservation; l'apparition des laboratoires de recherche et de restauration à la suite des soins accordés par les gens aux

biens thésaurisés ainsi que de la conscientisation des causes de leur „maladies”; l'apparition des organismes internationaux.

On dresse un court bilan de l'activité du laboratoire de conservation-restauration du Musée de la littérature roumaine de Bucarest.

On émit des hypothèses sur les modalités futures de préservation des biens du patrimoine.

PARCURILE NAȚIONALE ÎN DINAMICA CULTURII CONTEMPORANE

dr. ZOE APOSTOLACHE STOICESCU

Întreaga lume se prezintă în momentul de față posesoarea a peste 2600 de parcuri naționale și rezervații echivalente, însumând circa 1% din suprafața Terrei. Existența acestora ca eșantioane de ecosisteme dintre cele mai tipice s-a dovedit necesară în momentul în care ecosistemele antropice cresc neconținut în defavoarea celor naturale. Dacă vom considera parcul inteligenței din China, apărut în 1050 î.e.n. drept primul parc-rezervație, această creație a civilizației capătă o istorie milenară. Se afirmă totuși că primele parcuri naționale au apărut mult mai târziu, inițial în S.U.A., primul fiind parcul Yellowstone, în 1872.

Arealul mondial ocupat de parcurile naționale este de aproape 4 milioane kmp, repartizat în 124 de state.

Demnă de amintit este și amenajarea, în ultimele decenii, a numeroase parcuri naționale marine (160 în Japonia; câteva parcuri și rezervații marine la Punta Tresino din Marea Tireniană care includ și grote submarine; un parc marin în Ecuador, cu o suprafață de 2550 ha ș.a.).

Responsabilitatea omenirii față de marile probleme ale mediului ambiant este manifestată și prin existența a numeroase organizații mondiale, regionale, subregionale și naționale care coordonează legal și responsabil protejarea patrimoniului cultural și natural. Conferințele și congresele desfășurate în diferitele zone ale planetei cu o problematică ecologică variată demonstrează că civilizația contemporană și-a înglobat în structurile ei și raporturile omului cu natura. Avem deci de a face cu o acțiune conștientă, solidară la nivelul întregii lumi.

Oprindu-ne asupra conceptului de *parc național*, ne vom referi la definiția lui, elaborată la New Delhi, în 1969, și anume: „un parc național este un areal relativ întins (1) unde unul sau mai multe ecosisteme nu sînt material alterate de exploatarea și ocuparea umană, unde speciile de plante și animale, aspectele geomorfologice și habitatele sînt de un interes științific, educativ și recreativ deosebit sau care deține un peisaj natural de o mare frumusețe; (2) unde autoritatea cea mai competentă a țării a luat măsuri de prevenire sau eliminare cît mai curînd posibilă a oricărei exploatari sau locuiri a întregului areal, să întărească efectiv respectul față de factorii ecologici, geomorfologici sau estetici care au justificat stabilirea lui; (3) unde vizitatorilor le este permisă intrarea în condiții speciale pentru scopuri de cercetare, educative, culturale și recreative”.

Cea de-a treia prevedere a condițiilor de funcționare a unui parc național, parțial și celelalte două sînt semnificative pentru abordarea corelației dintre problema ocrotirii naturii și civilizația contemporană. În consecință, ne vom structura punctele de vedere în cîteva direcții principale:

- a) parcurile naționale și necesitatea lor științifică;
- b) parcurile naționale și cercetarea ecologică;
- c) rolul instructiv-educativ al parcurilor naționale;
- d) protecția parcurilor naționale vizavi de turism și activitățile de agrement;
- e) cartea, filmul documentar, mijloacele mass-media și problema ocrotirii arealelor valoroase ale biosferei.

Imagine din parcul național Retezat

a. Parcurile naționale, ca și celelalte tipuri de arii protejate în biosferă, au la bază cerințe de ordin științific și practic care vor contribui la ameliorarea tuturor ecosistemelor. În cadrul acestora se conservă zone naturale cu resurse genetice pe care le conțin, se păstrează elementele floristice și faunistice rare sau pe cale de dispariție, se feresc de distrugere resurse minerale și energetice. Toate acestea presupun o amplă cunoaștere a tuturor componentelor vii și nevi ale zonei naturale protejate, precum și a consecințelor distrugerii sau epuizării unora dintre ele. Realizarea parcurilor naționale, a rezervațiilor în genere, nu se poate face decît după studii ecologice precise și trebuie a se avea în vedere toate modificările posibile, putîndu-se comite greșeli cu consecințe grave. Într-un parc național elvețian, cerbul, ai cărui prădători au fost înlăturați, s-a înmulțit atît de mult încît a degradat covorul vegetal prin suprapășunat. O situație asemănătoare s-a petrecut prin protecția unui cervid (*Odocoileus*) în Arizona (S.U.A.).

Organizarea unui parc național trebuie să fie făcută în concordanță cu contextul geografic, economic, social și politic al zonei administrative, teritoriale în care se găsește. Un exemplu concludent în legătură cu organizarea de parcuri naționale îl constituie realizarea acestui tip de teritoriu protejat

în mediul marin. Fără studierea intensă, temeinică a rolului ecosistemului marin și oceanic în producerea de biomasă și de oxigen și a pericolelor ivite prin creșterea poluării apelor oceanului planetar nu s-ar fi inițiat aceste parcuri.

b. Numeroase parcuri naționale devin obiectul cercetării științifice de cele mai diferite feluri. Astfel, parcul național Bialowieza-Belovejskaia Puscia (cu areal sovietic și polonez) posedă în sectorul sovietic un centru de cercetări pentru salvarea animalelor de pradă, profilaxia bolilor parazitare, productivitatea biologică a ecosistemelor naturale. În parcul ecuadorian Galapagos, pe insula Santa Cruz, s-a înființat o stațiune de cercetări biologice „Charles Darwin”, ce studiază speciile endemice în acel mediu unic; în Great Smoky Mountains (S.U.A.) în laboratorul aferent parcului, se studiază echilibrul dintre flora și fauna parcului respectiv. În peștera Postojna din Iugoslavia funcționează o stațiune de cercetări biospeologice. În parcul național Groenlanda (Danemarca) se cercetează ecologia, etologia, fiziologia populației autonome de urși albi (circa 5000 exemplare). Parcul național Itatiaia din Brazilia este cunoscut prin cercetările științifice efectuate în cadrul laboratorului său încă din secolul al XIX-lea. Parcul național Upemba din Zair adăpostește stațiunea de cercetări ecologice Lusinga. Parcul Sierra de Macarena din Columbia

Peisaj din Delta Dunării

are în incinta sa o stațiune de cercetări pentru bolile tropicale. În acest mod, parcurile naționale își aduc un aport considerabil la cunoașterea naturii în genere, oferind posibilități unice de studiu pentru numeroasele probleme ale ecologiei terestre, respectiv marine și oceanice.

În țara noastră, parcul național Retezat este utilizat în cercetarea științifică a florei și faunei, precum și a unor aspecte agropastorale și cinegetice. Delta Dunării, propusă spre a fi, de asemenea, parc național, constituie un adevărat laborator de cercetare hidrobiologică, ornitologică, ihtiologică. Un colectiv condus de profesorul N. Botnariuc a cercetat producția și productivitatea unor bălți din arealul deltaic.

c. Parcurile naționale, prin însăși existența lor, constituie un mijloc de educație și instrucție pe tărîm ecologic, fluoristic, faunistic și estetic.

Pentru a putea evidenția anumite aspecte și fenomene naturale de pe teritoriul parcului național, se realizează muzee, grădini botanice, activități aplicative conduse de specialiști. Muzeele din rezervații expun în genere piese caracteristice zonei, atât din patrimoniul natural, cit și din cel istoric sau etnografic. Parcul național Grand Canyon (Statul Arizona) dispune de trei muzee cu exponate geologice, biologice și arheologice; în parcul național Hortobagy (Ungaria) s-a organizat un muzeu al păstorilor. În parcul național olandez Hoge Veluwe se află muzeul „Van

Gogh”, ce expune lucrări originale ale marelui pictor, sculpturi de Rodin, Bourdelle, Hepworth. În parcul italian Grand Paradiso s-a amenajat în anul 1955 „Grădina alpină Paradiso”; în Hawai, în parcul Haleakala se află un interesant muzeu geologic.

Pentru a primi îndrumări competente, foarte multe parcuri naționale dispun de personal calificat, în special de biologi, care prezintă vizitatorilor parcurile respective, însoțesc grupurile în călătorii.

În Republica Africa de Sud, Comitetul parcurilor naționale editează periodic (anual) o revistă în care se publică articole referitoare la apărarea speciilor foarte rare, apărarea habitatelor etc.

Adesea, parcurile naționale sint prevăzute și cu amfiteatre în aer liber în care se desfășoară activități educative în scopul protecției mediului ambiant. Astfel se petrec lucrurile în parcul național Tijuca (Brazilia), Waterton Lakes (Canada), peștera Mamutului din S.U.A. În cadrul Centrului pentru vizitatori din parcul național Vulcanii Hawaieni (S.U.A.) se pot audia conferințe privind vulcanismul și relieful vulcanic.

În sfârșit, în parcurile naționale maghiare se practică pescuitul sportiv, călăria, plimbările cu trăsura, realizându-se și funcția de agrement a acestor zone de frumos natural. În parcul național Tsavo din Kenya, turismul este bine reprezentat, cazarea turiștilor făcându-se în bungalouri, tabere cu corturi sau în bizarele hoteluri amplasate în arbori,

înființate în 1932. Din locuințele arboricole dotate cu confort modern se pot urmări noaptea animalele sălbatice.

d. Fiind zone de mare atracție peisajeră cărora, așa cum menționam anterior, intervenția omului le-a adăugat elemente de interes turistic, rezervațiile atrag milioane de vizitatori anual. Pentru a putea face unele aprecieri referitoare la raportul parcuri naționale — turiști, vom prezenta câteva exemple: Glacier (Canada) este vizitat anual de 750 000 de oameni; Grand Teton (S.U.A.) de 4 milioane; Great Smoky Mountains (S.U.A.) de 12 milioane, Jasper (Canada) de 6 milioane; Celebrul Yellowstone este văzut în fiecare an de circa 3 milioane de oameni.

Se pune problema existenței unei contradicții între crearea parcurilor ocrotite pe principiul izolării obiectivelor de influența omului și fluxul mare de turiști care au acces în zonele respective. Vom aminti câteva măsuri menite să amelioreze influența omului asupra ecosistemelor. În Brazilia, dotările administrativ-turistice se amplasează în afara hotarelor parcurilor naționale. În Galapagos, numărul crescând de turiști a determinat autoritățile să le limiteze accesul, în prezent numărul acestora fiind de 7—8 mii pe an. În Portugalia, în parcul Geres se permite o circulație turistică dirijată într-o zonă pre-parc, din respect față de echilibrul ecologic; măsuri asemănătoare s-au luat și în Malaysia în parcul Kinabalu; la Los Glacières (Argentina) pentru protejarea florei și faunei s-au creat suprafețe eșantion în care orice intervenție a omului, chiar și turismul, sînt interzise.

Ecologii au limitat accesul în parcul Mount Mc Kinley, iar în Suedia, la Muddus, s-a interzis vizitarea incintei în epoca de cuibărit a păsărilor. Menționăm că parcul Amboseli din Kenya constituie un model pentru proiectele de protecție a vieții sale sălbatice în paralel cu turismul.

Oricum, actul educațional se impune, școala și mijloacele mass-media avînd un rol deosebit.

e. Ocrotirea naturii, sub toate formele ei, constituie o preocupare de

dimensiuni proporționale cu aceea ce se acordă factorilor dăunători biosferei. Numeroase periodice ca și publicații tip carte, de profil, au văzut în ultimele decenii lumina tiparului în tiraje considerabile. Tratatul de ecologie pun în mod frecvent problema protecției naturii. Se editează repertorii ale monumentelor naturii și rezervațiilor în numeroase țări. Geografii scriu despre Terra, resursele ei și protecția acestora. Se pornește de la premisa că pentru a putea lupta în favoarea mediului, implicit a omului, trebuie să știm. Asemenea cărții, filmul științific s-a alăturat luptei pentru salvarea naturii. Filmul convinge prin imagine și cuvînt, cîștigă ușor adepți în favoarea naturii. S-au realizat numeroase filme care ne introduc în lumea parcurilor masive sau a renumitelor rezervații mondiale. Marea Canion și Yellowstone (S.U.A.), numeroasele parcuri și rezervații din Uniunea Sovietică, cit și cele africane sau europene sînt transpuse pe peliculă. În țara noastră s-au realizat filme documentar-științifice cu aspecte din Delta Dunării, din parcul național Retezat și din alte numeroase rezervații.

Problema trebuie privită global fără granițe, într-un efort comun al națiunii noastre, al tuturor națiunilor. Rezultatele vor răsplăti, vrem să credem, efortul. Parcurile naționale, rezervațiile trebuie prezentate oamenilor drept modele ale unei naturi întregi, lipsită de rănile inconștienței.

NOTE

1. Boșcaiu Nicolae, *Revoluția în biologie și știința ecologică* („Revoluție biologică”, Editura Academiei R.S.R., București, 1985)
2. Botnariuc N., Vădineanu A., *Ecologie*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1982
3. Dajoz R., *Précis d'écologie*, Paris, 1971
4. Duvigneaud P., *La synthèse écologique*, Paris, 1974
5. Ionescu Mariana, Fesci Condurățeanu Simona, *Parcuri și rezervații naturale pe glob*, Editura Albatros, București, 1985
6. Lupei Nestor, *Biosfera*, Editura Albatros, București, 1977
7. Neacșu P., Z. Apostolache Stoicescu, *Dicționar de ecologie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982
8. Popovici Ion, *Terra — autobiografie contemporană*, Editura Albatros, București, 1983

MONUMENTE ROMANE INEDITE

dr. VASILE MOGA

Piesele arheologice de care ne ocupăm au apărut, în mod fortuit, în două din localitățile județului Alba și anume la Sebeș și Vințu de Jos, cunoscute deja prin numeroase urme aparținând mai multor epoci istorice¹. Ele completează, cu noi și valoroase monumente, bogatele colecții deținute de patrimoniul muzeelor din Sebeș și Alba Iulia.

1. Monument epigrafic (fig. 1; Muzeul din Sebeș, inv. 2415) descoperit întâmplător la Sebeș, pe strada Viilor, într-o zonă de unde se semnalaseră anterior ruine și antichități romane. Interesant de reținut este faptul că locul se află în dreptul dealului Lehmburg și al Podului Pripocului în apropierea Secașului, de unde descoperiri accidentale și săpături arheologice sistematice au scos la iveală o așezare de lungă durată, ce se întindea, din punct de vedere cronologic, din neolitic și pînă în secolul IV e.n.² Cum piesa în discuție a fost reutilizată ca rîșniță (sau piatră de moară), n-ar fi exclusă posibilitatea folosirii ei în epoca post-romană. Exemple de reutilizare a unor monumente romane în epoca de după părăsirea Daciei de către romani sînt numeroase, atît în interiorul cit și în exteriorul arcului carpatic, pentru a mai fi pomenite aici. Monumentul, astăzi de formă circulară (52 × 48 × 12 cm), păstrează un text epigrafic fragmentar (literele de 7 cm înălțime) rămas inedit

pînă acum. Lectura inscripției și întregirea ei este următoarea:

[D(is) (M(anibus))

[SEC]VNDVS

[vi] x(it) AN(nis) LXX

[L]VCIL(I)A SE

[cund; re] NA CON(iux)

L(ibens) P(osuit)

Traducerea: „Zeilor Mani... Secundus, a trăit 70 de ani, Lucilla Secunda (sau Serena — n.n.) soție, a pus monumentul”.

Inscripția, însoțind eventual un epitaf sau o stelă funerară, amintește două personaje cu antroponime de origine italică. Ea datează din secolele II—III e.n., de cînd datează majoritatea monumentelor sculpturale și altarele epigrafice păstrate în Muzeul Mixt din Sebeș³, cu observația că cele două nume: *Secundus* și *Lucilla Secunda (Serena)* apar întîia oară în onomastica locală.

2. Medalion funerar (fig. 2, Muzeul Unirii, Alba Iulia, inv. R/8256) lucrat din calcar. Descoperit în luna octombrie 1986 în locul „După Gară” din Vințu de Jos, la 0,60 m adîncime, alături de substrucții și materiale de construcție romane (țigle și cărămizi fragmentare)⁴. Dimensiuni: înălțimea 1,05 m, lățimea 0,82 m, grosimea 0,18 m. Spatele piesei este convex.

În obișnuita nișă cochiliformă, decorată pe margini cu patru grupuri de cununi de laur, apare, puternic profilat, bustul

Fig. 1

unui bărbat de vîrstă matură. Atrage atenția fizionomia, cu ochii larg deschiși, nasul alungit, urechile proeminente și barba scurtă. Coafura imită statuaria imperială, cu părul buclat, tăiat drept deasupra frunții. Vestimentația tipică redată în aceste categorii de monumente constă din două piese distincte, din care mantia, de peste cămașa cu pliuri, este strînsă pe umărul stîng cu o fibulă marcată în masa de calcar. Medalionul avea în antichitate, deasupra nișei, un pin funerar (păstrat fragmentar) și la partea inferioară un suport trapezoidal pentru stabilitate pe verticală. Ne găsim în fața unui splendid exemplar al acestei categorii a artei funerare provinciale, încadrat tipologic în grupa medalioanelor lucrate aparte, cu reprezentarea unui defunct, avînd numeroase analogii în Dacia Superior, atît în mediul urban, cît și în cel rural (ca și în cazul de față)⁵. Fără să intrăm în detalii, precizăm, totuși, că medalioanele lucrate aparte⁶ își au originea în așa-numitele „*imagines clipeatae*” apărute mai întîi în Grecia și, apoi, răspîndite în lumea occidentală a Imperiului roman. Medalioanele lucrate aparte din Dacia Superior sînt apropiate tipologic și stilistic de creațiile similare din Noricum și Pannonia, dar în cazul celor 44 exemplare cunoscute anterior descoperirii de la Vințu de Jos, s-a observat o manieră specifică, proprie lapicizilor nord-dunăreni, care au asociat, în repe-

Fig. 2

tate rînduri, la monumentul în sine, simboluri funerare cum ar fi pinnia, leii funerari și, uneori, chipul Gorgonei indurerate⁷.

Încadrat cronologic în secolele II—III e.n., medalionul recent apărut constituie un exemplar de referință (prin starea de conservare, realizare artistică, detalii) în cadrul acestei categorii de piese (ca și cel descoperit anterior la Aiud, județul Alba, păstrat la Muzeul de Istorie al R. S. României). Maniera de execuție, grija pentru redarea detaliilor fizionomiei și a vestimentației ilustrează un meșter artizan provincial specializat în realizarea unor asemenea produse, comandate, poate, atelierelor de la Apulum (Alba Iulia), în al cărui territorium se găsea și așezarea romană de la Vințu de Jos.

NOTE

¹ „Repertoriul arheologic al județului Alba”, mss., p. 338—345; 428—433.

² D. Protase, *Problema continuității*, București, 1966, p. 48—49; 127.

³ V. Wollmann, *Materiale epigrafice și sculpturale în Muzeul Sebeș*, în „Acta Musei Napocensis”, VII, 1970, p. 163—183.

⁴ Descoperirea o datorăm muncitorului Gheorghe Ispas din comuna Vințu de Jos. O deplasare la fața locului ne-a permis depistarea stațiunii romane din acest punct.

⁵ C. Popa, V. Moga, Al. Aldea, *Noi medalioane funerare lucrate aparte în Dacia Superioară*, în „Acta Musei Napocensis”, IX, 1972, p. 503—516.

⁶ L. Teșosu-Marinescu, *Funerary monuments in Dacia Superior and Dacia Porolissensis*, „BAR”, International Series, 128, 1982, p. 31—33.

⁷ *Ibidem*, p. 61 și urm.

Importante ca valori culturale, simbol al unității de limbă a poporului român, mărturii ale trecutului istoric, cărțile vechi românești se bucură de o atenție deosebită din punct de vedere al concentrării, conservării și valorificării. În județul Olt, depozitul de concentrare se află la Mănăstirea Clocociov din Slatina și deține 809 cărți din patri-

rugăciuni/ acum într-acestea chip/ tipărit în sfinta/ episcopie a Rîmniceului/ cu porunca și cu toată/ cheltuiala a prea cinsti/ lui sfinții sale/ părinte/ lui kiriu kir/ Climent/ i p o p s i f i o s al Rîmniceului/ în anul de la H S 1736/” (fig. 1). După foaia de titlu urmează „Însemnare pentru ceale ce se află în acest acatist” (f. 2) după care urmează conținutul propriu-zis

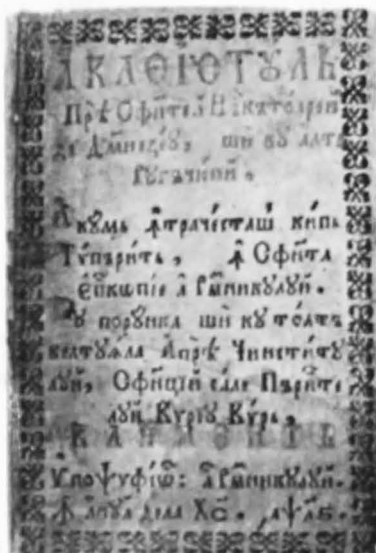

Fig. 1

Fig. 2

moniul cultural național. În urma cercetării lor, au fost depistate patru cărți care se constituie ca adăugiri la „Bibliografia Română Veche”.

Cea mai veche dintre ele este un *Acatist*, tipărit la Rîmnic, în 1736, despre care cercetări anterioare¹ au adus o serie de date. Exemplarul nostru este complet, avînd și foaia de titlu cu următorul conținut: „|Acatistul/ prea sfintei născătoare/ de Dumnezeu și cu alte/

Pe versoul ultimei file (280) se găsește nota corectorului, care nu este altcineva decît cunoscutul Lavrentie de la Hurez². Ilustratorul cărții este Mihai Atanasievici, iar tipograf Dimitrie Pandovici. Cartea este de format în 8° și e legată în piele pe carton, avînd ornamente imprimate cu fier cald, cu urme de aurire (fig. 2).

O a doua carte, de data aceasta menționată în „B.R.V.” la numărul 410, este diferită de cea cunoscută. Este

Fig. 3 la care respectivul text are alt conținut și anume: „S-au tipărit de Popa Constandin Atajnasievici Tipograful Rîmniceanul” (fig. 5, 6). Ar fi prima carte tipărită doar de Dimitrie, știindu-se că el apare

Fig. 4

Fig. 5

mereu ca tipograf împreună cu fratele său, Popa Constantin Mihailovici (ultima oară în cazul *Psaltirii* din 1787²⁾, iar „B.R.V.”-ul îl menționează ca unic tipograf abia în 1779, cînd a tipărit un *Ceaslov*⁴. Informația din acest *Triod*,

Fig. 6

vorba de un *Triod*, tipărit la Rîmnic în 1777, care în partea inferioară a foi de titlu are următorul conținut: „S-au tipărit de Dimitrie MihailoPopovici tipograful Rîmniceanul” (fig. 3, 4), spre deosebire de cel menționat în „B.R.V.”

care poate fi o prelungire a ediției cunoscute, modifică deci limitarea cronologică a activității de unic tipograf a lui Dimitrie, aceasta devenind 1777—1815.

O a treia situație, nelămurită în „B.R.V.”, deși o altă sursă⁵ mențio-

Fig. 7

nează faptul, este cea a Liturghierului din 1817, tipărit la Rimnic, dar la comanda episcopului Constandie al Buzăului. Foaia de titlu (fig. 7) a acestei cărți este modificată în jumătatea inferioară, avind următorul conținut: „Cu blagoslovenia și cu toată cheltuiala/prea osfinției sale subitorului de Dum/nezeu, kir Constantie Episcopul/Buzăului la anii de la HS 1817/DE Dimitrie Mihailo Tip. Rîm. |” spre deosebire de exemplarul menționat în „B.R.V.”, la care textul este: „Cu blagoslovenia prea osfințitului/mitropolit a toată Ungro-Vlahia/kirio kir Nectarie/în sfînta episcopie/a Rîmnicului leat 1817/|De Dimitrie Mihailo Tip. Rîm.” Din colacionarea celor două exemplare rezultă că nu este vorba de două cărți diferite, conținutul, ilustrația și disponerea textului fiind identice, ci este aceeași ediție, exemplarele pentru Buzău fiind primele tipărite (după starea de curățenie a caracterelor tipografice și a xilogravurilor). Este posibil ca însăși tipărirea

liturghierului pentru Rimnic să fie o urmare a comenzii primite de la Buzău.

În volumul III al „B.R.V.”-ului, la poziția 1488, este descris (după informații incomplete) *Mineiul* lunii lui ianuarie, apărut la Neamț, în 1830. În volumul IV, sub același număr, se completează aceste date cu conținutul foii de titlu și se spune că volumul are „(2), 185 foi”. Se specifică, de asemenea, că gravurile sint semnate de Theodosie monah și datate 1830. Avînd la îndemînă mai multe exemplare, am observat că la unele sint deosebiri și anume: au (2), 181, (4) foi, lipsesc semnăturile lui Theodosie monah la ilustrații, ilustrațiile și ornamentele tipografice sint altfel dispuse, ca și textul, între foile 1 (r) — 8 (v), respectiv (1—4) de la sfîrșit. De asemenea, la f. 181 (v) există o notă care nu se află în exemplarul descris în „B.R.V.”: „Bucurați-vă dreptii intru domnul/ Celor drepti, să cuvîne laudă/ Sfîrșitul lunii lui ianuarie și lui Dumnezeu slavă/ Pe acest mineiu am început a-l tipări la anul 1830 la octomvrie în 22 de zile și l-am sfîrșit la ianuarie în 15” (dec. 1831). Deși în ambele exemplare colacionate celelalte date sint identice (inclusiv hirtia care poartă în filigran anul 1830), opinia noastră este că, fiind vorba de ediții diferite, ar trebui să poarte numere diferite în „B.R.V.”

Aceste patru contribuții și adăugiri la „B.R.V.” se constituie ca un modest aport la cunoașterea cît mai exactă a valorilor românești tipărite, adevărate opere monumentale ale istoriei națiunii române.

NOTE

¹ Daniela Poenaru plasează această tipăritură în intervalul 1737—1760, în *Contribuții la B.R.V.*, 1973, p. 21, iar Aurelia Florescu, între 1737—1739, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 36, p. 491—494, Craiova, 1980.

² Se modifică astfel și anul de început al activității lui Lavrentie în bransa tipografică

³ B.R.V., IV, 206

⁴ B.R.V., IV, 417; Daniela Poenaru, *Contribuții la B.R.V.*, 1972, p. 417.

⁵ Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, București, 1981, vol. II, p. 444

Promovind o concepție novatoare, de studiu aprofundat la patul bolnavului, de confruntare a simptomelor clinice cu examenul anatomic-patologic, de introducere a microscopului și a metodelor de laborator în spitale, de realizare în cadrul diagnosticului clinic a sintezei dintre subiectul morfologic și bacteriologic, Victor Babeș (1854—1926) a avut, prin întreaga sa activitate de cercetare, o influență substanțială asupra formării caracterului modern al clinicii medicale românești din ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea. Era epoca în care se afirma pe deplin rolul medicinei experimentale, elucidarea legăturilor de funcționare a organismului, reproducerea în laborator a unor procese patologice studiate.

Sosise momentul prielnic ca și România să posede cât mai multe laboratoare speciale în vederea cercetării științifice, având ca obiectiv final cunoașterea cauzei și a modului de răspindire și combatere a bolilor la om și animale.

Progresul științei medicale nu a constat numai în experiențele pe animale — după cum se știe — ci, și pe practica autopsiei, ambele având drept principal scop stabilirea exactă a drumului parcurs și a efectului produs de către microb într-un organism.

În anul 1887, Eforia Spitalelor Civile a elaborat „Regulamentul asupra serviciului șefului lucrărilor anatomic-patologice sau prosectorul spitalelor Civile”¹, document aflat la Direcția Generală a Arhivelor Statului — ce vine să contribuie în bună măsură la conturarea funcției de prosector al spitalelor civile din Capitală, una dintre atribuțiile prof. dr. Victor Babeș.

În dorința de a întregi literatura de specialitate referitoare la acest subiect, vom reda aproape integral cuprinsul, pe articole, al acestui act, semnat de eforii Dimitrie Ghica, Gr. C. Cantacuzino, dr. Fotino:

„Art. 1 — Profesorul de patologie experimentală și bacteriologie al facultății de medicină va fi în același timp și prosectorul spitalelor civile, fiind retribuit pentru acest serviciu cu o ziurnă de către Eforie;

Art. 2. — Prosectorul supraveghează laboratoarele și autopsiile spitalelor Eforiei și înaintează rapoarte semestriale Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice și Eforiei despre lucrările anatomic-patologice făcute în spitale; propunerile asupra trebuințelor laboratoarelor le adresează Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice;

Art. 7. — Prosectorul are dreptul de a se servi de materialul laboratorului pentru scopuri științifice, comunicând datele obținute medicilor primari ai serviciilor respective;

Art. 8. — După cererile medicilor primari, prosectorul precede la toate cercetările patologice reclamate de cazurile eventuale și pune la dispozițiunea lor aparatele și alte documente necesare pentru demonstrarea rezultatelor obținute;

Art. 9. — Prosectorul face autopsie cadavrelor și este autorizat a asista la toate autopsiile ce se vor face în spitalele Eforiei;

Art. 10. — Prosectorul este responsabil de exactitatea întocmirii protocoalelor de autopsie, cit și de cele ale laboratoarelor;

Art. 11. — Medicii secundari sînt obligați a înștiința pe prosector de moartea

celor a căror boală avea caracter științific;

Art. 12. — Prosectorul va avea la dispoziția sa materialul patologic ce rezultă de la autopsii;

Art. 16. — În caz de absență, prosectorul va numi un înlocuitor care va avea toate atribuțiile sale”.

Din alte paragrafe ale regulamentului se desprinde necesitatea amenajării și dotării unui număr cât mai mare de laboratoare în Capitală. Spre exemplu:

„Art. 3. — La fiecare spital se vor destina de Eforie încăperi pentru instalarea laboratoarelor în înțelegere cu prosectorul;

Art. 4. — Chestiunile de instalare și de întreținere a laboratoarelor vor reveni în sarcina Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice;

Art. 5. — Fiecare serviciu va avea un loc anume destinat în laborator, unde, sub conducerea medicilor primari, se vor face, de medicii secundari ai acestor servicii, examenele necesare pentru lămurirea cursurilor speciale și orice cercetări reclamate de știința medicală;

Art. 6. — Instrumentele și aparatele, care costă foarte mult, necesare fiecărui serviciu, precum și cele destinate pentru uz comun se vor folosi pe rind, pentru tot laboratorul”.

Deși Eforia Spitalelor Civile depindea de Ministerul de Interne, pentru faptul că acesta era interesat să sprijine cercetările științifice legate de asistența medicală și pentru că viitoarele laboratoare de spitale aveau și scop didactic, explicăm de ce finanțarea lor se prevedea a cădea în sarcina Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice.

Tot în regulament se precizează scopul și modul de valorificare a rezultatelor obținute, ca urmare a cercetărilor de laborator. Astfel, se prevede:

„Art. 13. — Preparațiunile anatomo-patologice se vor pune la dispoziția medicilor primari, pe timp determinat, pentru scopul instrucțiunii și apoi vor trece în posesia Muzeului de Anatomie și Histologie patologică”.

Referindu-se concret la muzeu, regulamentul specifică:

„Art. 14. — Muzeul de anatomie patologică se va forma din piesele anatomice ale spitalelor Eforiei, precum și din piesele sus-numite;

Art. 15. — Piesele muzeului vor fi sub răspunderea și privegherea prosectorului și vor servi atît pentru studiile speciale ce se vor face de medicii spitalelor Eforiei, cit și pentru învățămîntul universitar”.

La sfîrșitul paragrafelor „Regulamentului asupra serviciului șefului lucrărilor anatomo-patologice sau prosectorul spitalelor Eforiei” se redă tipul a două formulare ce se foloseau în acea perioadă. Primul, „Formular pentru înștiințarea prosectorului despre moartea indivizilor prezentînd interes științific”, prevede menționarea spitalului și a serviciului și cuprinde: „*Înștiințare — Despre moartea lui... în etate de ... ani ..., de nașune ..... profesiune ..... cauza presupusă a bolii ... data începerii bolii ... simptomele cele mai însemnate ale bolii ... data morții .... Autopsia în ziua de ... luna ... ora ... an ... de dr. ....*”.

Al doilea, „Formular pentru cererea de examinare a productelor patologice provenite de la bolnavi” (tumori, secreții, exudate etc.), cu specificarea spitalului, are conținutul: „*De a se examina ...*”.

provenind de la individul ... în etate de ... de naționalitate ... profesiune ... data începerii bolii ... simptomele cele mai importante observate în domeniul bolii ... Diagnosticul clinic ... Medic ...

Eforia Spitalelor Civile — prin elaborarea acestui regulament, ce prevedea atribuțiile serviciului de prosector — avea ca țel constituirea de laboratoare moderne de anatomie-patologică.

În 1887, hotărârea guvernului de înființare a Institutului de bacteriologie, menționa: „*Directorul institutului, ca prosector al spitalelor, este în pozițiunea de a da medicilor toate deslușirile posibile asupra cauzei boalelor și a morții, fără de care știința medicală nu poate înainta*”². Institutul servea atunci și funcția de laborator al spitalelor Eforiei, iar V. Babeș, ca prosector al Eforiei spitalelor civile, putea procura materialele (cadavre pentru autopsie) necesare cercetărilor laboratorului din cadrul institutului său.

Cert este că — după doi ani de la emiterea „Regulamentului asupra serviciului șefului lucrărilor anatomico-patologice sau prosectorul spitalelor Eforiei” — existența, se pare, încă foarte mică a unor asemenea laboratoare era remarcată în 1889 de Barbu Știrbei, pe atunci ministru de interne, cu ocazia expunerii de motive referitoare la aprobarea noului buget al Institutului de bacteriologie și patologie³: „*Fiind-că directorul institutului este în același timp prosectorul spitalelor eforiei; cari spitale-i procura materialul institutului, s-a ivit natural ca și în spitale să se afle câte o stațiune de cercetări prealabile, stațiune care va*

servi tot-d'o-dată pentru studiul medicilor spitalelor și personalul serviciului; atari laboratoare sunt de cea mai mare importanță pentru studiul boalelor și pentru ridicarea nivelului științific al spitalelor Capitalei. Pentru acest scop deocamdată se destină suma de lei 1 000...”

Deci, rezultă că rămânea „deschisă” problema modalității lărgirii sferei de cercetare, privind crearea, în continuare, a laboratoarelor moderne și a serviciilor anatomico-patologice bine dotate, în scopul ridicării nivelului științific al activității spitalelor civile.

Interesant, pentru un eventual studiu, ar fi cunoașterea și urmărirea concretă a efectului produs de exercitarea funcției de prosector de către Victor Babeș. Dar documentele de arhivă — cercetate de noi — referitoare la această perioadă — nu ne-au putut elucida — până acum — existența vreunei finanțări din partea Eforiei sau a Ministerului de Interne pentru înființarea și dotarea de noi și moderne laboratoare de cercetare în cadrul spitalelor pe care le subordona în perioada cit Victor Babeș a funcționat ca prosector al spitalelor civile. După cum este cunoscut, odată cu dezvoltarea clinicilor de medicină internă din primele decenii ale secolului al XX-lea, acestea reușesc să-și realizeze laboratoare proprii.

NOTE

¹ D.G.A.S., Fond M.C.I.P., Dos. 4342/1988, f. 128, 128 verso, 138, 138 verso.

² D.G.A.S., Fond M.C.I.P., Dos. 4816, 1889, f. 10.

³ Idem, f. 19.

DIN ACTIVITATEA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU DEFĂȘURATĂ ÎN FRUNTEA COMITETULUI REGIONAL DOBROGEA AL P.C.R. ÎN ANUL 1946

ADRIAN RĂDULESCU, STOICA LASCU

În istoria modernă a străvechiului colț de țară transdunăreană, Dobrogea, anii tumultuoși ai prefacerilor revoluționare, inaugurate prin victoria revoluției din August 1944, au înscris pe răbojul faptelor memorabile, pururea vrednice de aducere aminte, și acțiunea politico-organizatorică, de cutezanță comunistă și cald umanism, întreprinsă în fruntea maselor de oameni ai muncii de către tovarășul Nicolae Ceaușescu. Trimiterea tinărului membru al C.C. al P.C.R. — tovarășul Nicolae Ceaușescu abia împlinise 28 de ani — în fruntea organizației de partid dobrogene, una din cele mai puternice organizații regionale din țară, se impusese datorită cerințelor și exigențelor deosebite, a complexității muncii politico-organizatorice ce se cereau a fi rezolvate cu operativitate și simț politic — calități pe care numai un activist călit, experimentat și cu o mare putere de muncă, cu o voință de neînfrânt le putea avea.

În calitate de secretar al Comitetului Regional Dobrogea al P.C.R., în perioada februarie-septembrie 1946, tovarășul Nicolae Ceaușescu a marcat întreaga perioadă prin strălucirea exemplului personal în bătălia pentru transformarea revoluționară a vieții social-politice și economice. Problemelor de mare com-

plexitate și stringență pe care le afirma procesul impetuos al devenirii istorice postbelice, tinărul bărbat politic le-a găsit soluții ce confirmau în chip elocvent experiența politică și maturitatea gândirii sale cutezătoare. În fruntea comuniștilor dobrogeni, tovarășul Nicolae Ceaușescu a conferit — prefigurând, peste ani, virtuțile de ilustru conducător al neamului românesc — cele mai nobile valori și dimensiuni revoluționare activității tuturor oamenilor muncii din această parte a țării.

Contactului nemijlocit cu realitatea vieții, cu nevoile, necazurile și aspirațiile producătorilor de bunuri materiale i-a consacrat secretarul Regionalei Dobrogea a partidului cele mai multe ore din activitatea sa de om politic și lider al timpurilor noi, de îndrumător al maselor largi muncitoare. Astfel, la 17 martie 1946, tovarășul Nicolae Ceaușescu ia parte la o mare adunare populară în comuna Bărăganu; apariția sa la tribună „a fost un moment de mare însufleșire în rîndurile locuitorilor. Toți cei prezenți nu le venea să creadă că în mijlocul lor vin oameni cari fără să le ceară nimic le-au dat atât de mult; le-au dat ogorul cari mîine va rodi însuși” — consemna presa locală¹. După serbarea dată de elevii comunei, are loc un miting, sala

Tovarășul Nicolae Ceaușescu conducind o ședință, în anul 1946, la Constanța, în calitate de secretar al Regionalei Dobrogea a P.C.R.

fiind neîncăpătoare, căci erau prezenți și săteni din satul învecinat, Lanurile, veniți „să asculte cuvântul cel bun”. „Primit cu tunete de aplauze, d. Ceaușescu arată că și el este fiu de țăran din Olt și ca muncitor cunoaște toate greutățile prin care a trecut clasa muncitoare de la sate pentru a-și câștiga bucata ei de pământ. Vorbind pe înțelesul poporului — continuă relatarea de epocă — a amintit lupta dîră dusă de țăranii în răscoalele din 1907”. Tinărul lider politic nu s-a rezumat doar la ținerea unui discurs, ci a intrat în dialog direct cu sătenii, pentru a afla, în chip nemijlocit, preocupările și nevoile lor; după terminarea serbării, „d. Ceaușescu a trecut în mijlocul țăranilor, discutînd pe larg cîteva probleme nelămurite din aplicarea pe teren a reformei agrare. Din cele discutate toți sătenii s-au luminat asupra îndoielilor avute și toți au rămas pe deplin mulțumiți de modul cum s-a împărțit pămîntul”².

În aceeași lună, muncitorii din port, din fabrici și reprezentanții ai sătenilor au ascultat înflăcăratul cuvînt al reprezentantului P.C.R. la prima conferință postbelică a organizației locale a P.S.D.: „Tovarășul Ceaușescu Nicolae, între altele, spune: lupta pe care noi am dus-o în comun încă din Mai 1944, cînd partidele noastre și-au dat mîna formînd Frontul Unic Muncitoresc a avut ca rezultat apropierea eliberării Patriei noastre de jugul

fascist și victoria partidelor democratice”³. Întreprinzînd o analiză detaliată a momentului politic, tovarășul Nicolae Ceaușescu evidenția, cu o deosebită capacitate de apreciere, complexitatea perioadei, victoriile repurtate de clasa muncitoare, condusă de partid, pe calea refacerii economice și a democratizării țării, rolul hotărîtor al unității de acțiune în cadrul Frontului Unic Muncitoresc: „Într-un timp relativ scurt, noi am străbătut, în condițiuni de muncă legală, prin lupte mărețe, unice în istoria noastră, victorii hotărîtoare asupra reacțiunii din țara noastră. Frontul Unic Muncitoresc a fost principala forță în realizările istorice din țara noastră. F.U.M.-ului îi datorăm faptul că am putut, la 6 Martie 1945, să realizăm acea unire a forțelor democratice și aducerea guvernului Dr. Petru Groza”⁴. Subliniind însemnătatea succeselor obținute de către clasa muncitoare, tovarășul Nicolae Ceaușescu trasa, în fața comuniștilor conștanțeni, și un adevărat program de acțiune, în perfectă concordanță cu cerințele etapelor respective ale revoluției, arătînd că „În fața clasei muncitoare stau sarcini istorice încă. Avem un drum lung de străbătut. Noi, comuniștii și socialiștii, luptăm pentru o societate nouă, societatea socialistă. Și cum spunea Marx, calea spre socialism este unitatea clasei muncitoare”⁵.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu vorbind la o întrunire publică la Constanța, 1946

De altfel, în sprijinul întăririi acestei unități, indispensabile biruinței forțelor revoluționare, tovarășul Nicolae Ceaușescu și-a depus întreaga sa energie, militând neobosit, la Constanța și Tulcea. Într-o telegramă trimisă fruntașului socialist Lothar Rădăceanu, semnată din partea Partidului Comunist Român, Regionala Dobrogea, de către tovarășul Nicolae Ceaușescu, se arată hotărârea Comitetelor de Front Unic din Constanța de „consolidare și întărire a Frontului Unic Muncitoresc în toate întreprinderile și cartierele, pregătirea temeinică a alegerilor sindicale și prezentarea în comun la alegeri”⁶.

Implicându-se eficient în problematica social-politică circumscrisă luptei pentru adâncirea procesului revoluționar, aflat în plină desfășurare, tovarășul Nicolae Ceaușescu folosea fiecare întâlnire cu masele de oameni ai muncii spre a le face cunoscute, la adevărata lor dimensiune, țelurile politicii și luptei comuniștilor, ale forțelor democratice și progresiste din România. Astfel, la Tulcea, cu prilejul desfășurării unui miting ce omagia împlinirea primului an de activitate a guvernului dr. P. Groza — la care participă 5 000 de locuitori —, „D-l Nicolae Ceaușescu, membru al C.C. al P.C.R., primit cu ropote de aplauze, a vorbit în numele Partidului Comunist

Român, arătând situația găsită de guvernul Groza și marile sale realizări. Totodată a subliniat cu vigoare că aceste mari realizări trebuie să apară și singura cale pentru aceasta e unirea tuturor forțelor sincere democratice pentru ca și în alegerile ce vin reacțiunea, în frunte cu Maniu și Brătianu, să fie definitiv înfrântă”⁷.

La 28 mai 1946 are loc întrunirea comuniștilor din organizația Sindicatului din port „Dezrobirea” — manifestare ce marchează debutul campaniei electorale a B.P.D. la Constanța. Cu acest prilej, tovarășul Nicolae Ceaușescu, „într-o largă expunere, întreruptă de puternice aplauze”, evidențiază semnificația Programului electoral al B.P.D., „dezvoltându-l și făcând pe fiecare să înțeleagă că acesta nu este programul unui partid politic, ci este programul de reconstrucție a țării pe care și-l ia ca sarcină Blocul Partidelor Democratice, compus din cele șase partide democratice”⁸. Cu alt prilej, la instalarea noului ajutor de primar al municipiului Constanța, tovarășul Nicolae Ceaușescu, tocmai investit cu noile responsabilități de conducător al Comitetului Regional de partid, exprimă dorința de a se conlucra „spre binele populației și a intereselor superioare ale acestui municipiu”⁹ — preocupare ce prevestea, peste ani, grija părintească a secretarului general al partidului pentru dezvoltarea urbanistică

Tovarășul Nicolae Ceaușescu împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, la Constanța în vara anului 1946

și social-economică a Constanței și litoralului românesc, ca, de altfel, a tuturor localităților patriei.

Rememorarea acestor momente cu valoare de simbol din activitatea revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu, acum, la omagierea a șapte decenii de viață și a peste 55 de ani de activitate revoluționară pusă în slujba poporului și a țării, se constituie ca un prinos de recunoștință și înaltă prețuire din partea oamenilor muncii din această parte de țară. Ei sînt conștienți că dinamizatoarea prezență a tovarășului Nicolae Ceaușescu în fruntea comuniștilor dobrogeni, în urmă cu peste patru veacuri, în anii transformărilor democratice imediat post-belice, s-a constituit în solid temelie pentru noi impulsuri în mersul neîntrerupt al

regiunii dintre Dunăre și Mare spre construirea — laolaltă cu întreaga țară — a unei noi lumi și a edificării, astăzi, sub înțeleapta conducere a secretarului general al partidului, președintelui republicii, a societății socialiste și comuniste.

NOTE

¹ „Cuget liber”, III, nr. 393, 23 martie 1946, p. 1.

² Ibidem.

³ „Dobrogea muncitoare”, II, nr. 50, 10 martie 1946, p. 3.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ „Cuget liber”, III, nr. 381, 21 februarie 1946, p. 1.

⁷ Ibidem, III, nr. 389, 14 martie 1946, p. 1.

⁸ Ibidem, III, nr. 418, 1 iunie 1946, p. 2.

⁹ Ibidem, III, nr. 386, 26 februarie 1946, p. 2.

RÉSUMÉ

On présente des moments de l'activité du camarade Nicolae Ceaușescu déployée à la tête du Comité Régional Dobrogea du P.C.R. L'envoi du jeune membre du Comité Central du P.C.R. à la tête de l'organisation du parti de la région de Dobrogea, l'une des organisations régionales les plus puissantes du pays, était imposé par les exigences spéciales, par la complexité du travail politique et d'organisation et la nécessité de résoudre les problèmes avec efficacité et sens poli-

tique — des qualités que seul un activiste affermi, expérimenté, avec une grande énergie et une volonté invincible pût avoir.

En tant que secrétaire du Comité Régional Dobrogea du P.C.R., en février-septembre 1946, le camarade Nicolae Ceaușescu a marqué toute la période par l'éclat de l'exemple personnel dans la lutte pour la transformation révolutionnaire de la vie sociale-politique et économique dans la région de Dobrogea.

MARTURII MUZEISTICE PRIVIND LOCUL ȘI ROLUL MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI ȘI SOCIALISTE DIN ROMÂNIA ÎN CADRUL MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI ȘI SOCIALISTE INTERNAȚIONALE, ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

MIRCEA DUMITRIU

Apariția și dezvoltarea mișcării muncitorești și socialiste în țara noastră sînt strîns și organic legate de progresul societății românești în ansamblul său, fenomenul constituind o parte integrantă din evoluția progresivă și progresistă a acestei societăți, îndeosebi după revoluția cu caracter unitar de la 1848 din țările române și Unirea Principatelor din 1859, cînd s-a încheiat procesul de formare a națiunii noastre și s-a constituit statul național român.

Ideile socialiste au pătruns în România aproape concomitent cu apariția și dezvoltarea proletariatului.

„O dată cu apariția pe scena istoriei a proletariatului, — se arată în Programul partidului nostru — pe măsura intensificării organizării lui de clasă, încep să pătrundă în România ideile socialismului. Încă la 1835 socialismul utopic era cunoscut și experimentat în țara noastră. Socialismul științific găsește, chiar de la întemeierea sa, un ecou profund în mișcarea noastră revoluționară, ideile lui Marx și Engels înregistrînd rapid o largă răspîndire în România”¹.

Ideile marxismului s-au răspîndit în România, la scurt timp după ce au fost concepute de creatorii lor, Karl Marx și Friedrich Engels.

„Este cazul să subliniem cu deosebită satisfacție — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, — faptul că partea înaintată a proletariatului român, militanții socialiști de frunte ai poporului nostru au venit în contact cu ideile Manifestului Comunist la scurtă vreme de

la apariția sa, că numeroase din lucrările de bază ale clasicilor marxismului au fost traduse și difuzate în România curînd după tipărirea lor, orientînd astfel mișcarea socialistă din România, fiind-o la curent cu gîndirea cea mai avansată a epocii”².

Intervalul de timp de la 1835 și pînă la cunoașterea și difuzarea unor lucrări scrise de Marx și Engels a fost destul de scurt, aproximativ un deceniu, ceea ce demonstrează receptivitatea de care s-au bucurat, în rîndurile unor intelectuali și ale altor spirite înaintate ale epocii, ideile socialismului, mai întii utopic, ulterior științific, în gîndirea social-politică, în ideologia vremii respective. Teoretician de talie europeană al curentului socialist care a premers anul revoluționar 1848, Teodor Diamant a experimentat, la Săceni — Prahova, una din primele comunități agrar-manufacturiere din lume, conceput după principiile socialismului utopic, „...pe care a organizat-o într-o zonă cu o mai pronunțată dezvoltare economică-socială a țării, în apropierea a două centre cu un număr mai mare de lucrători”³. La București și în unele orașe ale țării erau cunoscute „Analele germano-franceze” („Deutsche — Französische Jahrbücher”), publicate de Arnold Ruge și Karl Marx, în limba germană, la Paris, în 1844. Prima ediție a lucrării lui Fr. Engels, *Die Lage der arbeitenden Klasse in England* (*Situația clasei muncitoare din Anglia*), tipărită la Leipzig în 1845, a fost găsită tot la București⁴. În primii ani de la apariția *Manifestului Partidului Comunist*, scris de K. Marx și Fr. Engels, această operă fundamentală a

Articol apărut în revista „Familia”, din 19/31 decembrie 1871, referitor la activitatea Asociației Internaționale a Muncitorilor și a lui Karl Marx

socialismului științific a cunoscut o răspândire pe teritoriul țării noastre⁵. Din operele întemeietorilor socialismului științific, îndeosebi *Manifestul Partidului Comunist* și *Capitalul*, tipărite inițial în limba germană, ulterior în rusă și franceză, erau cunoscute de intelectuali progresiști, de cei care au contribuit la formarea primelor cercuri socialiste din România⁶. Totodată, ediții princeps ale lucrărilor lui Karl Marx și Friedrich Engels, ca: *Situația clasei muncitoare din Anglia, Manifestul Partidului Comunist, 18 Brumar al lui Ludovic Bonaparte, Capitalul* și altele au circulat în țară prin mijlocirea unor tineri revoluționari români care studiau în străinătate.

Orientarea teoretică a cercurilor marxiste din România a fost vădit influențată de ideile operei lui Karl Marx, *Capitalul*, idei înaintate, încărcate de o puternică substanță științifică, teoretică și practică, cu privire la mecanismul societății capitaliste, la explicarea fenomenelor cauzale despre rolul și misiunea istorică a prole-

tariatului în desființarea exploatării omului de către om, a „expropriării expropriatorilor”. „De *Capitalul* sînt strîns legate formarea primelor cadre de mîstăniși ai mișcării socialiste în spiritul învățăturii marxiste, trecerea mișcării muncitorești pe pozițiile marxismului, îmbogățirea orizontului spiritual al proletariatului și transformarea sa într-o forță socială conștientă de menirea istorică ce li revinea”⁷. Folosind lucrări apărute în limba franceză, Karl Marx a cunoscut ideile de bază ale lui Nicolae Bălcescu privind problemele economice, sociale și politice din Principatele Române, pe care le-a folosit în *Capitalul*⁸.

Subliniind rodirea ideilor socialismului științific pe pămîntul românesc, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că învățătura despre lume și societate creată de Marx și Engels „...găsește încă de la început un ecou profund în rîndurile proletariatului din România, fiind însușit de mișcarea muncitorească din țara noastră”⁹.

Așa cum se arată în *Programul partidului*, „În a doua jumătate a secolului al XIX-lea se dezvoltă industria, forțele de producție cunosc în general o evoluție puternică, se extind relațiile de producție capitaliste. O dată cu aceasta crește numerică noua clasă socială, proletariatul, care se afirmă tot mai puternic în lupta de emancipare a țării (...). Încă din deceniile al VII-lea și al VIII-lea ale secolului trecut încep să se creeze în țara noastră asociații și cluburi muncitorești, iau ființă cercuri socialiste, apar o serie de publicații ale acestora; la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului al XX-lea se creează organizații sindicale, încep să se desfășoare acțiuni grevește pentru apărarea intereselor clasei muncitoare și a libertăților democratice”¹⁰.

O mai bună cunoaștere a ideilor socialiste de către unii intelectuali români, cu o orientare progresistă, democratică s-a datorat activității Asociației Internaționale a Muncitorilor (1864—1876) și proclamării Comunei din Paris, în 1871. Din rîndurile lor, unii ca: Mircea Rosetti, Vasile Conta, Zamfir Arbore, George Panu au participat la activitatea unor secții ale Internaționalei I. Un număr însemnat de români, peste 90 = uat

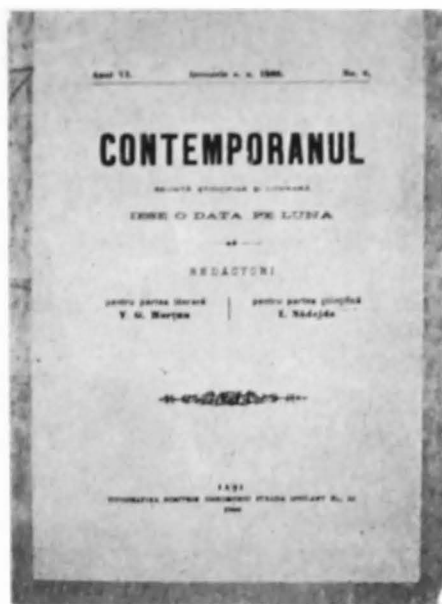
parte la apărarea Republicii franceze, împotriva armatelor prusace. Mulți dintre aceștia, printre care medici, s-au înrolat în batalioanele de luptă ale Comunei, ori au activat în ambulantele serviciului sanitar militar și civil ale Parisului comunard¹¹.

În 1872 se înființează *Asociația generală a lucrătorilor din România*, cu scopul de a-i uni pe muncitorii din întreaga țară. Titlul organizației amintește denumirea oficială a Internaționalei I și anume: *Asociația Internațională a Muncitorilor*. Era, de fapt, prin adoptarea acestei denumiri, o exprimare nemijlocită a năzuințelor muncitorilor români de a se situa la nivelul mișcării muncitorești internaționale. Se avea în vedere, de către muncitorimea română, elaborarea unui program corespunzător perioadei de pionierat a mișcării, în cuprinsul căruia precumpăneau revendicările de natură economică¹².

Mișcarea muncitorească și socialistă din România a manifestat interes și preocupare pentru lupta proletariatului internațional, a tuturor forțelor înaintate și progresiste din lume.

Ea a avut o participare activă și o contribuție însemnată la dezbaterile unor probleme importante cu care se confruntă mișcarea muncitorească internațională.

La Congresul Internaționalei I de la Haga (2—7 septembrie 1872), delegatul organizației socialiste din Timișoara, Carol Farcaș, a susținut propunerile majorității revoluționare, pe care le îmbrățișau Karl Marx și Friedrich Engels, și a votat alături de întemeietorii socialismului științific¹³. La acest Congres, Carol Farcaș a fost ales membru în Comitetul de verificare a raportului Consiliului superior financiar. La Haga el i-a cunoscut pe Marx și Engels, pe alți frunțași ai mișcării muncitorești internaționale. O dovadă a relațiilor apropiate stabilite între Carol Farcaș și Karl Marx este și Procura din 7 septembrie 1872, prin care militantul socialist timișorean îl impune pe Marx „...să primească toate scrisorile și, eventual, mandatele de bani care vor sosi pe adresa mea”¹⁴. Un

Foia de titlu a revistei „Contemporanul”, din ianuarie 1888

alt militant al mișcării socialiste din România, doctorul Nicolae Russel, i-a cunoscut pe Marx și Engels în noiembrie 1874, iar în 1875, la o adunare de la Londra, el s-a aflat alături de întemeietorii socialismului științific pe lista celor înscrși la cuvânt¹⁵.

De remarcat, pentru definirea scopurilor mișcării socialiste din România, în sensul elaborării unui program de acțiune, este și Consfătuirea din zilele de 25 și 27 februarie 1879, desfășurată la Ploiești și București, cu participarea reprezentanților organizațiilor socialiste din țară, care s-au pronunțat pentru unificarea acestor organizații într-un singur partid denumit „Internaționala democratică din România”. Această denumire evoca Asociația internațională a muncitorilor creată în 1864 de Karl Marx și Friedrich Engels, în ale cărei secțiuni luaseră parte și socialiștii români. Era vorba de o recunoaștere a principiilor internaționalismului proletar dar, în același timp, și de o subliniere a specificului mișcării muncitorești și socialiste din România, pentru că în schița de program elaborată la

Ziarul „Munca” din 13 decembrie 1892, în care a fost publicat Proiectul de Program al P.S.D.M.R.

Consfătuirea din februarie 1879 se amintea despre „...spiritul și principiile socialismului democratic român”¹⁶.

O remarcabilă contribuție la îmbogățirea teoriei și practicii socialismului științific a avut-o Constantin Dobrogeanu-Gherea, care a elaborat studiul *Ce vor socialiștii români*, publicat în mai 1886, în „Revista socială”. Programul explica esența socialismului științific, demonstra că socialismul își justifică dezvoltarea și afirmarea în România. Se fundamentau principiile partidului marxist al clasei muncitoare și se aveau în vedere condițiile centralizării, pe o bază ideologică, politică și organizatorică unitară, a organizațiilor socialiste și muncitorești ce activau în țară¹⁷. În *Ce vor socialiștii români* a analizat particularitățile sociale, economice, politice și culturale ale poporului român. În spiritul adevărilor generale ale teoriei despre lume și societate, elabo-

rată de K. Marx și Fr. Engels, așa după cum se afirma în cuprinsul programului: „Școlari ai socialismului științific, membri ai mării familii socialiste europene, noi știm că felul activității noastre atină de condițiile reale ale țării noastre și mai ales de cele economico-sociale (...). Așadar să analizăm condițiile de trai ale țării noastre, cum urmează din pozițiunea poporului muncitor, din relațiile de clase, din cultura noastră, din tendințele economice”¹⁸. Friedrich Engels, care a cunoscut conținutul programului, îi comunica lui Ioan Nădejde, în ianuarie 1888: „Cu mare plăcere am văzut că socialiștii din România primesc în programul lor principiile de competență ale teoriei care a izbutit a aduna într-un mănunchi de luptători mai pe toți socialiștii din Europa și America — e vorba de teoria pricutenului meu, răposatul Karl Marx”¹⁹.

La Congresul de constituire a Internaționalei a II-a (iulie 1889) au participat cinci delegați ai socialiștilor români: D. Voinov, E. Racoviță, A. Săulescu, I. Procopiu și D. Mani. Contribuția lor la lucrările Congresului a fost remarcabilă și originală. În raportul delegației noastre, expus de D. Mani, se releva că mișcarea socialistă din România era veche, ea data de 18 ani și, după cum sublinia vorbitorul, referindu-se și la alte aspecte ale activității socialiștilor: „Tineretul studios a fost cel dintâi care s-a alăturat teoriilor socialiste. El a tradus în limba română operele de competență ale literaturii socialiste și s-a străduit să le răspîndească în întreaga țară (...). Curînd tîinărul partid avea la dispoziție o revistă științifică și un ziar care apărea zilnic („Drepturile omului”, 1885; 1888—1889 — n.n.). Autoritățile nu au ezitat să-l suprimă pe acesta din urmă; ele au izgonit pe studenți din universități și au destituit pe profesorul Nădejde, căruia 10000 de țărani îi dăduseră voturile (...). După o agitație neîntre-ruptă de abia trei ani un număr de 280 delegați, reprezentînd 40000 voturi țără-nești, au trimis în parlament trei deputați socialiști”²⁰. Ca o recunoaștere a contribuției delegației române la lucrări, D. Mani a fost ales membru în Biroul

Fotografie apărută în presa vremii ce redă participanții la Congresul al II-lea al P.S.D.M.R., din anul 1894

permanent al Congresului. Delegația a prezentat o declarație în problema unității mișcării muncitorești, care a fost consemnată în procesul verbal al lucrărilor cu titlul *Declarația românilor*. Delegații socialiștilor români au propus pentru viitorul Congres al Internaționalei a II-a o stringere la un loc a tuturor forțelor anticapitaliste în vederea luptei de clasă și a socializării mijloacelor de producție. Încă înainte de desfășurarea Congresului socialist din capitala Belgiei, C. Mille scria, în „Munca” din 23 iunie 1891, conștient de stadiul de maturizare al mișcării muncitorești și socialiste din România: „Cu cât muncitorii români vor fi mai numeroși și mai bine reprezentați, cu atât se va vedea că socialismul s-a întins până la malurile Dunării și că noi sintem aici, pe țărmurile vechiului Danubiu, avangarda socialismului în Orient”²¹. Și la Congresul de la Bruxelles (august 1891) delegația socialiștilor români (C. Mille, G. Diamandi, I. Radovici, D. Țăranu) a avut o participare activă, substanțială. Raportul documentat prezentat de C. Mille în numele delegației informa că în România socialismul științific este programul unui partid îndreptățit prin condițiile economice ale țării; era subliniată situația economică a țărânimii, clasa cea mai numeroasă a societății, se făcea o sinteză a istoriei mișcării socialiste din

România și, ca un corolar logic al afirmării și evoluției acestuia, se evidenția legitimitatea sa pe pământul românesc. Pentru prima oară în cadrul unei reuniuni socialiste internaționale, socialiștii români, recunoscând valoarea generală a principiilor socialismului științific, au subliniat specificitatea condițiilor în care se desfășura mișcarea socialistă din România, țară în care structura economică și socială se deosebea mult de situația statelor din Occident. Așa cum se sublinia în raportul delegației române, „Îndreptățirea Partidului socialist român și strînsa sa legătură cu socialismul european constă în aceea că amîndouă părțile au aceleași convingeri, aceleași tendinși, precum stabilirea unei societăți solidare și armonioase, a unei societăți în care toate uneltele de muncă vor fi socializate. Cît despre mijloacele prin care s-ar ajunge la acest scop, fiecare va întrebuița pe acelea cerute de condițiile speciale ale țării sale”²². Așadar, pornind de la adevărurile generale ale socialismului științific, fiecare partid avea datoria, cunoscînd cel mai bine realitățile social-politice, economice și de altă natură, să-și stabilească de sine stătător propriile mijloace de luptă. Aplicarea în mod creator a principiilor socialismului în condițiile concret-istorice din fiecare țară era argumentată într-un

Constantin Dobrogeanu-Gherea, revoluționar român care a avut o remarcabilă contribuție la îmbogățirea teoriei și practicii socialismului științific

articol scris de Anton Bacalbașa, în „Democrația socială”, din 16 august 1892: „Cuvintele lui Engels, repetate ori chiar spuse mai înainte și de alții, cum că în partea lui practică socialismul poate primi modificări după cerințele fiecărei țări, că el trebuie adaptat cerințelor și nevoilor locale, nu alterează întru nimic doctrina însăși”²³. La Bruxelles, delegații români s-au referit la problema agrar-tărănească exemplificând activitatea și succesele socialiștilor, prin atragerea lucrătorilor ogoarelor la mișcare. Ridicând această problemă, socialiștii români au meritul istoric de a fi subliniat, pentru prima oară la o reuniune internațională, însemnătatea atragerii țărănimii în partidul clasei muncitoare, pentru victoria socialismului.

Un moment de mare însemnătate pentru istoria și destinele mișcării muncitorești și socialiste din România l-a reprezentat crearea, în 1893, a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, pe baza principiilor socialismului științific, partid care a ridicat pe

o treaptă superioară lupta clasei muncitoare, a sporit rolul ei în întreaga dezvoltare social-economică a țării²⁴.

Socialiștii români au avut în vedere, atunci când au elaborat programul, ca și în acțiunile de transpunere în fapt a prevederilor sale, condițiile și realitățile concrete ale societății românești, de dezvoltare istorică a țării. La sfârșitul programului se preciza că indiferent de deosebiri între social-democrația de la noi și cea din Occident, „deosebiri provocate de condițiile specifice ale țării noastre, esențialul, fondul este același”²⁵. Astfel, în expunerea de motive a programului P.S.D.M.R. din 1893 se preciza că „Tactica și lupta practică a social-democrației române trebuie să fie adaptate condițiilor speciale ale țării noastre”²⁶.

Crearea partidului politic al clasei muncitoare din țara noastră a ridicat pe o treaptă mai înaltă, superioară, vocația sa internaționalistă, exprimată printr-o multitudine de activități, participări și contribuții efective la problematica amplă și diversă cu care se confrunta proletariatul din întreaga lume, mișcarea socialistă internațională. „Întreținând legături strânse cu Engels și cu alți conducători ai proletariatului din Europa și de pe alte continente, Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România — se arată în Programul partidului — s-a remarcat, totodată, prin spiritul său de solidaritate internațională. El a dezvoltat colaborarea cu celelalte detașamente ale proletariatului, s-a făcut cunoscut prin participarea la activitatea organizației internaționale a muncitorilor, la congrese și întruniri socialiste și muncitorești internaționale, prin contribuția adusă la dezbaterile celor mai importante probleme ale mișcării muncitorești din perioada respectivă”²⁷.

O participare fructuoasă au avut socialiștii români la Congresul de la Zürich al Internaționalei a II-a, unde s-a expus, în Raportul delegației noastre, activitatea organizațiilor social-democratice din România între anii 1891—1893. Au fost prezentate: desfășurarea Congresului de constituire a P.S.D.M.R. din 31 martie/13 aprilie 1893 și programul care s-a adoptat. Și la acest Congres s-a atras atenția asupra particularităților problemei

agrară în România, deoarece „Condițiile de viață ale muncitorilor noștri și mai cu seamă ale țăranilor noștri se deosebesc într-atât de cele existente în Occident, încât forța tacticii noastre și revendicările înscrise în programul nostru agricol sînt și ele particulare țării noastre”²⁸. La Zürich, delegații români au protestat împotriva faptului că „În Transilvania, trei milioane de români sînt de fapt privați de orice drept politic și în imposibilitatea de a-și trimite un reprezentant în Cameră. Ei sînt supuși la necontenite vexațiuni din partea unei administrațiuni fără scrupule”²⁹. O asemenea poziție înaintată față de cauza luptei drepte, de eliberare națională a românilor din teritoriile aflate sub dominația străină va fi pentru mișcarea muncitorească și socialistă din România una din preocupările sale permanente și statornice în deceniile următoare, pînă la unirea Transilvaniei cu țara, cînd s-a înfiptuit statul național unitar român.

Timp de peste două decenii, de la constituirea Asociației generale a lucrătorilor din România (1872) și pînă la crearea P.S.D.M.R. (1893), legăturile stabilite între mișcarea muncitorească și socialistă din România și proletariatul din întreaga lume s-au manifestat printr-o varietate de forme: participarea la întruniri socialiste și muncitorești cu caracter internațional, la reuniuni ale unor organizații socialiste de peste hotare, contacte și colaborări directe cu militanți ai mișcării revoluționare și democratice dintr-o serie de țări, sărbătorirea, în fiecare an, a Comunei din Paris — cea dintîi revoluție proletară din lume — popularizarea, în presa socialistă și pe alte căi, a activității organizațiilor muncitorești din Europa și din alte părți ale mapamondului, sprijinirea, în multiple forme și modalități, a organizațiilor proletare din diverse state, aducerea unei contribuții creatoare, originale la îmbogățirea teoriei și practicii mișcării muncitorești internaționale, a tezaurului gândirii revoluționare mondiale³⁰.

Articol semnat de cercul „România Muncitoare” prin care socialiștii români își exprimă solidaritatea cu țărani răscolaiți la 1907

Participind și contribuind activ la dezbaterile unor probleme importante care se ridicau în fața mișcării muncitorești și socialiste internaționale, în deceniile de început ale secolului XX, socialiștii români, clasa muncitoare din țara noastră s-au afirmat ca factori consecvenți ai promovării principiilor înaintate ale socialismului științific în chestiuni esențiale care priveau activitatea și lupta proletariatului european și de pe alte continente.

La congresele Internaționalei a II-a, contribuția socialiștilor români s-a remarcat în direcția stabilirii tacticii mișcării socialiste internaționale în probleme care au constituit terenul unor dispute și controverse de principiu: lupta împotriva anarhismului, atitudinea față de război și lupta împotriva militarismului, problemele balcanică și colonială și altele.

Desen apărut în presa vremii ce redă acțiunea de solidarizare a muncitorilor cu țărani răsculați, în gara Pașcani

La Congresul de la Basel al Internaționalei a II-a (noiembrie 1912), în contextul izbucnirii primului război balcanic, prin care Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegru urmăreau eliberarea teritoriilor lor naționale de sub stăpînirea Imperiului otoman, socialiștii români au propus să fie întreprinse acțiuni care să permită încheierea unei păci cit mai juste pentru toate părțile aflate în conflict. În memoriul prezentat la Basel se arată că „... este o datorie a partidului socialist de a cere garanții pentru minoritățile naționale sub forma unei autonomii culturale și religioase. În același timp cu egalitatea politică a cetățenilor, trebuie cerută o egalitate politică a naționalităților considerate ca unități separate”³¹.

Partidul Social-Democrat din România, care a sesizat just caracterul imperialist al primului război mondial, s-a situat pe o poziție înaintată, principială, încă înainte de izbucnirea acestuia, în atît de disputatele și frămîntate probleme ale luptei antirăzboinice. În lucrarea *Război sau neutralitate*, C. Dobrogeanu-Gherea scria despre războiul izbucnit în iulie 1914, că acesta, imperialist în esență, se duce „...nu sub semnul reîntregirii statelor, ci sub semnul distrugerii și subjugării țărilor și popoarelor mici”. Muncitorimea din România s-a pronunțat consecvent pentru traducerea

în fapt a principiilor rezoluțiilor congreselor internaționale de la Stuttgart, Copenhaga și Basel în problema luptei împotriva războiului, a condamnării acestuia. În rezoluția Congresului de la Stuttgart (16–24 august 1907), cu privire la militarism și la conflictele internaționale se arăta „...că lupta împotriva militarismului nu poate fi despărțită de lupta de ansamblu împotriva capitalismului”³². În același timp, se argumenta adversitatea clasei muncitoare față de război: ea „...furnizează o mare parte a combatanților și care aduce cele mai multe sacrificii materiale, este dușmanul firesc al războaielor, întrucît ele contravin obiectivelor sale — crearea unui sistem economic pe baza concepției socialiste, care va traduce în viață solidaritatea popoarelor”³³. La Congresul de la Stuttgart a fost elaborată o rezoluție specială privind mișcarea agrară din România, problemă care a atras atenția lui Lenin, în sensul orientării mișcării socialiste pentru înțelegerea rolului revoluționar al luptelor țărănimii.

Cînd a izbucnit primul război mondial imperialist, majoritatea conducătorilor Internaționalei a II-a socialiste au sprijinit indirect burghezia în declanșarea conflagrației mondiale, deputații socialiști din parlamentele principalelor țări beligerante votînd creditele militare soli-

itate de guvernele respective. Printre partidele social-democrate care au condamnat războiul, dezaprobind astfel pe conducătorii Internaționalei a II-a, s-a numărat și Partidul Social-Democrat din România. Acesta și-a exprimat deschis poziția antirăzboinică într-un manifest al cărui conținut, din care reproducem unele pasaje, este semnificativ pentru ilustrarea fermă a atitudinii social-democrației române, împotriva războiului, pentru pace: „... imperialismul capitalist european amenință să prăvălească asupra Europei cea mai mare catastrofă ce s-a văzut vreodată pe pământ (...) Partidul Social-Democrat din România, reprezentant al clasei muncitoare, al proletariatului român, solidar cu toate partidele socialiste din lume, se ridică împotriva acestor uneltiri de războaie, se declară neseșurat de ideea de pace, singura binefăcătoare atât poporului român cât și omenirii întregi.

Jos războiul !...” ³⁴

Socialiștii români au meritul de a se fi situat în aripa de stînga a Internaționalei a II-a, contribuind la organizarea Conferinței de la Zimmerwald ³⁵ (Elveția, 5—8 septembrie 1915), unde au participat socialiștii internaționaliști (38 de delegați din 11 țări, printre care și România). De asemenea, situîndu-se pe linia strîngerii legăturilor internaționale, P.S.D.R. a inițiat Conferința socialistă interbalcanică, desfășurată la București, în iunie 1915.

Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a constituit și pentru muncitorimea din România prilejul de a-și exprima, „... în cadrul a numeroase manifestații și demonstrații de masă, solidaritatea cu proletariatul victorios din Rusia. Mii și mii de muncitori români care se aflau evacuați cu întreprinderile pe teri-

toriul Rusiei și mulți din prizonierii români, foști ostași în armata austro-ungară, au format batalioane revoluționare, unități militare, luptînd cu devotament și abnegație pentru cauza revoluției”. ³⁶

Formarea statului național unitar român în anul 1918 a însemnat, pentru reprezentanții clasei muncitoare din România, posibilitatea de a argumenta la diferite întruniri și reuniuni internaționale justetea înfăptuirilor istorice ale poporului nostru, legitimitatea României întregite. Astfel, la Conferința de pace de la Paris, Ion Flueraș, fruntaș al mișcării socialiste din Transilvania, a prezentat „Declarația Partidului Socialist și a Uniunii sindicale din România”, document în care se aprecia aprofundat, în spiritul socialismului științific, lupta de eliberare națională precum și adeziu-

Programul P.S.D.R. din anul 1910

nea proletariatului român la unirea tuturor provinciilor românești. În acest document se arăta că „...partidele socialiste internaționale au fost și sînt apărătorul cel mai hotărît al emancipării națiunilor subjugate și revendicările acestora au găsit totdeauna în socialism un punct de sprijin”²⁷. Și alți reprezentanți ai mișcării muncitorești și socialiste de la noi, ca Emil Isac și Enea Grapini, au expus motivele pentru care partidul socialiștilor români a aderat la principiul unirii tuturor românilor într-un singur stat, editînd, la Haga și la Berna, în 1919, un manifest care se referea la problema minorităților naționale din România întregită. Documentul sublinia că „Orice act al partidului socialist împotriva voinței unanime a poporului român de a se uni într-un singur stat ar fi contrar spiritului revoluționar al epocii și voinței unanime a poporului”²⁸.

În răstimpul de la constituirea P.S.D.M.R. și pînă la crearea Partidului Comunist Român, în mai 1921, socialiștii români, conducători ai mișcării muncitorești, s-au manifestat în mod unitar în cadrul unor diferite și numeroase reuniuni și congrese internaționale, exprimînd un punct de vedere al întregii mișcări muncitorești și socialiste din țara noastră, situîndu-se pe poziții avansate în problemele cele mai actuale și stringente ale vremii.

Rolul și locul mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră privesc prin contribuția activă și originală a acesteia, raportată la dimensiunile istorice ale epocii, din punctul de vedere al însemnătății fenomenelor și evenimentelor care au fost specifice mișcării muncitorești și socialiste internaționale, se constituie, în perspectiva timpului, într-o solidă fundație a unor luminoase și înaintate tradiții de luptă revoluționare, democratice și progresiste.

Problematica de idei a temei în discuție presupune, din punct de vedere al tratării muzeografice, o abordare multilaterală, care se înscrie în munca personalului de specialitate pentru realizarea

cerințelor și exigențelor impuse de activitatea de depistare a unor mărturii documentare, de valorificare expozițională și publicistică a acestora, în îndrumarea grupurilor de vizitatori și de organizare și desfășurare a unor acțiuni cultural-educative, la sediul instituției și în afara acesteia.

În secția de istorie modernă a Muzeului de Istorie al R. S. României, obiectele muzeistice care se încadrează la tema privind locul și rolul mișcării muncitorești și socialiste din România în contextul similar internațional sînt expuse la sălile intitulate: „Cucerirea independenței naționale a României, 1877 — 1878”, „România după cucerirea independenței de stat” și „România în anii 1914 — 1918”. Alte exponate muzeistice care corespund tematic aceleiași probleme se găsesc în depozitul instituției și se introduc treptat în expunere. Obiectele respective se grupează în trei categorii distincte: 1. Tipărituri și manuscrise (originale și facsimile); 2. Fotografii originale; 3. Obiecte tridimensionale.

În prima categorie, o serie de exponate reflectă etape, stadii ale mișcării muncitorești și socialiste din România, contribuții ale socialiștilor români la soluționarea unor probleme specifice procesului de dezvoltare a mișcării din țara noastră, momente de seamă din istoria mișcării muncitorești sau referitoare la evenimente deosebite ale vieții internaționale. Printre acestea amintim: scrisoarea doctorului Eugen Lupu adresată socialiștilor ieșeni, document care, în partea sa finală, cuprinde programul cercurilor revoluționare din Iași și București, de fapt, prima Declarație de principii și de organizare a unui partid socialist în România și cu primul său Prospect de program, în care erau menționate: I. Starea actuală a societății în Europa și starea actuală a societății în România; II. Felurite partide ale societății actuale; III. Concluziune la cele de mai sus; „Dacia viitoare”, anul I, nr. 3, 1883, revistă a socialiștilor români, tipărită la Paris și Bruxelles, în paginile căreia au fost dezbătute, în spiritul socialismului științific, realități economice, sociale și politice românești. În articolul „Patriotism și socialism” se

sublinia că „Socialismul (...) iubește pe asupriții din țara lui și nu urăște și nici nu seamănă vrabă între ei și asupriții altor țări”; ziarul „Munca”, anul XIII, nr. 43 din 13 decembrie 1892, cu Proiectul de program al P.S.D.M.R. În articolul *Programul*, scris la Ploiești, de Anton Bacalbașa, se preciza: „Ca chestiune de tactică și de cerințe practice, social-democrația are în vedere condițiunile speciale ale țării în care trăiește”; manifeste ale cercului „România muncitoare”, editate cu prilejul zilei de 1 Mai din anii 1904 și 1915. În *Manifestul din 1904* se sublinia: „Ziua de 1 Mai este momentul când clasa muncitoare își arată puterea crescândă în contra societății capitaliste. Ceea ce deosebește această sărbătoare de toate celelalte este faptul că ea cheamă la viață toată omenirea fără deosebire de sexe, religie și naționalitate. Ce sentiment mai umanitar și mai sfânt dacă voiți, decât acela de a voi binele și fericirea omenirii”; lucrarea lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Război sau neutralitate*, București, 1914, în cuprinsul căreia remarcabilul gânditor socialist milita pentru neutralitatea țării, analizând totodată și eventualitatea intrării în război, a României, de o parte sau de alta a celor două tabere beligerante; lucrări scrise de socialiștii români în paginile cărora s-a făcut simțit protestul mișcării socialiste împotriva războiului mondial imperialist: Dr. Ottoi Călin, *Social-democrația și războiul*, București, 1915, Mihail Gheorghiu-Bujor, *Războiul european și social-democrația*, București, 1914— ambele apărute în Cercul de editură socialistă.

Alte mărturii documentare amintesc prezența și participarea unor socialiști români la manifestări internaționale: legitimația de delegat la Congresul Internaționalei Socialiste de la Paris (1889), care a aparținut lui Dimitrie Voinov; Scrisoarea Uniunii generale a sindicatelor muncitorești din Bulgaria, prin care Comisia generală a sindicatelor muncitorești din România era invitată să trimită o delegație la cel de-al VII-lea Congres al sindicatelor muncitorești bulgare, desfășurat în 1910, în zilele de 14/27, 15/28 și

16/29 iulie; o carte poștală ilustrată (neuitată) adresată lui C. Graur, la Viena, de către un grup de militanți ai mișcării socialiste din România, aflați în Bulgaria la o manifestare socialistă interbalcanică. Textul *Trăiască social-democrația internațională* era urmat de semnăturile lui I. C. Frimu, M. Gheorghiu-Bujor, Cristian Racovski, C. Popovici și I. Stoiculescu.

Un deosebit interes documentar îl prezintă exponatele care semnalează personalitatea și activitatea întemeietorilor socialismului științific, ale altor militanți de seamă ai mișcării muncitorești internaționale, în paginile unor organe de presă românești. Sint expuse, astfel, revista „Familia” din 19/31 decembrie 1871, condusă de Iosif Vulcan, în care s-a publicat un amplu articol despre Internaționala I și Karl Marx, primul material apărut în presa din țara noastră în care se fac referiri la viața și opera lui Marx; articolul din ziarul „Mișcarea socială” (6 aprilie 1897), în care pentru prima oară în presa din România se menționa numele și activitatea revoluționară a lui V. I. Lenin (Ulianoff); articolul publicat în ziarul „Lupta”, organul P.S.D. din Bucovina (nr. 1, din 26/13 aprilie 1908) referitor la activitatea lui Karl Marx.

Unele din materialele expuse reflectă poziții de solidaritate internaționalistă a clasei muncitoare și mișcării socialiste din România: gazeta „Jos despotismul”, din 27 ianuarie 1905, editată de cercul socialist „România muncitoare” din București, în paginile căreia au fost condamnate crimele săvârșite de țarism împotriva revoluției declanșată în Rusia, în ianuarie 1905, exprimind atitudinea de solidaritate internaționalistă a mișcării noastre muncitorești; pagină din organul de presă al Partidului clasei muncitoare din România, în care sint tipărite „Declarația de principii a Federației muncitorești social-democrate din Balcani” și dezbaterile din cea de-a treia zi a celei de a doua Conferințe socialiste interbalcanice ținută la București (6—8 iulie 1915), reuniune convocată din inițiativa P.S.D.R., care a condamnat războiul imperialist și a chemat masele muncitoare la lupta pentru independență și

suveranitate a statelor balcanice. Tot în categoria tipăriturilor, de un real interes documentar sînt două cărți din biblioteca lui C. Dobrogeanu-Gherea, cu adnotările personale ale acestuia: *Capitalul* de K. Marx, apărut la Stuttgart în 1914 și lucrarea lui M. Gyuon, *Esquisse d'une morale. Sans obligation ni sanction*, Paris, 1885; o lucrare a lui Paul Lafargue, *La propriété. Origine et évolution. Thèse communiste*, Paris, 1895, volum cu o dedicație a autorului pentru socialistul George Diamandi.

În categoria fotografiilor originale sînt de remarcat chipurile unor participanți la lupta comunarilor francezi: medicii Ioan Cernătescu și Alexandru Cociu³⁹.

Și obiectele tridimensionale, mai puține ca număr, datorită rarității lor — avem în vedere o perioadă istorică ale cărei începuturi depășesc un secol — sau încă neidentificate la virtualii posesori, se integrează în mod firesc temei respective. Sînt de remarcat, din această categorie, piese muzeistice care amintesc prezența marinarilor potemkiniști în România: o baionetă, panglici de la bereta unui fost marinar revoluționar de pe cuirasatul „Potemkin”, o casetă care a aparținut unui membru al echipajului, diapozitive cu imagini de la sosirea navei „Potemkin” în portul Constanța și debarcarea marinarilor în ziua de 5 iunie 1906, bustul lui Karl Marx, realizat în anul 1919 de sculptorul Spiridon Georgescu ș.a.

Tema în discuție reprezintă un capitol important din istoria României și, de aceea, obligația muzeografului de a participa la depistarea unor mărturii documentare posibile să intre în patrimoniul muzeului, pe calea achizițiilor sau a donațiilor, este actuală și permanentă. Eforturile în această direcție trebuie canalizate spre identificarea acelor persoane ai căror antecesorii au fost apropiați prin legături de rudenie sau de altă natură cu militanții ai mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră.

Se ridică și unele probleme cu privire la eficiența îndrumării publicului vizitator. Pentru adulți, ghidajul trebuie orientat în direcția sublinierii acelor

aspecte esențiale ale mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră, încadrate în contextul internațional al epocii, prin punctarea celor mai semnificative documente și, eventual, prin lectura unor texte din documente programatice sau lucrări de referință ale temei respective. Dificultăți apar la îndrumarea unor grupuri de elevi de la clasele mici (I—IV), cîteodată și de la cursul gimnazial, care receptează mai greu, sau nu înțeleg pe deplin noțiuni și concepte politice, economice, sociale. În asemenea situații, explicațiile muzeografului trebuie să fie clare, simple, dar nu simpliste, atenția grupului urmînd să fie mai mult cantonată asupra semnificației obiectelor tridimensionale.

Oricum, valențele instructiv-educative ale temei oferă muzeografului o arie largă de desfășurare a posibilităților sale de expunere, de transmitere a conținutului bogat în idei, într-o formă de prezentare accesibilă și convingătoare, menită să demonstreze cu succes că mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră, în intervalul de timp amintit, s-a situat în epocă la un nivel superior de organizare, aplicînd original și creator principiile socialismului științific la realitățile românești, ocupînd un loc de frunte în cadrul mișcării muncitorești și socialiste internaționale.

NOTE

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura Politică, București, 1975, p. 35

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, Editura Politică, București, 1973, p. 221.

³ Nicolae Raug, *Contribuții ale gândirii social-politice românești de la 1848 în contextul afirmării socialismului științific pe plan internațional*, în „Anale de istorie”, anul XXIV, nr. 1, 1978, p. 127

⁴ Augustin Deac, *Etape ale procesului de răspîndire și însușire a socialismului științific în mișcarea muncitorească și socialistă din România pînă în anul 1893*, în „Revista de istorie”, tom 30, nr. 5, mai 1977, p. 914

⁵ Ibidem

⁶ Marin Badea, *Pătrunderea și răspîndirea marxismului în România în „Era socialistă”*, anul LIV, nr. 1/1979, 5 ianuarie, p. 28

⁷ D. Hurezeanu, *Răspîndirea ideilor „Capitalului” în România și influența lor asupra mișcării muncitorești la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, în

„Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.”, nr. 3/1967, p. 96

⁸ „Începuturile mișcării muncitorești din România. Activitatea partidului politic al clasei muncitoare până în primele decenii ale secolului al XX-lea”, în „Anale de istorie”, anul XXIV, 6, 1978, p. 140

⁹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România*, prezentată la Congresul educației politice și culturii socialiste, 2 iunie 1976, Editura Politică, București, 1976, p. 17

¹⁰ *Programul Partidului Comunist Român...*, p. 34—35

¹¹ „Începuturile mișcării muncitorești din România...”, în „Anale de istorie”, anul XXIV, 6, 1978, p. 140

¹² Augustin Deac, *Mișcarea muncitorească și socialistă — expontentă a intereselor fundamentale ale poporului român*, în „Revista de istorie” tom 29, nr. 8, august 1976, p. 1116

¹³ „Solidaritatea revoluționară a mișcării muncitorești din România cu mișcarea muncitorească internațională (1872—1893)”, în „Anale de istorie”, anul XXVI, 5, 1980, p. 70.

¹⁴ „Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România (1821—1878)”, Editura Politică, București, 1971, p. 641

¹⁵ Marian Stroia, *Friedrich Engels și mișcările socialiste din sud-estul și răsăritul Europei*, în „Revista de istorie”, tom 28, 1975, nr. 9, p. 1354

¹⁶ „Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1879—1892”, Editura Politică, București, 1973, p. 14.

¹⁷ Ion Iacov, *Primul program marxist al mișcării muncitorești și socialiste din România*, în „Anale de istorie”, anul XXII, nr. 3, 1976, p. 25.

¹⁸ „Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1879—1892”, Editura Politică, București, 1973, p. 332

¹⁹ „Friedrich Engels în publicistica română”, București, 1970, p. 35

²⁰ „Documente din istoria mișcării muncitorești din România (1879—1892)”, Editura Politică, București, 1973, p. 619

²¹ „Solidaritatea revoluționară a mișcării muncitorești din România”... p. 72

²² „Documente din istoria mișcării muncitorești din România (1879—1892)”, p. 726

²³ Marin Badea, *Karl Marx și istoria. Contribuția Partidului Comunist Român la dezvoltarea creatorie a teoriei marxiste cu privire la istoria ca știință (160 de ani de la nașterea lui Karl Marx)*, în „Revista de istorie”, tom 31, nr. 5, mai 1978, p. 739.

²⁴ *Programul Partidului Comunist Român...*, p. 35

²⁵ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România, 1918—1921*, Editura Politică, București, 1976, p. 316

²⁶ „Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1893—1900”, Editura Politică, București, 1969, p. 18

²⁷ *Programul Partidului Comunist Român...*, p. 36

²⁸ „Culegere de texte pentru istoria universală. Epoca modernă, Vol. II. 1848—1918, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974, p. 195,

²⁹ Ibidem, p. 194

³⁰ „Solidaritatea revoluționară a mișcării muncitorești din România...”, p. 69

³¹ „Culegere de texte...”, p. 198

³² Ibidem, p. 268

³³ Ibidem, p. 269

³⁴ Ibidem, p. 323

³⁵ Ibidem, p. 326—327

³⁶ Nicolae Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, Editura Politică, București, 1966, p. 22.

³⁷ Augustin Deac, *Activitatea pe plan internațional a reprezentanților muncitorimii române pentru recunoașterea desăvârșirii statului național unitar român (1919—1920)*, în „Anale de istorie”, anul XXV, nr. 4, 1979, p. 61

³⁸ Ibidem, p. 71.

³⁹ Mircea Dumitriu, *O fotografie inedită a medicului Ioan Cernătescu, participant la Comuna din Paris* în „Revista Muzeelor și Monumentelor—” Muzeu, nr. 3/1974, p. 40; *Alexandru Cocu comunistul*, în „Magazin istoric”, anul X, nr. 3 (108), martie 1976, p. 33.

RÉSUMÉ

D'une importance particulière dans l'histoire de notre pays, la période d'affirmation et de maturation du mouvement ouvrier et socialiste de Roumanie dans la seconde moitié du siècle passé et au début du XX-e siècle représente, sous de multiples aspects, des directions et des caractéristiques qui lui confèrent, sous le rapport de sa participation sur le plan du mouvement ouvrier et socialiste interna-

tional des notes et des traits originaux qui expriment de manière dialectique le reflet du particulier dans et par le général.

On souligne quelques moments qui illustrent le thème énoncé ainsi que les possibilités à la disposition d'un musée — en ce cas le Musée d'Histoire de la R.S. de Roumanie — pour traiter ce thème par des moyens spécifiques.

MEȘTEȘUGURI ȚĂRĂNEȘTI DIN CÎMPIA MUNTENIEI DE VEST (II)

Prelucrarea lînii, pieilor și a fibrelor vegetale

MARIA BĂTCĂ

Spre sfîrșitul evului mediu, îndeletniciri casnice ca torsul, țesutul, prelucrarea pieilor și a blănurilor devin tot mai mult meserii de-sine-stătătoare, pe temelia lor dezvoltîndu-se apoi munca de tip capitalist, prestată la domiciliu, manufactura și chiar fabrica. Cunoscînd o perioadă de dezvoltare în prima parte a secolului al XIX-lea, aceste meșteșuguri țărănești creează o adevărată „artă națională”, prin autenticitatea și valoarea artistică a obiectelor prelucrate manual.

Mavrodinul devenise, la mijlocul secolului al XIX-lea, tirgul specializat în vînzarea lînii „birsană” și a produselor adiacente.

Marile cantități de blănuri și piei provenite de la zahanale au determinat dez-

dică un cartier al tăbăcarilor pe malul riului Vedea.

Tot în apropierea riului Vedea se înființează, cam în aceeași perioadă, și zahanaua orașului Alexandria. La 30 ianuarie 1839, Hagi Ianu se obliga față de Epitropia orașului, printr-un „înscris”, să deschidă o zahana pe malul riului Vedea. Un an mai tîrziu, la 1 februarie 1840, „chibzuindu-se de către obștea acestui obștesc oraș că este trebuință a avea și zahanale...”, Hagi Ianu obținea acest drept¹. Numele său îl întilnim printre numele altor proprietari de zahanale, în catagrafia întocmită în anul 1841. Din această catagrafie asupra zahanalelor existente în arie aflăm localitățile, precum și numele proprietarilor care le dețineau²:

Dobroțești
Tirgul Mavrodin
Tirgul Ruși de Vede
Orașul Alexandria

Bragadiru
Zimnicelile

— proprietar — Clucereasa Catinca Berindoaica din București
— proprietar — Prințul Obrenovici din București
— proprietar — Postelnic Burcă Deamand din București
— proprietar — Toncea Pașaliu și Todorcea Hagi Ianu din Alexandria
— proprietar — Doamna Eufrosina Ghica
— proprietar — Triandafil Paciurea

voltarea în orașe ca și în satele din aria cercetată a meșteșugurilor legate de prelucrarea acestor produse. La Alexandria, imediat după întemeierea orașului, se ri-

Trei ani mai tîrziu, o altă catagrafie asupra zahanalelor este mult mai completă, menționînd localitățile, numărul animalelor tăiate și cantitățile de seu și cerviș, măsurate în ocale³:

Localități	Numărul animalelor tăiate				Cantități rezultate (ocale)	
	bivolii	vaci	capre (țapi)	oi (berbeci)	seu	cerviș
Doagele	—	—	—	2 904	12 534	—
Ionști	—	—	—	600	2 400	—
Ruși de Vede	240	—	—	6 310	34 550	3 000
Mavrodinul	—	—	—	579	2 860	—
Zimnica	2 176	—	—	—	34 040	51 470
Alexandria	4 395	—	—	1 357	66 963	119 053

Din analiza acestei situații reiese faptul că trei zahanale (Doagele, Ionești, Mavrodinul) erau profilate numai pe ovine, Zimnicea numai pe bivoli, iar Roșiori de Vede și Alexandria aveau la acea dată zahanale mixte, specializate în tăierea bivoliilor și a oilor, Roșiori de Vede deținând locul întâi în privința numărului de oi tăiate, iar Alexandria locul întâi în ceea ce privește numărul bivoliilor sacrificați și a marilor cantități de seu și cervizi obținute.

Până a nu se despăduri cimpia, exista aici foarte multă „scumpie” — un arbust cu flori verzi-gălbui, a cărui scoarță conținea substanțe tanante folosite la tăbăcitură. De aici se aprovizionau cu scumpie și tabacii din București.

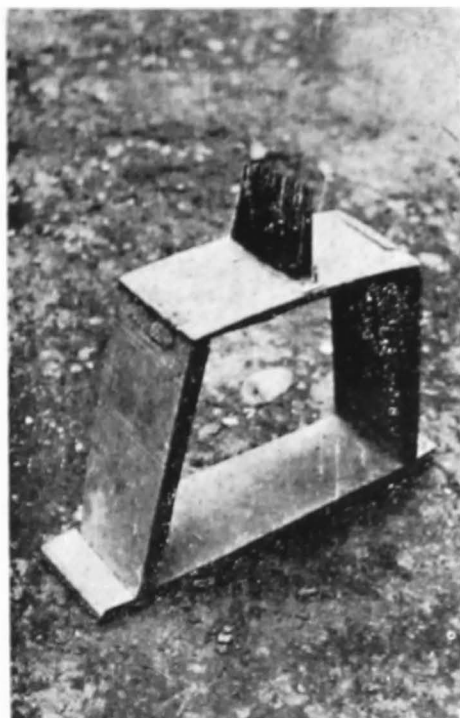
Alături de tăbăcarii apar și la Alexandria numeroși cizmari, curelari și cojocari.

În anul 1887, numărul cojocarilor din Alexandria era foarte mare, ajungând la 83 de meseriași, cifră depășită doar de cea a cizmarilor (127).

Din aceeași branșă a îmbrăcăminteii mai făceau parte 36 abagii, 22 bogasieri, 8 croitori și 6 boiangii (total 282 meseriași) ⁴.

Pe locul doi se situa orașul Turnu Măgurele cu 253 de meseriași, grupați în anul 1891 pe următoarele meserii: 45 cojocari, 60 cizmari, 35 abagii, 40 croitori, 60 zăbunari, 3 boiangii, 1 pălărier, 1 căciular și 3 curelari ⁵.

Analizând cele două statistici, constatăm o mai mare diferențiere a meseriilor la Turnu Măgurele, unde apar patru meșteșuguri în plus față de Alexandria (zăbunari, curelari, căciular și pălărier) și unul în minus, cel al bogasierilor. Numărul de cinci ori mai mare al croitorilor din Turnu Măgurele ne face să credem că aici bogasierii s-au declarat tot croitori. Un astfel de precedent se crease deja în anul 1831, când croitorii din Rușii de Vede s-au plins visteriei că bogasierii din oraș s-au declarat și ei croitori, făcându-le concurență. Bogasierii coseau și vindeau haine noi, dar nu răspundeau alături de croitori atunci când era vorba de anumite „beilicuri”, argumentând că ei sînt bogasieri ⁶.

Darac

Până la începutul secolului al XX-lea, meșteșugarii din Turnu Măgurele ajunseseră să cuprindă 32 de meserii împărțite din 1903 în două corporații: cea a mecanicilor, croitorilor, bărbierilor și timplarilor (cu 22 de meserii) și alta a cizmarilor, cojocarilor și curelarilor (cu 10 meserii) ⁷.

Comunele rurale aveau la rîndul lor un număr de meșteșugari localnici. La Măgura, de exemplu, din chestionarul aplicat cu ocazia expoziției generale române din 1906, aflăm faptul că erau 13 meșteșugari și anume: 1 morar, 1 brutar, 1 dogar, 1 rotar, 1 cizmar, 2 croitorese și cite 2 abagii, croitori, cojocar ⁸.

La începutul secolului nostru, cojocarii foloseau pentru prelucrarea pieilor și a blănurilor de oaie, miel, capră și vulpe o serie de procedee arhaice. Astfel, argăsitul se făcea cu tărițe de griu, apă și sare și mai rar cu zer și tărițe. Apa de var era folosită pentru obține-

Virtelniță

rea meșinei, cu ajutorul ei înlăturându-se lina. Durata argăsirii varia între 9—12 zile. Tăbăciul se efectua mai rar în sate. De obicei, tăbăcarii lucrau la orașe. Pentru tăbăcit se utilizau: scoarță de stejar sau anin și praf de var (în nord-vestul ariei) sau coajă de stejar, piatră acră și crom (în sud).

Uneltele întrebuintate la prelucrarea pieilor erau: gripca de fier, cu miner de lemn, cu ajutorul căreia se smulgea carnea; după argăsire se utiliza pentru curățatul pieilor o unealtă numită „coltuc” (un lemn cu două crăci sau în alte localități un miner de lemn, cu un fier drept, prevăzut în capăt cu un crăcan de lemn). Alte unelte folosite erau jugul de curățat piei, numit în termeni locali „meliță”, foarfecele, acele și degetarul de cojoacărie.

Cojoacele și pieptarele se coseau cu mina, folosindu-se și tipare cu anumite motive ornamentale. Pentru decorarea a-

cestor piese se utilizau găetanele, tăieturi și împletituri din fișii de piele (irhă), cusături cu lână, lincă, iar mai târziu cu bumbăcel și mătase colorată, bumbă din piele, ciucuri de lână roșii, garnituri din alte calități de blană și meșina „tas-maua” vopsită în diverse culori.

Pe măsura ieșirii din uz a portului popular autentic, categoria de meșteșugari specializată în confecționarea unor piese componente ale costumului tradițional, din care făceau parte cojocarii, abagii, zăbunarii, opincarii, își restringe treptat sfera de activitate.

Așezarea satelor de-a lungul apelor cu desigur bogate de răchită, salcie și cu bălți de papură și trestie a favorizat practicarea împletitului fibrelor vegetale. Aceste materii prime au fost prelucrate de locuitori obținându-se o gamă largă de obiecte ușoare, practice, investite și cu calități plastice.

Arta împletiturilor, care precede ca vechime pe cea a țesutului, cit și pe cea a ceramicii, a fost folosită în construcția locuințelor, a învelitorilor de case, a acareturilor, a gardurilor, cit și pentru confecționarea unor obiecte de uz gospodăresc.

Gama obiectelor împletite din nuiele și papură era deosebit de bogată, ea răspunzând unei multitudini de nevoi legate de ocupațiile locuitorilor: pescuitul, viticultura, păstoritul, agricultura și apicultura. Astfel, majoritatea uneltelor folosite de pescari, „leasa”, „virșa”, „coșul orb cu girlici”, „coșul cu coadă”, „coșul fără fund”, se realizau din nuiele împletite. Din îngrădituri de stuf sau nuiele se construiau, de asemenea, „cotețele” și „gardurile” așezate în zigzag în bălți.

Culesul strugurilor se efectua cu ajutorul coșurilor de diferite mărimi, împletite din nuiele.

În regiunea de baltă, adăpostul pentru cioban, „surla”, era construit din trestie. Tirlele erau împrejmuite cu gratii din nuiele.

O serie de unelte, cum ar fi grapa de mărăcini folosită pentru mărunțitul și netezitul pământului, ca și „cușca” pentru bătut porumbul, se realizau din nuiele împletite.

La războiul de țesut

În apicultură, stupii arhaici, cunoscuți sub numele de „tirne”, se confecționau din papură sau nuiiele împletite și lipite cu lut, avînd o formă cilindrică.

Unele construcții anexe cum ar fi „coșarele” și „pătulele” pentru depozitat porumbul se construiau din nuiiele.

Nu lipsea din nici o gospodărie țărănească tradițională „coșarca” împletită din nuiiele, pentru păstrat mămăliga sau piinea.

Din nuiiele, papură și răchită se confecționau o serie de coșuri de diferite forme și dimensiuni pentru dus mincarea la cîmp și pentru transportul diferitelor produse: coșnițe cu o toartă mare, semi-circulară; coșuri mari cu două toarte, denumite „ginjuri”, „papornițe” cu două, patru și chiar șase toarte, utilizate pentru transportul peștilor mari de Dunăre, cît și coșuri pentru căruțe cunoscute sub numele de „coșere” sau „scoarțe”. Din nuiiele de răchită se confecționau coșurile pentru cules porumbul. Decorul la

Cojoc cu cini

Pieptar cu „coscaie”

Virtelniță și „cicric”
(ciacric)

asemenea coșuri consta dintr-un briu răsucit în formă de fringhie, amplasat pe margine și în treimea superioară.

„Gratia” sau „Jesa”, instalație rudimentară folosită pentru baterea țesăturilor groase de lână, era împletită din nuiele de salcie sau de răchită.

Rogojinăritul, avînd ca materie primă papura și ca unelte virtelnița de răsucit și războiul de țesut vertical, extrem de simple, a cunoscut o mare dezvoltare, fiind pentru satele dunărene un meșteșug secundar aducător de venituri suplimentare. Folosite pe paturile din pămînt bătut sau pe cele din blăni ori pentru acoperirea podelelor, rogojinile au avut un rol important în organizarea interiorului locuinței țărănești tradiționale din zonele de cîmpie, precedînd toate piesele textile.

Se mai confecționau, în afară de rogojini și ștergătoare rotunde, cele două produse vinzîndu-se pe piața tirgurilor.

Materia primă, papura, se recolta vara, în lunile iulie-august, se usca apoi la umbră și se păstra legată în snopi pînă în anotimpul rece, cînd se curăța (îi se scotea „inima” sau „teul”). Pentru obținerea firului răsucit din papură se utiliza virtelnița.

Instalația pentru țesut era războiul vertical, format dintr-o ramă patruleteră de lemn, fixată pe două tălpi, și o spată constînd dintr-o scîndură groasă din lemn de stejar, prevăzută cu un șir de găuri amplasate la o distanță de 5 cm

una de alta. Pe rama patruleteră a războiului de țesut se forma urzeala din fire dispuse vertical, trecute prin orificiile spatelui, iar firele de băteală se introduceau manual, fiind bătute cu spata, din cînd în cînd, pentru îndesirea împletiturii.

Perpetuarea artei împletiturilor pînă în zilele noastre demonstrează viabilitatea acestui domeniu al artei populare care răspunde astăzi exigențelor omului modern, găsindu-și noi întrebunțări în universul lumii rurale și orășenești.

Un meșteșug cu o pondere mai mică în aria cercetată l-a constituit confecționarea materialelor de construcție din argilă. Prepararea argilei cuprindea mai multe operații: călcatul pămîntului cu picioarele; modelarea argilei cu mîna și cu tipare de lemn și arderea în cuptor. Se obținea astfel cărămidă mai subțire, utilizată pentru fabricarea sobelor oarbe, și cărămidă mai groasă, întrebunțată la construcții („temeiul” vetrei).

Meșteșugul confecționării instrumentelor muzicale a avut o pondere redusă. Dintre procedeele și tehnicile de lucru folosite de meșteri menționăm: tăierea, găurirea, strunjirea, înclieirea, crestarea, lustruirea și aplicarea unor metale pe lemn (inele).

Ca unelte se utilizau: „șicling” pentru curățat lemnul, burghiul de găurit sau sfredel-lingură și cușitul.

Gama instrumentelor muzicale confecționate de meșterii locali cuprindea flu-

ierele lucrate din lemn de frasin, prun, soc, cireș, vișin, cavalele, executate din esențe de prun, frasin și soc, și cîmpoale realizate din lemn de prun, piele de capră sau de oaie.

Desprînși, în majoritatea cazurilor, din industria casnică, meseriașii satelor își sporesc numărul spre mijlocul secolului trecut, pe măsura creșterii masive a populației rurale. În deceniile cinci—șase se observă o tendință de concentrare a meșteșugarilor în centrele urbane, în special în orașele libere Alexandria și Turnu Măgurele, care treptat își pierd caracterul semirural. Ca urmare a începuturilor de dezvoltare industrială capitalistă, în deceniile următoare, meșteșugarii se retrag la sate, unde găsesc condiții mai prielnice de exercitare a meseriilor tradiționale. Această deplasare de la oraș spre sat se accentuează după 1875, cînd piața românească este invadată de

mărfurile din Austro-Ungaria, în urma convenției vamale care stabilea un tarif vamal foarte scăzut pentru produsele industriale venite din această monarhie.

Comparînd numărul meșteșugarilor aflați la Alexandria în 1860 (932) cu cel din 1901 (342), constatăm că el s-a diminuat cu peste 63%.

O situație statistică privind numărul atelierelor din orașul Alexandria, alcătuită la 12 martie 1902⁹, ne oferă date bogate despre categoriile de meșteșugari, numărul atelierelor dotate cu mașini manuale și valoarea anuală a producției. Coroborînd aceste date cu o altă statistică, din același an, referitoare la numărul meseriașilor din Alexandria (patroni, maeștri, calfe și ucenici)¹⁰, putem avea o imagine completă a situației meșteșugarilor din cel mai mare oraș al ariei, la începutul secolului al XX-lea:

Felul meseriilor	Numărul atelierelor	Numărul atelierelor care au mașini manuale	Valoarea anuală a producției	Patroni	Maeștri	Calfe	Ucenici
Abagii	9	—	15 000	9	9	26	14
Blănari și cojoari	20	—	3 000	20	20	45	35
Cizmari	29	29	30 000	29	29	93	85
Croitori	19	19	25 000	19	19	101	48
Dogari sau butnari	10	—	5 000	8	8	10	10
Fierari	25	2	3 500	25	25	35	20
Rotari	10	6	6 000	10	10	10	20
Timplari de mobile	3	2	5 000	4	4	8	10
Tinichigii	5	—	4 000	5	5	7	4
Tipografi	2	2	9 000	2	2	2	4

Analizînd această statistică, observăm că cea mai ridicată cifră de afaceri și cel mai mare număr de ateliere, avînd în medie fiecare cîte 3 calfe și 3 ucenici, le deținea breasla cizmarilor. Pe locul al doilea se situau croitorii, urmați de abagii, în privința cifrelor de afaceri, și de fierari, în ceea ce privește numărul atelierelor. Statistica nu cuprinde toate meseriile ce se practicau la acea dată în orașul Alexandria, ci doar principalele zece meșteșuguri.

Inființarea corporațiilor la 1902 și aplicarea legii de „protecțiune a meseriilor” marcau sfîrșitul artizanatului ca sistem industrial dominant, meșteșugarii deve-

nind tot mai mult meseriași proletariizați, aserviți patronilor de mari ateliere, manufacturi și fabrici, sau renunțînd la meserie, așa cum reiese din răspunsul dat de subiecții anchetați la Zimnicea cu ocazia aplicării chestionarului din 1906: „*Ar fi fost pînă la 40 de meseriași dar, datorită formalităților ce li s-au pretins de corporații au renunțat la meserii*”.

La începutul deceniului trei, cînd industria românească nu se refăcuse încă după distrugerile războiului, un însemnat număr de meseriași putea fi întîlnit în comunele mari ale zonei. La Pietroșani, de pildă, în anul 1922, existau 50 de meseriași: 5 timplari, 8 fierari, 2 dogari, 2

Statistica breslelor	după	Ilie Catalina —	Numărul atelierelor
Croitori	— 325	Ateliere de croitorie	— 46
Croitoarese	— 80	Ateliere de cizmărie	— 51
Cizmari	— 280	Ateliere de timpłarie	— 18
Timpłari	— 72	Brutării	— 8
Brutari	— 40	—	—
Zidari	— 97		
Total	894 meseriași		

Coș orb cu girlici

croitori, 5 croitoarese, 9 rotari, 6 cizmari, 4 cojocari, 5 căldărari, 1 plăpumar și 3 mecanici¹².

În același timp, în orașe se accentuează fenomenul de proletarizare a meseriașilor ce se concentrează în mari ateliere, proces pe care-l putem evidenția comparând statistica breslașilor pe anul 1935 din orașul Alexandria¹³ cu informațiile date de Ilie Catalina¹⁴, pentru aceeași perioadă. În legătură cu numărul atelierelor din oraș vezi tabelul de mai sus.

În statistica breslelor mai sînt menționate 27 meserii, însumînd 309 meșteșugari.

Din informațiile referitoare la atelierelor existente în anul 1935 le selectăm doar pe cele legate de meșteșugurile tradiționale: 30 ateliere de fierărie, 3 de tinichigerie, 7 de boiangerie, 8 de cojocărie, 7 tăbăcării, 5 de curelărie, 4 de abagerie, 10 de rotărie, 20 de dogărie, 2 de confecționat luminări și 3 de căldărari.

Unele meșteșuguri au fost omise din statistica breslașilor, altele din enumerarea lui Ilie Catalina și multe altele din

ambele izvoare. Pentru satisfacerea cerințelor consumatorilor din mediul rural, continuau să lucreze, alături de cei 1203 înscrși în statistici¹⁵, numeroși meseriași, avînd de înfruntat concurența din ce în ce mai puternică a industriei.

Instaurarea relațiilor de tip capitalist în orașe, precum și pătrunderea masivă a mărfurilor manufacturate și industriale de proveniență central-europeană au determinat refluxul meșterilor reprezentativi pentru meșteșugurile tradiționale de la oraș spre sat, îngroșînd numărul meșteșugarilor locali sezonieri care-și practicau meseria ca ocupație complementară între muncile agricole de vîrf.

NOTE

¹ Arhivele Statului Teleorman, Fond Primăria orașului Alexandria, 1840, dosar 17, fila 9, cf. „Documente privind istoria orașului Alexandria...” p. 71—72

² „Documente privitoare la economia Țării Românești”, vol. II, p. 757

³ Ibidem, p. 836

⁴ Arhivele Statului Teleorman, Fond Primăria orașului Alexandria, 1887, dosar 306, fila 310—313

⁵ Aneta Ch. Milian, *Monografia orașului Turnu Măgurele*, 1941, p. 61

⁶ Vladimir Diculescu, *Bresle, negustori și meseriași în Țara Românească (1830—1848)*, Editura Academiei R.S.R., București, 1973, p. 130

⁷ Arhivele Statului Teleorman, *Anuarul, statistică și geografia județului Teleorman*, p. 9; Aneta Ch. Milian, *op. cit.*, p. 70

⁸ Arhivele Muzeului Răscoalei din 1907, Roșiori de Vede, 1906, dosar 12, fila 376.

⁹ Arhivele Statului Teleorman, Fond Primăria orașului Alexandria 1902, dosar 445, fila 21, cf. „Documente privind istoria orașului Alexandria...” p. 178.

¹⁰ Ibidem, fila 22

¹¹ Arhivele Muzeului Răscoalei din 1907, Roșiori de Vede, 1906, dosar 13, fila 312.

¹² Marius Constantinescu, Teodor Popescu, *Monografia comunei Pietroșani*, București, 1922, p. 27

¹³ „Alexandria, 100 de ani”, București, 1935, p. 148

¹⁴ Ilie Catalina, *op. cit.*, p. 148

¹⁵ „Alexandria, 100 de ani...”, p. 148.

Printre tinerii artiști plastici dornici să se implice responsabil și prin alte activități decît prin exercitarea profesiei la propulsarea și dezvoltarea mișcării artistice românești imediat după primul război mondial este și HORIA IGIROȘANU. Dacă nu s-a putut impune ca sculptor, cum aspira, în schimb s-a afirmat ca un factor dinamic, doar pentru cîteva ani, prin cîteva acțiuni, cu rezultate certe în viața cultural-artistică bucureșteană. În 1920 a militat, ca student, pentru condiții de studii mai democratice și de trai mai umane pentru studenții din învățămîntul artistic, fiind eliminat din Școala de belle-arte. Atunci, împreună cu ceilalți eliminați și cu cei ce s-au solidarizat cu ei, înființează „Asociația belle-arte”, care să le apere interesele profesionale și, cu sprijinul acesteia, pune imediat bazele „Academiei libere de pictură, sculptură și artă decorativă”, condusă de Arthur Verona, în calitate de director artistic, și de el, ca director administrativ. Datorită devotamentului său atașament pentru Academie și spiritului său organizatoric, instituția vizază mai bine de cinci ani, avînd statut oficializat de funcționare și o subvenție din partea statului. Cursurile ei serale erau frecventate în special de meseriași, funcționari, studenți și de toți aceia care purtau un interes pentru artă, iar lecțiile erau predate de un corp profesoral de elită: Arthur Verona, Jean A. Steiriadi, Ștefan Popescu, Gheorghe Petrașcu, Camil Ressu, Octav Roguski, Ion Jalea, prof. G. Murnu, Ion D. Ștefănescu, dr. Nicolae Duma.

În 1922 înființează, susținînd-o și material, revista de cultură și artă „Clipa”. Dorindu-se un factor diriguitor în artă,

a militat intransigent pentru promovarea unui specific național bazat pe tradiția autohtonă și pentru respingerea totală a curentelor avangardiste din literatură și artă, existente atunci în apus și pe care unii artiști tineri încercau să le transplanteze și la noi.

Atacurile campaniei lui furibunde se îndreaptă către promotorii artei cubiste — Marcel Iancu și M. H. Maxy —, cărora îl alătură pe Iosif Iser, pictorul, nu și desenatorul, ale cărui tablouri cu „iz expresionist”, folosind o gamă ternă de teruri, se îndepărtează de la coloritul și spiritul picturii românești tradiționale, așa cum au impus-o Grigorescu și Luchian.

În afară de idiosincrasia la arta cubistă, poziția lui critică este temperată și obiectivă față de creația celorlalți artiști, cu observații și analize corecte, echitabile. Pe un ton mai vehement și mai critic, dar cu deplină obiectivitate în ceea ce privește remarcile asupra valorii artistice, sînt cronicile cu privire la expozițiile artiștilor tineri, mai ales ale celor care se prezintă publicului la intervale scurte, din interes mercantil. Printre aceștia îl include pe Costin Petrescu, „pictorul milionar” și „antreprenor de artă” (14 octombrie 1923).

Poziția adoptată de majoritatea criticilor de a lăuda orice și oricum, Horia Igiroșanu o găsește dăunătoare nu numai pentru artiști, dar și pentru public, pe acesta dezorientîndu-l, în loc să-l instruiască, să-i ofere posibilitatea să discearnă și să aprecieze adevărata artă. Iată-i, în acest sens, părerea: „Și cum aproape fiecare pictor, sculptor și grupare artistică are criticul ei, cititorul nu poate afla decît că toți sînt mari, toți au talent, iar pro-

Francisc Lebtun (fotografie)

dusele lor, opere de artă. Așa, critica, în majoritatea ei, este mai mult decât favorabilă, atât tinerilor, cât și bătrînilor expozați. Acest fel improvizat și interesat de a pune în curent publicul nostru cu manifestările artistice aduce foarte mult rău și împiedică posibilitatea unei educații alese a maselor. Cînd cel din urmă neche-mat este tot atât de laudat ca și cel care merită o critică bună, atunci adevăratele și cinstitele cronici nu își mai ajung scopul"... „O expoziție trebuie să fie o etapă în viața unui artist... Expui ca să arăți ce poți, nu ca să vinzi" (Impresii cu prilejul ultimelor expoziții, în „Furtuna”, ianuarie 1923). Iată de ce Horia Igiroșanu îl critică vehement pe cronicarul plastic L.(contin) I(iescu) de la ziarul „Universul” pentru cronică excesiv de laudativă de prezentare a expoziției pictorului Scodreanu, „în schimbul primirii unui tablou” (21 octombrie 1923).

Pentru cronicar, Gh. Petrașcu cu „armonii perfecte” de culori, „e unul din fruntașii picturii contemporane alături de Verona, G. D. Mirea, Ștefan Popescu și Steriadi. Se va vorbi odată, în istoria artei românești, despre aceștia, cu un mare respect, ca fiind promotorii renașterii în pictura noastră” („Furtuna”, martie 1923). Iată-ne, puși în cunoștință de cauză, asu-

pra artiștilor pe care li socotește cei mai reprezentativi în pictura românească atunci și în viitor. Punerea laolaltă, pe aceeași treaptă valorică, a celor citați, o socotim acum nefondată. Însă la vremea respectivă, pentru multe generații de artiști, G. D. Mirea era un maestru respectat chiar și de ceilalți artiști alături de el. La rîndul său, Arthur Verona era apreciat de unanimitatea criticilor și amatorilor de artă ca cel mai ilustru urmaș, în peisaj, al lui Grigorescu. Un element în plus în aprecierea excesivă a acestuia din partea lui Horia Igiroșanu o constituie faptul că ocupa funcția de director artistic al „Academiei libere de pictură, sculptură și arte decorative”, al cărui director administrativ era el.

Pictorul cel mai vehement criticat, chiar mai mult decît cubiștii, este Iser, nu pentru că face o pictură lipsită de valoare, ci pentru că o serie de tineri tind să-l urmeze. Printre așa-ziși prozești, Horia Igiroșanu îl citează pe Lucian Grigorescu care „a renunțat la ceea ce avea mai bun: culoarea, pentru ca să meargă pe urmele lui Iser” (7 octombrie 1923), cînd de fapt acesta se afla, la vremea respectivă, sub influența lui Cézanne și Derain. Apoi, pe Henri Catargi, „influențat de Iser”, (20 mai 1923) și Van Saanen Algi, „fără talent”, „influențat de Iser”, (20 mai 1923).

Din mulțimea artiștilor cu vogă la public, unii sînt aspru criticați. Kimon Loghi „are o fantezie bogată”, în schimb, consideră că realizările-i sînt slabe; Octav Băncilă „persistă în vechea d-sale manieră cu o simplă deosebire: a părăsit subiectele sociale”, („Furtuna”, februarie 1923). Nu se pronunță asupra unor artiști de valoare mult inferioară acestora, de fapt edecurile de la societatea „Cercul artistic”; se abține să-i critice, deși ar merita, întrucît sînt dintre „acea care au înfruntat și au înlăturat primele și cele mai grele piedici din calea și mersul spre jînta dorită de toți, a picturii și sculpturii românești, pionierii artei noastre” (30 decembrie 1923).

Sînt incurajați dintre pictori: Niculae Constantinescu, care „aduce peisajul românesc specific” („Furtuna”, februarie 1923); Vasile Popescu „calcă destul de

Theodor Pallady (fotografie)

sfios pe drumul moderniştilor", totuși este „un tânăr valoros” (16 decembrie 1923); Lucian Grigorescu, „un talent de necontestat, care încearcă probleme noi în artă” (23 decembrie 1923); Rudolf Schweitzer-Cumpăna, „bun desenator, slab colorist”, (7 octombrie 1923); Alexandru Phoebus „remarc... talentul tinărului”, (7 octombrie 1923); Adam Bălțatu, „în plină evoluție” (9 decembrie 1923), iar dintre sculptori, Ion Jalea.

Pentru a ne face o părere asupra poziției sale critice reținem următoarele cronici din revista „Clipa”, din 1923: *Prăvălii artistice*, 20 mai; *Expoziția George Chirovici*, 3 iunie; *Salonul umoriștilor*, 10 iunie; *Expoziția Societății Graphica*, 17 iunie; *Sezonul mort*, 1 iulie; *Moartea sculptorului Horia Boambă*, 8 iulie; *Salonul de toamnă. A III-a expoziție*, 7 octombrie; *Pictura bisericească*, 14 octombrie; *Prima expoziție de ceramică artistică a pictorului C. Ionescu-Pășcani*, 21 octombrie; *Prăvălii deschise la Ateneul român. Expozițiile Scodreanu și Aurel Bordenache*, 21 octombrie; *Expoziția de tablouri ale d-lor Gh. Lazăr, Pavelescu, Bollet și d-rei Vavilina N.*, 4 noiembrie; *Schweitzer-Cumpăna, arh. Ciortan și sculptorul Spi-*

ridon Georgescu, 11 noiembrie; *Nebunia secolului — arta ultra modernă*, 18 noiembrie; *Cîteva expoziții*, 25 noiembrie; *Adam Bălțatu, Traian Savopol, G. Mărculescu*, 9 decembrie; *Prăvălii deschise la Ateneu*, 16 decembrie; *Lucian Grigorescu*, 23 decembrie; *Expoziția I. Manoliu*, 30 decembrie; *Expoziția anuală a Cercului artistic*, 30 decembrie.

În revista „Furtuna” din 1923: *Impresii cu prilejul ultimelor expoziții*, ianuarie; *Cronica plastică*, februarie; *Plastică*, martie.

● Pe scriitoarea și ziarista LUCREZZIA KARNABATT (1887—1960) o găsim colaborând sporadic cu cronici plastice la ziarele „Rampa” (1920) și „Izbinda” (1921—1922). Cea mai frecventă semnătură este LUCREZZIA KAR, mai rar L. KAR sau LUCRETIA KARR.

Atenția ei se oprește mai îndelung asupra creației artistelor, fără însă a fi subiectivă în aprecieri, și asupra tinerelor talente ce se afirmă căci, opinia critică, „sînt fericită ori de cîte ori pot să constat un progres real, să relev înflorirea unui talent care pînă mai ieri se căuta pe sine însuși și care acum s-a fixat într-o atitudine de viață adevărată” („Izbinda”, 15 octombrie 1921). Din altă cronică aflăm că este adepta picturii pînă la impresionism, acceptat în parte, sfătuind pe unii artiști talentați „să nu cadă în excesele obișnuite pictorilor de școală nouă, adică brutalitate în colorit, feșosenie în desen și dorința excesivă de a epata” („Izbinda”, 23 noiembrie 1921). Opțiunea sa este pentru curentul romantic, iar criteriul estetic este eclectic, după dezinvolta măturisire din volumul „Artiștii noștri. Siluete” (București, 1918, p. 30—31): „Sînt o romantică, dacă trebuie să înțeleg prin asta că-mi plac în artă atitudinile sculpturale, sentimentele tragice și violente, viziunile de splendoare, evocările mărețe, frumusețea grandioasă a statuarei grece, ideile largi și simple ale clasicismului, că-mi place mult Victor Hugo. Dacă eclecticismul meu rafinat de copil al secolului XX mă face să apreciez în sculptură pe Rodin, în pictură pe Manet și în poezie sensualismul și perversitatea lui Baudelaire, un instinct secret și mai puternic ca orice face să-mi bată inima

Dimitrie Paciurea (fotografie)

citind pe *Cyrano de Bergerac* sau altă operă plină de accentele grandilocvente ale poeziei romantice”.

Dintre pictorițe o apreciază în mod deosebit pe Cecilia Cuțescu-Storck („un pictor excepțional”, sesizându-i totuși multe scăderi, mai ales în portrete), apoi, la o mare distanță de aceasta pe Olga Greceanu, Nina Arbore, Margareta Cosăceanu și Virginia Tomescu Scrocco („un talent sigur, cinsit și grav”).

Cînd analizează lucrări din expoziții, le semnaleză aproape întotdeauna pe cele care înfățișează figura feminină. Îndeobște critică cu menajamente, dar cînd acestea înfățișează femeia în situații negativiste, devine foarte vehementă în ton la adresa artiștilor. O face cu duritate în cazul lui Visconti, care prezintă o „pictură ușuratică”, cu „subiecte frivole” din viața cabaretelor pariziene, sau a lui Alexandru Brătășanu cu „arta sa morbidă”, care „se complăce în sintetizări bizare și feline ale siluetei feminine moderne”, deși ambilor le recunoaște talentul.

În restul cronicilor apreciază cu rețineri pe expozanți, mulțumindu-se la prezentări ponderate ca ton. Constatăm că i-a revenit sarcina, la ambele ziare, de a se referi întotdeauna la artiștii minori, cronicile la expozițiile artiștilor extrem de valoroși sau a celor a căror operă era controversată le-au scris alți cronicari din redacție.

Apreciam ca mai pozitive următoarele cronicile:

„*Rampa*”, 1921: *Salonul sculptorilor români*, 10 aprilie; *Expoziția colectivă Sala Arta*, 4 iulie; *Luchian*, 12 iulie. „*Izbînda*”, 1921: *Expozițiile de pictură Henri Visconte și I. Christoloveanu*, 15 octombrie; *Expoziția A. Bălțatu*, *Expoziția Gh. Manea*, 13 noiembrie; *Cecilia Cuțescu Storck*, 25 noiembrie; *Al. Brătășanu*, 26 noiembrie.

„*Izbînda*”, 1922: *Virginia Tomescu Scrocco*, 20 martie; *Expoziția Școlii de belle arte*, 23 iunie; *Expoziția M. Barabas*, 23 octombrie; *Expoziția sculptorului I. Mateescu*, 6 noiembrie; *Expoziția Maxy, Henri Daniel, Sala Mozart*; *Expozițiile I. Mărculescu, Gh. Iliescu la Ateneu*, 17 noiembrie; *Aquarele H. Aescher la Ateneu, N. Vermont*, 9 decembrie.

„*Izbînda*”, 1922: *Expoziția Nina Arbore, O. Greceanu*, 17 februarie; *Expoziția J. Țincu, H. Boambă*, 4 martie; *Expoziția Arnold, Manoliu*, 23 martie; *Tinerimea artistică. A XX-a expoziție*, 29 martie; *Expoziția Cosmovici*, 12 aprilie; *Expoziția Paul Scorțescu*, 23 aprilie; *Salonul umoriștilor*, 18 mai.

● FRANCISC LEBRUN, francez de origine, profesor la liceul „Gheorghe Lazăr” și lector de limba și literatura franceză la Facultatea de litere și filosofie din București, în deceniile trei și patru, era și un gazetar foarte apreciat pentru colaborările din periodicele bucareștene publicate în limba franceză: „*L'Indépendance roumaine*”, „*La Roumanie*” și „*Paris-Bucarest*”. A publicat și cronicile plastice, de fapt scurte prezentări informative, cum sînt cele din revista „*Paris-Bucarest*”, pe care o conduce ca redactor șef, scrise într-un stil lapidar și elegant, cu caracterizări juste, fiind un om de gust și în strînse relații cu scriitorii și artiștii plastici. Lui Paciurea îi

Lucian Grigorescu,
Peisaj (1919)

laudă, în 1921 himerele, din expoziția societății „Arta română”, carei-au reținut atenția, căci în ele „*artistul a exprimat preocuparea intimă și constantă de a căuta un ideal*” în artă. Francisc Lebrun s-a referit deseori în cronicile sale la apropierea dintre pictura franceză și cea românească, apreciind pictura lui Nicolae Grigorescu, care a impus „*o mentalitate proprie, esențialmente românească: o tristețe dulce, o vagă melancolie, care izbucnește din toate trăsăturile pensulei sale, din toate culorile paletelor sale, din orizonturile voalate, din zările prăfuite, din ochii visători ai tinerilor păstori și a fărâncușelor sale*”. Pentru critic „*arta nu este decât natura întrevăzută de un temperament de artist*”.

Cităm dintre cronicile sale:

„*L'Indépendance roumaine*”, 1919; *La France et l'art moderne en Roumanie. Le paysage*, 24 septembrie; *Le pittoresque et l'art roumaine*, 1 octombrie; *P. A. Renoir* (necrolog), 7 decembrie;

„*La Roumaine*” 1921; *La 4-ème exposition de „Arta Română”*, 13 mai;

„*Paris-Bucarest*”, 1922; *Exposition de la Tinerimea artistică*, 15 aprilie; *Exposition de Nicolae Grant*, mai 1922; *Le peintre Bordenache*, iulie.

● Scriitorul DOMENICO CASSELLI (1875—1937), cunoscut mai ales ca gaze-

tar, publică uneori și modeste cronici de artă, cu rost informațional la ziarele „Izbînda” (1922) și „Aurora” (1922—1923). Își scrie cronicile cu modestie într-un stil plat, prezentînd cu simpatie operele artiștilor debutanți sau a celor mai mărunți, dar cu oarecare priză la public, căci lipsit de o cultură plastică apreciază sincer o atare artă. Se mulțumește să prezinte date biografice ale artiștilor, să descrie minuțios lucrările cu priză la public, îndemnînd călduros pe amatori să le achiziționeze. Amintim, spre exemplu, cazul artiștilor Dimitrie Serafim, Petre Troteanu, Marin H. Georgescu, George Catargi, Mățăoanu, C. Ionescu-Pășcani, Adam Bălțatu, Maria Manolescu ș.a. Deoarece cronicile la expozițiile artiștilor notorii sau a celor cu o operă controversată sînt semnate, la ambele ziare, de alte condeie — Nicolae Tonitza, Eugen Relgis, Tudor Teodorescu Braniște, Carol Ardeleanu, Gala Galaction ș.a. — credem că lui Caselli i-a revenit sarcina să semnaleze pe cele pe care cronicarii influenți le-ar fi criticat aspru, iar redacția nu dorea acest lucru. Pare a fi un caz fericit cînd o sarcină de serviciu este acceptată cu satisfacție de cel care o execută.

Desprindem dintre cronicile sale mai reușite următoarele:

Dimitrie Paciurea, *Maqueta monumentului Casa copilului didactic* (1922)

„Izbînda”, 1922 : *Expoziția d-nei Atanasiu Filotti*, 5 ianuarie; *D. Serafim, un pictor al nudului*, 6 martie; *Lucrările d-nei Tomescu-Scrocco*, 24 martie; *Peisagiile lui Geo Cardaș*, 19 mai; *Expoziția d-lui Comănescu*, 31 mai.

„Aurora”, 1922 : *Expozițiile din luna aceasta*, 20 octombrie.

„Aurora”, 1923 : *Expozițiile de la Atheneu*, 25 ianuarie; *Expoziția Bacalu*, 23 februarie; *Cutrecînd prin expoziții*, 14 martie; *A doua expoziție a pictorului M. H. Georgescu*, 5 aprilie; *Expoziția pictorului bănățean Cornel Minișan*, 4 mai; *Expoziții: E. van Saanen-Algi desenuri și arhitectură*, 6 mai; *Un miniaturist (G. Catargi)*, 12 mai; *Acvarelele și desenele d-lui Von Saanen Algi*, 13 mai; *Expoziția de sculptură a d-lui Mășăoanu*, 11 iunie; *Expoziția pictorului I. Pavelescu*. *Expoziția de ceramică*, 25 octombrie; *Expoziția Manolescu-Vartanian*, 15 noiembrie; *Expoziția d-nei Filotti la Cercul Militar*, 23 noiembrie; *Expozițiile Bălțatu, Ghenea și Manoliu*, 9 decembrie; *Alte expoziții*, 26 decembrie.

● Identitatea cronicarului plastic al ziarului „L'Orient” între anii 1921—1923

rămîne necunoscută, deși își semnează articolele cu literele E.G., pe care le bănuim a fi inițialele numelui și pronumelui autorului.

Constatăm că E.G. are gust artistic și pregătire plastică și, în consecință, își prezintă opiniile cu responsabilitate scrupuloasă, pe un ton ponderat și doar din cînd în cînd cu o maliție reținută. Insistă mai ales asupra laturilor pozitive din creația fiecărui artist și mai superficial asupra defectelor, fără însă a le omite, atitudine necesară într-o „*critică de nivel european*” (18 noiembrie 1921). Amatorismul în artă în societatea intelectuală buceoașteană, unde „*toată lumea ser dedă la cest suport inofensiv*” (22 aprilie 1921), este o țară profesională, pe care doruește să stăvilească neapărat și, în consecință, îl dezvăluie cu promptitudine oriunde îl întîlnește. Artiștii din această categorie criticați sînt foarte mulți, însă desprindem dintre ei doar cîțiva mai tineri, care la vremea respectivă începeau totuși să se bucure de oarecare succese: Aurel Mărculescu, Ion Boambă, Ignat Bednarik, Mario Ledda, Lucia Rechenberg, Bordenache ș.a. Malițiozității sale critice nu-i scapă nici artiștii vîrstnici cu notorietate, dar ale căror realizări sînt, după opinia sa, stagnante sau în regres — Constantin Aricescu,

Corneliu Mihăilescu, *Parc din Florența* (1919)

M.H. Maxy, *Peisaj cu sonde I* (1924)

Octav Băncilă, Ludovic Bassarab, Kimon Loghi, Nicolae Vermont, Ipolit Strimbulescu — sau a artiștilor maturi ca Jean A. Steriadi, Nicolae Dărăscu, Cecilia Cuțescu Storck.

Apreciați ca foarte valoroși sint pictorii Teodor Pallady („*pictorul atitudinilor distinse*”, 12 aprilie 1921), Ștefan Popescu („*excelent pictor*”, 17 mai 1921), Gheorghe Petrașcu și Dimitrie Paciurea (nu-i apreciază himerele, 21 martie 1921). Dintre artiștii cu mari perspective reține numele lui Nicolae Tonitza, Rodica Maniu, M. H. Maxy, Nicolae Constantinescu, Rudolf Schweitzer-Cumpăna, Gheorghe Tudor, Toto Tomescu, Victor Ion Popa („*caricatura sculpturală este o revelație*”, 3 iunie 1921). Dintre tinerii talentați, dar ale căror realizări încă lasă prea mult de dorit, citează pe Alexandru Phoebus, Lucian Grigorescu, Al. Biju, Aurel Băieșu și Gheorghe Zamfiropol-Dall (Despre ultimul aflăm din cronică expoziției sale că este profesor de desen — ca și cronicarul — și că toți colegii de catedră încearcă să-i influențeze pozitiv

opiniile asupra creației lor). Apreciază că majoritatea tinerilor artiști aparțin fie „*școlii sintetice, fie celei analitice, atât din punct de vedere al culorii cât și al desenului. Avem deci de-a face de o parte cu o tendință decorativă, iar de altă parte cu una luministă*” (13 mai 1921).

Prezentăm câteva cronici mai reprezentative:

1921: *L'exposition Pallady*, 12 aprilie; *L'Exposition de l'„Arta”*, 13 mai; *L'exposition „Tinerimea”*, 17 mai; *Exposition*, 27 mai; *Le salon des humoristes*, 3 iunie; *Expositions de peinture*, 22 aprilie; *Le mǐllée commence. Les jeunes ont ouvert le feu. Bons et mauvais pǐlème à l'assaut*, 19 octombrie; *Plus ça change, plus c'est la même chose*, 4 noiembrie; *M-me Cutzesco-Storck au milieu de la „jeneusse”*, 12 noiembrie; *Quelques jeunes peintre. Une exposition de sculpture. Un concours de sculpture. L'exposition St. Popesco*, 12 noiembrie; *La fabrication des toiles peintes en pleine activité. De vieux artistes pris par le courant. Le cas du sculpteur Tudor. Les mosaïques de Noroceca*, 11 decembrie.

1922: *Kimon. Loghi, Mihalesco, Orghidan, Molda, Filotti, Constantinesco, Ghiata*, 4 ianuarie; *Des événements curieux. L'Academie „Verona”. L'exposition Dimitrio et Thorand. Tempeano et Bulgarsch exposent aussi*, 17 ianuarie; *Neylies Zamfiropol-Dall, Dimitriu Birlad*, 24 ianuarie; *Stoensco, Jalea, Les salon féministe. Lazaresco*, 27 decembrie; *Băncilă, Rodica Maniu, Constantinesco*, 31 decembrie.

1923: *Gore Mircesco, Scottzesco, Daria Mihail, G. Dimitriu, Pan Ioanid etc.*, 23 ianuarie; *Internationale. Iser, Neylies*, 9 februarie; *La „Tinerimea” et Petrascho*, 20 februarie; *Voinesco, M-elle Vasilio, Tanasesco et Ledda*, 10 martie; *L'Exposition „Arta română”*, 21 martie; *Le salon d'Automne*, 2 octombrie; *Neylies, Kimon Loghi, Baltzato, L. Grigoresco, Pillat etc.*, 9 decembrie.

● În scurta sa apariție, între 1 februarie 1920 și 16 octombrie 1921, revista „România Nouă” evidențiază un prob cronicar plastic: FRA ANGELICÓ, a cărui identitate rămâne anonimă.

El își scrie cronicile animat de spiritul responsabilității profesionale și, în consecință, se străduiește să fie cât mai obiectiv în aprecieri și să susțină detaliat părerile. Uneori, este prea insistent în explicații colaterale subiectului tratat. Stilul este sobru și fluent, rareori cu accente persiflante. Dintotdeauna constată în cronici dorința autorului de a-și axa materialul pe o schemă prestabilită, pornind de la o idee sau temă generală, atocuprinzătoare, în cadrul căreia să se înglobeze, neapărat, observațiile pozitive sau negative referitoare la toate lucrările analizate aparținând mai multor artiști. Greutățile subiective întâmpinate în structurarea cronicilor ține să le relateze astfel: „de câte ori ai material mult, eziși cu cine să începi, o ezitare nejustificată decât cel mult de un bizar acces de politețe și alții tot” (7 ianuarie 1921). De fapt, dilema lui constă în a critica postându-se pe o poziție generală neutră. Astfel, având unele păreri critice la adresa picturilor lui Tonitza din 1921, Fra Angelico ține mai întâi să-l măgulească în postula lui de cronicar recunoscând că „distinsul critic de artă, cunoscute prin felul dumisale cu totul independent și pe cât se poate de obiectiv de a-și spune și motiva părerile despre lucrările celorlalți confrăți” dar, se întreabă, dacă, „are să aibă puterea susfletească de a trece peste sensibilitatea caracteristică artistului și să nu vadă în aprecierile altora decât păreri la fel cu acelea pe care și le dădea și domnia sa despre alții, pe cât cu puțință obiective și nicidecum răutăți și mai ales vindicative”.

Incurajează și apreciază dintre artiștii în pragul afirmării pe Șirato („personalitate puternică”, „poate singurul pînă acum la noi care a reușit să prezinte într-adevăr silueta făranelui nostru în pictură”), Ion Theodorescu-Sion („proteism de tehnică și inspirație fără pereche” Nicolae Tonitza („un element volațional extrem de accentuat” care în pictura sa își impune „excluderea aproape totală a tot ceea ce ar semăna a emolivitate”), Margareta Cosăceanu („o revelație”).

Dintre artiștii apreciați de public, Fra Angelico critică pe Ipolit Strimbulescu („multă meserie”), Nicolae Grant („pu-

Francisc Șirato, Din bejenie (1919)

țină preocupare cu adevărat artistică”), Bulgăraș („Flori de plastilină”), Ludovic Basarab („lucrări conștiințioase”), Gheorghe Tudor („e antisculptural în unele lucrări”), Costin Petrescu („artisticește, pur artisticește, n-am reușit nici o cliță să fiu emoțional”).

Arta novatoare, de ultima modă, ca aceea a lui Mattis Teutsch, nu o agreează intrucit artistul „nu vrea să arunce nici-o punte între opera expusă și noi, e colosal de greu să putem vorbi de ea, fiind cu totul dincolo de puterea de înțelegere a noastră, a celor mulți, care vede cal, cal și pahar, pahar”.

Cităm dintre cronicile apărute în anul 1920 la rubrica „Colindând prin expoziții” pe cele din 7 noiembrie (Cosăceanu, Severin Burcă, Molda și Stephănescu Arephy), 21 noiembrie (Dimitriu Birlad, Vermont, Canissius, Bunescu, Mattis Teutsch), 28 noiembrie (Costin Petrescu), 5 decembrie (Ionescu Doru, Grigore Manca, Maxy), 12 decembrie (Grant, Strimbulescu, Bulgăraș, Aescher, Morres, Viorica Andreescu), 19 decembrie (Braț, Poștea, Moscu, Brăescu), 26 decembrie (soții Iordănescu și Folender).

Din cele din anul 1921: Lucreția Mihail, Gh. Dimitriu, Protopopescu, Zaharia, Marincea Stănescu, Neylies, 7 ianuarie; Cu prilejul expoziției doamnei Atanasii Filotti, 2 ianuarie; Ștefan Dimitrescu, 16 ianuarie; Fr. Șirato, Holban, Anghel, Leonida, Salonul „Arta”, L. Basarab, 13 februarie; Expozițiile d-lui Tonitza și a d-lui Zamfiropol Dall, 23 ianuarie; Expoziția domnului Theodorescu-Sion, 30 ianua-

Theodor Pallady, *Compoziție* (1921)

rie; *Expoziția Nina Arbore*, Gh. Pojdaieff, D. Ștefănescu, 6 februarie; *N. Gropeanu*, Tr. Cornescu, Kasanovski, 20 februarie; *Domnișoara Marinescu și domnișii Aricescu și Tudor*, 27 februarie.

Imediat după încetarea apariției revistei „România Nouă”, Fra Angelico își continuă colaborarea la revista „Săgetătorul”. Din prima cronică el ține să facă cunoscut că „*pină la luxul speculațiilor ultra estetice ale apusului avem datoria să lucrăm din rășputeri la punerea temeliei unei arte caracteristice românească... Să sperăm că puteri artistice ca Petrașcu, Pallady, Șirato, Sion, Cornescu, Ressu și Tonitza ne vor da puțința întrezăririi unei picturi în sensul cum am vorbit mai sus*” (8 octombrie 1921). Avem, prin urmare, precizate direcția și țelul pentru care militează cronicarul precum și numele celor mai importanți artiști apreciați ca apti să împlinească acest deziderat. Spre deosebire de artiștii consacrați, celor tineri el găsește de cuviință să le aplice „*un anume soi de critică, mai blândă, mai îngăduitoare, obligată chiar într-o anumită măsură la tradiționalele clișee de încurajare cerute în asemenea caz*” (15 octombrie 1921).

În acest spirit apreciază creația celor ce au de spus ceva, printre ei numărându-se Horațiu Dimitriu (nu este, însă, de acord cu poziția artistului exprimată în

prefața catalogului, în care afirmă că face o pictură națională folosind doar culorile tricolorului, pentru că „*valoarea unei arte bune nu stă în subiect*”), Lucian Grigorescu „*adnotări capabile în viitor de admirabile dezvoltări*”, Adam Bălțatu „*un artist bun, dar face concesii*”, Dumitru Ghiță „*năzuinși estetice bine conturate*”.

Pentru ceilalți artiști tineri observațiile sale sînt aspre și foarte critice, însă juste: Bordenache („*o simplă expoziție de poze*”), A. Mărculescu („*sterilitatea artistică*”), I. Bednarik și Stambler („*paginile de catalog de florărie*”), Gr. Manea („*lipsa unei personalități emancipate*”), Alexandru Brătășanu („*lipsă de originalitate*”), Gh. Lazăr („*zaharicale pictoricești*”), Ghenea („*adevărat hală de fructe și de flori*”), Bulgăraș („*portrele mondene*”), Paul Molda („*dulcegării*”).

Și mai critic se exprimă față de artiștii maturi cunoscuți și cu faimă, lăudînd ceea ce este de lăudat, dar mai mult scoțînd în evidență laturile negative din creația lor: Cecilia Cuțescu Storck („*o artistă în trecut cu o atitudine estetică îndrăznească pentru vremurile acelea, acum adoptă un gen decorativ înrudit cu un anume soi de academism*”), Ipolit Strimbuțescu („*zbcium de a se reinnoi*”), Arthur G. Verona („*lucrări fără calități*”), Constantin Artachino („*credincios esteticii picturale de odinioară, pictura dumi-*

Teodor Pallady, *Modelul mîncînd mîr* (1919)

sale rămîne rece și uscată”), Kimon Loghi („colorit cum nu se poate mai convențional și mai teatral, cu eterne evocări de nimfe, zîne și castele de basm”).

Cronicile sale, din cauza spațiului redus acordat, sînt scrise în fraze concentrate, rezumative, fără descrieri de lu-

crări, dar cu succinte și dure caracterizări, fie la o lucrare, fie la întreaga expoziție.

Redăm cîteva din cronicile sale:

„Săgetătorul”, 1921: În preajma unui nou an de expoziție, 8 octombrie; Palatul Ateneului, G. Sandea și Maria Oliva, 15 octombrie; Expoziția d-lui Horașu Dimitriu, 29 octombrie; Expoziția Bordenache. Părerile domnului Strîmbu asupra așezării busturilor în parcurile Capitalei, 5 noiembrie; Expozițiile de la Maison d'art și Ateneu: Cufescu Storch, L. Grigorescu, Bednarik, Stambler, Mărculescu, Aprach, Schweitzer-Cumpana, 19 noiembrie; Expozițiile din sala Ateneului, Expozițiile Bălțatu și Manca din sala Mozart, 3 decembrie; Expoziția d-lui Artachino, Maison d'art. Expozițiile Strîmbu, G. Lazăr, A. Brătășanu. Expoziția de covoare și obiecte de artă națională culese de domnișoara El. Popescu. Ateneu. Expoziția Vermont, 17 decembrie; Ateneu. Expozițiile Ghiață și Ghenea. Maison d'art. Mario Ledda, Talaz. Sala Mozart. Pan Ioanid, Ionescu Doru, Rosenbluth, 24 decembrie.

„Săgetătorul”, 1922: Expoziția domnului N. Constantinescu, sala Mozart. D-na Eug. Atanasiu-Filotti. D-ra Thorand și d-l Bulgăraș, sala Ateneului. D-l Kimon Loghi și d-na Orghidan Maison d'art. D.P.Moldă, 21 ianuarie; Colindînd prin expoziții, 25 februarie.

RÉSUMÉ

L'article présente six chroniqueurs d'art des plus appréciés par le public qui ont collaboré aux périodiques importants de Bucarest entre les années 1919-1923.

Le plus apprécié d'entre eux a été Horia Igiroeanu, qui a milité pour un art national et a combattu vivement l'art „d'avantgarde”, notamment le cubisme.

Le journaliste et écrivain Lucreția Karnabat a défendu surtout l'art promu par les femmes-artistes, mais sa contribution a été réduite, car elle a soutenu uniquement les artistes appréciés par le public. Une position pareille a été celle de Dome-

nico Casseli qui a soutenu la création des artistes médiocres.

Le journaliste d'origine française Francis Lebrun, homme de goût, a écrit des chroniques plastiques, en fait de brèves présentations informatives dans les journaux de Bucarest publiés en français, ayant pour but de populariser la création artistique.

Le chroniqueur E.G. du journal „L'Orient”, avec des études plastiques, a milité pour „une critique de niveau européen” et a critiqué premièrement les artistes amateurs, mettant en évidence les jeunes talents. Le chroniqueur anonyme qui signait Fra Angelico fut dans la même situation.

PRIMUL SEMINAR NAȚIONAL DE ARHEOMETRIE

În ziua de 6 noiembrie 1987 a avut loc la Cluj-Napoca primul Seminar interdisciplinar de arheometrie. Lucrările Seminarului, organizat de Institutul Politehnic din Cluj-Napoca — Facultatea de electrotehnică și Institutul de Tehnologie Izotopică și Moleculară din Cluj-Napoca, în colaborare cu Filiala Academiei R.S.R. Cluj-Napoca, Universitatea din Cluj-Napoca — facultățile de matematică-fizică și Complexul Muzeal de Istorie din Cluj-Napoca, s-au desfășurat sub egida Comitetului de partid al Centrului Universitar Cluj-Napoca.

Preocupări mai vechi și mai noi din domeniul arheometriei au constituit subiectul a 27 de comunicări prezentate în cele patru secțiuni ale Seminarului.

Prima secțiune a reunit studii și referate privind utilizarea unor metode fizice în prospectarea arheologică. Lucrările teoretice referitoare la posibilitățile de prospectare prin retroîmprăștierea razelor gamma și a magnetometriei protonice, precum și combinarea celor două metode au fost urmate de materiale care au ilustrat aplicarea practică a metodelor amintite și rezultatele obținute. Prospectări magnetice cu rezultate deosebit de interesante au avut loc la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, în „Incinta sacră”, cartierul meșteșugăresc și necropolă, la Capidava, în zona portului antic, și la Teremia Mare, pe un tumul gigant. Comunicările au fost precedate de o demonstrație practică de obținere pe calculator a hărților magnetice ale zonelor investigate.

O altă metodă de prospectare experimentată în anii '60, reluată și îmbogățită acum și care a dat rezultate remarcabile, prezentată în cadrul Seminarului, se referă la măsurarea rezistivității electrice a solului. Această metodă a fost aplicată cu succes în investigarea necropolei tumulare de la Tureni, jud. Cluj.

În urma discuțiilor asupra lucrărilor din această secțiune s-a desprins concluzia că faza experimentală a fost depășită și se poate trece la utilizarea pe scară largă a celor trei metode de prospectare arheologică pe terenuri susceptibile de a ascunde vestigii antice.

A doua secțiune a fost dedicată datărilor prin metode fizice, dar cercetările în acest domeniu se află abia la început și rezultatele sînt discutabile.

De un deosebit interes s-a bucurat cea de-a treia secțiune, destinată analizelor efectuate pe materiale de interes arheologic sau numismatic. În cadrul acestei secțiuni au fost puse în evidență mai multe direcții de cercetare, tributare unor metode de analiză diferite. În patru comunicări s-au făcut referiri la analize petrografice asupra unor unelte și arme preistorice și încercări de stabilire a surselor de materie primă pentru confecționarea unor obiecte litice sau ceramice.

Mai multe comunicări au avut drept subiect aplicarea metodelor de analiză prin activare cu neutroni PIXE și fluorescență de raze X asupra pieselor antice din metal nobil, cupru, bronz, obsidian, ceramică. Un subiect oarecum aparte l-a avut o comunicare despre analiza Röntgen

aplicată în studiul materialelor străvechi.

Ultima secțiune a fost destinată metodelor de prelucrare matematică a informației în arheologie și posibilitățile clasificării matematice.

Lucrările Seminarului s-au încheiat cu o masă rotundă cu tema „Direcții de cercetare în arheometria românească”.

La Seminar au participat specialiști din diferite domenii: fizicieni, chimiști, matematicieni, ingineri, electroniști, geofizicieni, geologi și arheologi din București, Cluj-Napoca, Timișoara, Suceava, Constanța, toți preocupați de descifrarea tainelor păstrate în artefactele antichității clasice și preclasice, de identificarea și punerea în valoare a vestigiilor antice. Modernizarea cercetării arheologice românești prin angrenarea în folosul ei a unor discipline aflate până nu demult în afara unor astfel de preocupări se înscrie în tendința generală de ridicare a cercetării naționale, în toate domeniile, la nivel mondial. Trebuie remarcat faptul că aplicarea în prospectarea arheologică a unor metode utilizate pînă acum în domeniul construcțiilor industriale este o premieră mondială.

Analizele prin activare cu neutroni PIXE sau prin fluorescența de raze X deschid nebănuite posibilități arheologului sau istoricului de identificare și localizare a centrelor de producție antice, a surselor de materie primă exploatate în antichitate, de cunoaștere a tehnologiilor de obținere și prelucrare a metalelor, a sticlei, pietrei și osului de către veștii locuitori ai ținuturilor

nord-dunărene, relațiile comerciale ale acestora cu ținuturile din jur.

La Complexul Muzeal de Istorie din Cluj-Napoca, un loc aparte în sfera multipolilor preocupări ale colectivului de cercetători de aici îl ocupă, de mai mult timp, problema modernizării prospectării și investigației arheologice, de aceea principalii beneficiari ai rezultatelor obținute până acum, prezentate în bună parte în lucrările Seminarului, sînt membrii acestui colectiv și implicit știința istorică românească.

Un alt domeniu în care arheometria își găsește o largă aplicabilitate și în curînd va deveni indispensabilă este restaurarea și conservarea valorilor patrimoniale. Colaborarea în acest domeniu a Laboratorului zonal de restaurare din Cluj-Napoca cu ITIM Cluj-Napoca, IFIM - București, Facultatea de Fizică a Universității clujene s-a concretizat prin obținerea unor rezultate cu aplicabilitate practică în procesul de restaurare. S-a pus în evidență compoziția calitativă și cantita-

tativă a unor aliaje vechi, a depunerilor aflate la suprafața obiectelor antice, în vederea găurii soluțiilor optime pentru îndepărtarea lor fără a afecta obiectul, au fost analizați pigmentii unor tablouri în vederea datării respectivei opere de artă, s-a determinat compoziția firelor metalice din țesături medievale etc. O parte a acestor analize (cele mai dificile) au constituit subiectul mai multor comunicări prezentate la Seminar.

— DORIN ALICU

TOAMNA MUSCELEANĂ — EDIȚIA A XIX-A

La sfîrșitul lunii octombrie 1987, la Cîmpulung-Muscel, străveche capitală a Țării Românești, s-a desfășurat simpozionul anual de comunicări științifice al Muzeului din acest oraș, abordînd tema „Istoria și cultura orașului Cîmpulung și a zonei sale înconjurătoare”. Desfășurîndu-se sub genericul „Toamna musceleană”, în cadrul amplelor manifestări ale Festivalului național „Cîntarea României”, simpozionul s-a bucurat de o largă participare din partea specialiștilor și a publicului, fiind prezente cadre universitare, muzeografi, profesori, arhiviști, bibliotecari, critici de artă etc. Beneficiind de sprijinul organelor de partid și de stat, organizată cu deosebită grijă de instituția menționată, cu concursul societății „Istorie și cultură”, această prestigioasă manifestare științifică a cuprins un ansamblu de activități menite a contribui la depistarea și punerea în circuitul științific a noi date și informații privind istoria acestei regiuni, ca și la evidențierea unor tendințe culturale de mare valoare adînc înrădăcinate în solul muscelean, cu ample ecouri în profilul spiritual al țării.

Simpozionul științific s-a desfășurat în plen și pe secții. În ședința plenară, dr. Ștefan Trimbaciu, directorul Muzeului din Cîmpulung, a rostit alocuțiunea de deschidere a lucrărilor, iar Ion Ghițzavăț, prim-secretar al Comitetului orașenesc al P.C.R. Cîmpulung Muscel, a adresat partici-

panților Cuvîntul de salut din partea organ-ilor de partid și de stat. În continuare, s-au prezentat comunicările: *Tradiții ale gândirii social-politice republicane în patria noastră* (Stelian Popescu — Academia de Studii Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R.); *Aspecte muscelene și cîmpulungene în opera lui Nicolae Iorga* (prof. univ. dr. Aurel Golimas); *Stabilitatea textului original al Pravilei diaconului Coreși* (prof. univ. dr. docent Pande Olteanu); *Litigiul judiciar dintre obștea Cîmpulung și domeniul Lerești din 1632 — 1634* (prof. univ. dr. Emil Cornea).

Lucrările pe secțiuni au însumat, de asemenea, contribuții meritorii. La secția de cultură s-au prezentat comunicările: *La centenarul unui mare iubitor al Muscelului: Carol Popp de Szathmaly* (Radu Ionescu — critic de artă, București); *Ecoul independenței de stat a României în heraldica monetară și insignologie* (col. dr. Gheorghe Cristache); *Un cîmpulungean combatant în cele două războaie mondiale — generalul Gheorghe Popoia* (Andrei Băjan — Muzeul Cîmpulung, Cristina Marinela Petrișor — Muzeul din Giurgiu); *Cum este corect Muscel sau Muscel* (Ion Nania-Pitești); *Un fiu al meștegurilor muscelene, dr. C.I. Parhon, în corespondență cu scriitorii* (Lădia Brîncocanu, Direcția Generală a Arhivelor Statului); *Trei monumente de arhitectură cîmpulungene de la începutul secolului nostru* (Carmen

Opreșcu — O.J.P.C.N. — Argeș); *Un izvor vexilologic inedit: steagul asociației jărdnești din comuna Mucești, jud. Argeș* (dr. Maria Dogaru, Direcția Generală a Arhivelor Statului); *Reviste literare în presa musceleană* (Raluca Gheorghe — Biblioteca Academiei R.S. România, București); *Disputa pe marginea construirii unui important edificiu public din Cîmpulung — clădirea fostei Prefecturi de Muscel* (Ion Spătan, Biblioteca Academiei R.S. România, București); *O prezență în presa cîmpulungeană și națională — ziarul „Muscelul”* (Georgică Copae — Muzeul Cîmpulung); *Un pedagog enciclopedist al Cîmpulungului: profesorul Gheorghe Șapcaliu* (Adrian Săvoia, Școala nr. 46, București); *O autobiografie inedită a lui Dimitrie Nanu. Un nitat „Jean de Lerești”* (Nicolae Scurtu — Liceul industrial „Grivița Roșie”, București); *Un diletin și erudit cercetător istoric cîmpulungean: Constantin Dinu* (Victoria Popovici — București); *Creația plastică în arta populară contemporană. Creatori din zona Muscel* (Octavian Bodea — Muzeul Cîmpulung); *Zona Muscelului în anii 1914—1916* (Ion Idoraș — Muzeul Cîmpulung); *Ultimul poet din pleiada interbelică — nonagenarul Mihai Moșandrei* (Nicolae Oprea — O. J. P. C. N. Argeș); *Aspecte din istoria politică a Cîmpulungului la începutul secolului XX* (Ion M. Nastasia — Muzeul Județean Dimbovița).

În cadrul secției de **arheologie și istorie** s-au susținut următoarele comunicări: *Nume regale geto-dace* (dr. Constantin Petolescu — Institutul de Arheologie, București); *Ctitorul primei biserici Negru Vodă din Cîmpulung* (George Georgescu, Saici); *Aspecte ale vieții obștești în satele aseruite din Argeș și Muscel în secolele XIV—XVI* (Radu Oprea, Muzeul din Golești); *Un moment nedămurit îned pe deplin: episodul Aloisio Grillo — iulie 1534* (Ion Nania—Pitești); *Albești de Muscel, sat de plai și obligația de a păzi granița țării în cuprinsul moșiei sale* (Ion Comănescu — București); *Rolul „zborului” de la „Sin Ilie” din Cîmpulung în dezvoltarea comerțului cu Brașovul și Sibiu* (dr. Stefan Trimbaciu, directorul Muzeului Cîmpulung); *Cîmpulungul în lumina relatărilor misionarilor catolici în a doua jumătate a secolului al XVII-lea* (Andrei Căpușan, Școala nr. 3, Cîmpulung); *Aspecte economice, sociale și demografice ale Cîmpulungului oglindite în cartografia din 1844* (Teodor Mavrodia — directorul Filialei Arhivelor Statului Argeș); *Scrisorile inedite ale lui*

Al. I. Goleșcu către Ion Ghica, în perioada anilor 1849—1852 (Vasile Nozac, directorul Muzeului din Golești); *Cîmpulungul și împrejurimile sale văzute de un căldor român în anii Unirii Principatelor* (Constantin Șerban — Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București); *Informații documentare despre obștea moștenitorilor din Beresioești* (Mircea Gîlcă, Filiala Arhivelor Statului Argeș); *Aspecte privind situația sanitară a județului Muscel la sfîrșitul secolului al XIX-lea* (Violeta Sima, Filiala Arhivelor Statului Argeș); *Aspecte ale dezvoltării agriculturii în județul Muscel în primele două decenii ale secolului XX* (Lucian Pribeagu, Filiala Arhivelor Statului Argeș). Tot în această perioadă a avut loc și sesiunea lunară a secției din Cîmpulung a Societății Numismatice Române. Pe ordinea de zi s-au aflat următoarele teme: *Nicolae Iorga numismat* (prof. univ. Aurel Golimăș); *Un însemn heraldic cu profundă semnificație: Coroana de oțel a României* (dr. Maria Dogaru); *Medalia Decabal emisă de Societatea Numismatică Română cu prilejul aniversării a 1800 de ani de la urcarea*

pe tron a regelui erou (col. dr. Cristache Gheorghe); *O plăchetă descoperită la Cîmpulung cu Benvenuto Cellini* (Mihai Calangiu-Cîmpulung).

Participarea caspilor de la București, prezența foarte bună a membrilor secției, ca și dezbaterea ce au avut loc după fiecare comunicare au determinat o deplină reușită lucrărilor sesiunii. Pe lângă schimbul util de opinii s-au făcut propuneri vizînd intensificarea activității de viitor, diversificarea formelor și mijloacelor de antrenare a tineretului în activitățile specifice Societății Numismatice Române. Participanții la simpozion au fost părtași la un moment de profundă trăire spirituală, întîlnirea cu poetul nonagenar Mihai Moșandrei. Relatînd, cu vocea caldă și plină de nostalgie, fapte din trecutul Cîmpulungului, readucînd în memoria celor prezenți activitatea unor personalități de odinioară ale acestui important centru de cultură românească, Mihai Moșandrei a impresionat prin frumusețea cuvîntului și înălțimea gîndului.

— dr. MARIA DOGARU —

O CARTE DEDICATĂ ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ROMĂNESC

După temeinice studii de istorie a culturii și civilizației medievale, românești și universale, Iacob Mărza, bibliotecar principal la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia, ne oferă o prețioasă carte: *Școala și națiune (Școlile de la Blaj în epoca renașterii naționale)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987, 238 p. Lucrarea cuprinde note la subsolul paginilor, o amplă bibliografie la sfîrșit și un substanțial rezumat în limba germană. Întreaga carte se bazează atît pe surse bibliografice, cît și pe mărturii arhivistice, adeseori inedite sau puțin fructificate. Parcurgînd filele cărții, ne-am întîrit convingerea de modul în care Iacob Mărza stăpînește materialul, de ușurința cu care pune în evidență probleme complexe, cu sensuri multiple. Ne-a impresionat plăcut concizia scriiturii, sobrietatea stilului, limbajul modern și adecvat și, mai ales, concepția cărții în ansamblu.

Structurată pe nouă capitole, cartea este precedată de un *Argument*, în care se atrage atenția asupra strînzei interdependențe dintre școală și națiune. De fapt, această coordonată străbate, ca un fir roșu, întreaga lucrare.

Primul capitol, *Istoriografia asupra școlilor din Blaj*, analizează, în mod critic și nuanțat, o vastă bibliografie ce debutează cu operele reprezentanților Școlii ardelenice și se încheie cu contribuțiile valoroase și numeroase ale lui Iacob Mărza. Al doilea capitol se intitulează *Cadrul istorico-politic*. Este adeseori de remarcat următoarea precizare: „În optica iluminismului, scopul final al învățămîntului nu era doar ridicarea nivelului cultural al supușilor ei, mai ales, formarea unor cetățeni utili, devotați statului, funcționari destoinici pentru aparatul birocratic. Învățămîntul birocratic era supus intereselor statului [...] Chiar întemeierea școlilor de la

Blaj trebuie raportată la politica iluministă în materie de educație [...] Chiar dacă pe plan european reformismul lui Iosif al II-lea a

jest depășiit cu mult de revoluția burgheză din Franța, pentru români transilvăneni a însemnat deschiderea unor perspective în lupta de emancipare politică și națională”.

Al treilea capitol, *Învățământul românesc din Transilvania de la Lumini la revoluție* constituie o frescă atotcuprinzătoare a desfășurării procesului instructiv-educativ în Transilvania pe perioada indicată. Școlile de la Blaj sînt prezentate în corelație cu numeroase școli de pe cuprinsul Principatului.

Al patrulea capitol, *Intemeierea școlilor*, înfățișează cu claritate faptul că în anul 1754 au fost înființate la Blaj patru instituții de învățămînt: 1. școala de obște; 2. școala latinească (gimnaziul); 3. seminarul din mănăstirea Sf. Treime (crăiesc); 4. seminarul Bunavestire (diecezan).

Al cincilea capitol, *Evoluția școlilor pînă la 1848*, dezvăluie date prețioase privind înființarea liceului episcopal din Blaj, în anul 1831. Noua instituție de rang academic avea două facultăți: teologia și filosofia. Autorul atrage atenția că liceul nu trebuie confundat cu gimnaziul, așa cum au făcut-o numeroși cercetători pînă acum. Multă vreme s-a considerat eronat că cele două facultăți veneau în prelungirea studiilor gimnaziale, de la cinci la șapte clase.

Al șaselea capitol poartă titlul *Profesorii*. Pornindu-se, ade-

soari, de la materiale inedite, se evidențiază proveniența geografică, originea socială, pregătirea, activitatea științifică, culturală, socială și politică a profesorilor.

De o importanță particulară și tratat diferențiat este al șaptelea capitol, *Conținutul învățămîntului*. Acesta este analizat separat, pe școli: gimnaziu, liceu și seminar. Cursurile se țineau în limba latină, excepție făcea școala de obște. La gimnaziu, de pildă, ponderea o dețineau materiile cu caracter umanist. Nu lipseau nici obiectele de orientare realistă, legate de viața practică. O inovație de prestigiu a întreprins Simion Bărnuțiu, care la un moment dat predă la liceu cursuri de filosofie în românește. Importanța cuvenită se acorda și matematicii și fizicii. Guvernul Transilvaniei n-a aprobat înființarea, în cadrul liceului, a catedrei de istorie universală. S-au avut în vedere considerente de ordin politic. Totuși, directorul a introdus, cu de la sine putere, predarea istoriei universale, profesori fiind Simion Bărnuțiu și Ioan Rusu.

Deosebit de semnificativ și de o extindere apreciabilă este și capitolul al optulea, *Populația școlară*. Se analizează proveniența geografică, originea socială, precum și preocupările școlare și extrașcolare ale elevilor. Astfel, tinerii studioși aveau posibilitatea să-și dezvolte aptitudinile culturale și științifice, deprinderile mo-

rale, convingerile patriotice, de demnitate națională. Apellînd la temeinice argumente, Iacob Mărza demonstrează neconținut faptul că la Blaj s-au format generații și generații de intelectuali, capabili și hotărîți să apere și să lupte pentru interesele neamului românesc. Rezultă că numărul elevilor, care au frecventat gimnaziul, liceul și seminarul între 1754-1848, a fost de 10 780.

Încărcat de semnificații este, de asemenea, ultimul capitol, al nouălea, *Școlile de la Blaj și formarea intelectualității românești din Transilvania în epoca renaterii naționale*. Lista ce cuprinde 350 de elevi de elită, formați pe băncile acestor școli — de la reprezentanții Școlii ardelenilor fruntași revoluției de la 1848 — este extrem de importantă. Demonstrează pe deplin înaltul rol jucat de instituțiile de învățămînt și educație ale Blajului în contextul istoriei românilor.

Elaborată cu competență, răbdare și dăruire, cartea lui Iacob Mărza, consistentă în date și fapte, reprezintă o izbîndă a istoriografiei contemporane românești. Ea subliniază convingător menirea pe care și-au asumat-o școlile din „mîca Romî” în propășirea poporului român pe noi culmi de cultură și civilizație. Lucrarea esențială pentru cunoașterea învățămîntului românesc, cartea lui Iacob Mărza va înfrunta, sîntem convinși, timpul.

— CORNEL TATAI-BALTĂ —

Mihai Spinu, Gheorghe Bratiloveanu, ZONA ETNOGRAFICĂ SUCEAVA

Rezultat al unei cercetări sistematice și complexe, lucrarea *Zona etnografică Suceava*, publicată de cei doi autori sub auspiciile Editurii Sport-Turism (1987), investighează, dintr-o perspectivă binară — diacronică și sincronică — o paletă amplă și reprezentativă de aspecte majore ale culturii și civilizației de factură etno-folclorică, specifice a-realului corespunzător Sucevei (orașul și localitățile rurale de pe o arie cu raza maximă de 25 km, circumscrisă acestuia). Citatul din S. Fl. Marian, „Mulți inși și-au dat și-și mai dau încă silința ca

să descopere și să scoată la lumină neprețuitele tezaururi care de secole se află ascunse în sînul poporului român”, plasat pe prima manșetă a suprapertei, comportă o dublă intenție: una explicită, de memento, atrăgînd atenția asupra zestrei inestimabile și inepuizabile de cultură și civilizație populară care se cere mereu descoperită și valorificată și, alta, implicită, destinată să-i plaseze și pe autorii noștri în acea serie de „mulți inși” trîndînd la explorarea acestui tezaur. Să notăm că autorii nu se află la prima tentativă de acest gen, lucrarea *Mo-*

numente de arhitectură în lemn din zîmul Sucevei (Editura Meridiane, 1985) reprezentînd, în acest sens, o performanță pe care prezenta monografie nu izbuteste s-o egaleze. Totuși, George Muntean, în *Cuvînt înainte*, o apreciază ca fiind „prima înfățișare sistematică a realităților concrete etnografice, alcătuită conștiințios, mereu la obiect, cu mult material nou, adunat de pe teren, din cărți și arhive, din muzee și colecții, a cărui comparare cu ce se știa deja duce la o cunoaștere mai complexă a lucrurilor”, opinie la care subscriem și noi. Trebuie subliniat

faptul că autorii nu au nutrit aspirația de a epuiza toată gama variată și complexă a subiectului, lucrarea rămânând datoare, mai ales sub raportul analizei și interpretării implicațiilor pe care le încumbă, în privința dinamicii substanței etnografice a zonei, consemnării unei serii de realități, cum ar fi, spre exemplu, interdeterminările rural-urban, autohton-alogen, tradiție-inovație, însă ea trebuie privită prin prisma intențiilor asumate, fie și nedeclarat, iar nu prin aceea a celor posibil de abordat, prezente totuși, direct sau indirect, în paginile sale, ca semnalări sau enunțuri fugare. Din acest punct de vedere, remarcăm că lucrarea lui Mihai Spînu și Gheorghe Brătîloveanu întreprinde o descriere sumară, onestă și exactă a ocupațiilor tradiționale, a meșteșugurilor și instalațiilor (tehnice) țărănești, a gospodăriei și locuinței rurale, a monumentelor de arhitectură civilă și militară (nu însă și cultă), a portului popular, a unor obiceiuri tradiționale și manifestări etno-folclorice contemporane (eludindu-se — deliberat — tratarea aspectelor etnomuzicale și etnocoregrafice, precum și a celor privitoare la etnoiatrie, aceasta din urmă mai ales ca fapt de etnografie istorică). Bineînțe-

les că nu sînt pierdute din vedere determinările geografice, istorico-sociale, economice, demografice, geopolitice (care s-ar fi impus a fi mai ferm aprofundate și nuanțate, cu deosebire din perspectivă istorică).

Iată de ce credem că avem suficiente motive a considera lucrările din seria „Zone etnografice”, implicit pe cea de față, ca acte de patriotism, de atitudine civică, ele subsumindu-se, explicit sau implicit, și unui necesar proces de „pedagogie națională”, tocmai prin faptul că relevă, în primul rînd, elemente specifice spiritului etnic creator de valori autohtone perene, care se cer conservate nu numai în muzee. Este, aceasta, una dintre semnificațiile importante ale inițiativei declanșate de Editura Sport-Turism în vederea cunoașterii și valorificării, prin intermediul unor astfel de cărți, a elementelor de cultură și civilizație populară ce reliefează, cu pregnanță, dar fără ostentație, sigiliul specificității noastre etnice, vechimea și continuitatea neîntreruptă a neamului românesc în acest spațiu miotic logodit cu veșnicia care „s-a născut la sat”.

O altă semnificație importantă pe care o degajă lucrările din această categorie rezidă în fap-

tul că, odată încheiată investigația tuturor zonelor etnografice ale țării, se va putea purcede, în circumstanțe de reală certitudine, la elaborarea unei sinteze naționale în măsură să ne ofere tabloul global și reprezentativ al civilizației și culturii românești de factură populară. Prin urmare, și cartea lui Mihai Spînu și Gheorghe Brătîloveanu se constituie deja într-o contribuție sine qua non la această sinteză de strîngentă necesitate și utilitate.

Scrisă cu sobrietate, limpede și concis, completată cu desene și ilustrații, lucrarea *Zona etnografică Suceava* se impune a fi reținută atît prin semnificațiile amintite, cît și datorită valorii ei intrinseci, conferită, în pofida lacunelor semnalate, de descrierea eșantioanelor etnografice majore ale zonei, descifrate pe baza atestărilor, dar mai cu seamă surprinse, în cazul multitudinii de aspecte care mai dăinuie încă, în procesul existenței lor actuale. Pe scurt, avem de a face cu o contribuție care umple un gol resimțit de multă vreme, necesară și, în egală măsură, utilă pentru un cerc mai larg de cititori decît cel reprezentat de specialiștii în etnografie și folclor.

— NICOLAE CĂRLAN —

MUZEE, COLECȚII, EXPOZIȚII

- 3- Gheorghe PÎRVULESCU, Expoziția Națională Omagială consacrată aniversării Zilei de naștere și a peste 55 de ani de activitate revoluționară ale tovarășului Nicolae Ceaușescu ● L'exposition nationale dédiée en hommage à l'anniversaire du camarade Nicolae Ceaușescu et à ses plus de 55 années d'activité révolutionnaire ● The national exhibition paying homage to comrade Nicolae Ceaușescu's birthday and to his more than 55 years of revolutionary activity

Национальная почтенная выставка посвященная годовщине со дня рождения и более 55 лет революционной деятельности товарища Николая Чаушеску.

- 12- Doina IGNAT, Sever DUMITRAȘCU, Gheorghe GORUN, Viorel FAUR, Lucia CORNEA, O recentă realizare a muzeografiei românești: noua Expoziție de Istorie a Complexului Muzeal Județean Bihor ● Une réalisation récente de la muséographie roumaine: La nouvelle Exposition d'Histoire du Complexe Muséal Départemental Bihor ● A recent achievement of the Romanian museography: The new History Exhibition of the Bihor County Museum Centre.

Новое достижение румынской музеографии: Новая историческая выставка Музейного Комплекса Бихора.

EVIDENȚĂ, CONSERVARE, RESTAURARE

- 35 - Dorin ALICU, Liviu DĂRĂBAN, Trandafir FIAT, Metode de analiză prin activare cu neutroni și fluorescență de raze X utilizate în restaurarea și prelucrarea materialului arheologic ● Méthodes d'analyse par activation avec des neutrons et fluorescence de rayons X utilisées dans la restauration et l'étude du matériel archéologique ● Methods of analysis by activation with neutrons and X-ray fluorescence utilized in the restoration and study of the archaeological material.

Методы анализа через активацию нейтронами и флуоресценции исклучами, воспользуемые в реставрации и обработке археологического материала.

- 38 - Adriana DAIA, Viața și dramele manuscriselor și tipăriturilor ● La vie et les drames des manuscrits et des impressions ● The life and dramas of manuscripts and prints. Жизнь и драма рукописей и старопечатных книг.

OPINI, DEZBATERI

- 45 - Zoe APOSTOLACHE STOICESCU, Parcurile naționale în dinamica culturii contemporane ● Les parcs nationaux dans la dynamique de la culture contemporaine ● The national parks in the dynamics of the contemporary culture.

Национальные парки и динамика современной культуры.

PATRIMONIU

- 49 - Vasile MOGA, Monumente romane inedite ● Monuments romains inédits ● Recently discovered Roman monuments. Новые романские памятники.
- 51 - Dorin TEODORESCU, Cărți românești vechi descoperite în județul Olt ● Livres roumains anciens découverts dans le Département de l'Olt ● Old Romanian books discovered in Olt County. Старопечатные румынские книги открытые в уезде Олт.

- 54 - Benone DUȚESCU, Silvia PĂDURARU, Un nou document ce contribuie la îmbogățirea fondului documentar al Muzeului „Victor Babeș” ● Un nouveau document qui contribue à l'enrichissement du fond documentaire du Musée „Victor Babeș” ● A new document contributing to the enrichment of the documentary fund of the „Victor Babeș” Museum

Новый документ, который обогащает документальный фонд Музея имени В. Бабеша.

STUDII ȘI COMUNICĂRI

- 57 - Adrian RĂDULESCU, Stoica LASCU, Din activitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu desfășurată în fruntea Comitetului regional Dobrogea al P.C.R., în anul 1946 ● Aspects de l'activité du camarade Nicolae Ceaușescu déployée à la tête du Comité régional Dobrogea du P.C.R. en 1946 ● Snapshots of comrade Nicolae Ceaușescu's activity at the head of Dobrogea Regional Committee of the Romanian Communist Party in 1946

Из деятельности товарища Николая Чаушеску во главе регионального комитета в Добруже в 1946 г.

- 61 - Mircea DUMITRIU, Mărturia muzeistică privind rolul și locul mișcării muncitorești și socialiste internaționale, în a doua jumă.

tate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX • Témoignages muséistiques concernant le rôle et la place du mouvement ouvrier et socialiste international dans la seconde moitié du XIX-e siècle et au début du XX-e siècle • Museum evidence concerning the role and the place of the international socialist and working-class movement in the second half of the XIX-th century and the beginning of the XX-th century.

Музейные свидетельства по поводу роли и места рабочего движения и всемирного социалистического движения во второй половине XIX-го и начала XX вв.

- 74 — Maria BĂȚCĂ, Meșteșuguri țărănești din Cîmpia Munteniei de Vest (II) • Métiers paysans dans la Plaine de la Munténie d'Ouest (II) • Peasant crafts in Western Muntenian Plain (II).
Крестьянские ремесла в Западной Мун-
тинском Поле (II).

- 81 — Petre OPREA, Cronicari și critici de artă în presa bucureșteană a anilor 1919—1923

• Chroniqueurs et critiques d'art dans la presse de Bucarest dans les années 1919—1923 • Chroniclers and art critics in the 1919—1923 Bucharest press.

Хроникеры и критики искусства в бухарестской печати 1919—1923 гг.

CRONICI, RECENZII, INFORMAȚII

- 91 — Dorin ALICU, Primul seminar național de arheometrie
92 — Maria DOGARU, Toamna musceleană — ediția a XIX-a
93 — Cornel TATAI-BALTĂ, O carte dedicată învățămîntului românesc
94 — Nicolae CĂRLAN, Mihai Spînu, Gheorghe Bratiloveanu, „Zona etnografică Suceava” (recenzie)

